

Querol

_REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya

NÚM. 21
TARDOR 2017

FOTOGRAFIA: FRANCESC ESTEBAN

Grup de Recerca
de Cerdanya

IDAPA

Institut per al Desenvolupament
i la Promoció de l'Alt Pirineu i Aran
Institut entath Desvolopament
e era Promocion deth Naut Pirenèu e Aran

Diputació de Girona

ÍNDEX

- PÀG. 04** Per un Observatori de la Cerdanya. Alfred Pérez-Bastardas
PÀG. 08 A les telúries: Herois anònims. Enric Quílez i Castro
PÀG. 09 Ciència Ficció: Roma Eterna. Enric Quílez i Castro
PÀG. 10 Poesia: Pere Quart.
PÀG. 11 Premis Sebastià Bosom i Josep Egozcue 2017. Vila de Puigcerdà, 2017
PÀG. 13 "Has d'aprendre a viure amb austeritat i no creure't res". Carles Pont.
PÀG. 20 Per què en dieu *telesilla* si en podeu dir *telecadira*? Les paraules de la neu i dels esports d'hivern (i de molts altres àmbits). Dolors Montes
PÀG. 26 L'obra de Jean Sarrète (1868-1948) com a historiador de la Cerdanya. Núria Casamitjana Cucurella
PÀG. 30 Quan la terra crema! Cerdans camí de França durant la guerra civil. Jordi Rubió Coromina
PÀG. 35 El pintor cerdà conegut arreu del món: Pere Borrell del Caso. Andrea Pascual
PÀG. 41 Les pintures murals romàniques de Cerdanya i Capcir. Alfred Pérez-Bastardas
PÀG. 47 Nosaltres i el Pirineu. Guillem Sendred
PÀG. 49 La Molina: pionera en el registre i tractament de les lesions d'esquí. Maria Arnella Paris, Alba García-Gascon Solans, Marina Villamuera García i Rosa De La Fuente Bombardó
PÀG. 54 La Cerdanya: regenerar la comarca produint coneixement. Albert Grau
PÀG. 55 Fal·làcies, mentides i altres enganys. Àlex Rubio i Quintana
PÀG. 56 Gel a les venes. Alfons Mills
PÀG. 57 Andorra i la proclamació de la República catalana. Guillem Lluch
PÀG. 58 Teatre i societat. Jaume Piguiel·lem
PÀG. 59 S'acosten els canvis!. Jordi Llaudó
PÀG. 60 Malgrat tot, es va decidir. Jordi Palomino Abril
PÀG. 62 La nostra opinió: nostra?. Marc Forga
PÀG. 63 Viatge a Armènia. Miquel Llimona
PÀG. 66 Nyerros i Cadells: el retorn dels bandolers més festius a Cerdanya. Enric Quílez i Castro, Eduard Espada i Carlos Rodríguez Prol
PÀG. 69 De La Seu d'Urgell a Oregon. Perseguint el somni americà. Quim Vallvé i Tomàs

DOSSIER: ARQUITECTURA PAGESA A LA Cerdanya

- PÀG. 72** Presentació: La casa rural a muntanya. Alfred Pérez-Bastardas
PÀG. 74 L'arquitectura rural de Cerdanya. Urbanisme tradicional i arquitectura pagesa. Santi Llagostera i Güell
PÀG. 80 La pallissa cerdana: *del paisatge productiu a la casa*. Bernat Bastardas Llabot
PÀG. 82 De la ruralitat a la naturalitat. Antoni Pol i Solé
PÀG. 84 Valors de l'arquitectura de muntanya. Ricard Lobo
PÀG. 86 Cerdanya: cases i pletes. Joaquim Nadal i Farreras

"El Grup de Recerca de Cerdanya no es responsabilitza ni comparteix necessàriament les opinions expressades pels autors dels articles".

EDITORIAL

Arribem al número 21 de la revista digital Querol. En aquest número trobareu una gran varietat d'articles, així com un dossier, dedicat a l'Arquitectura pagesa a la Cerdanya.

Als articles d'opinió, entre d'altres temes, trobareu alguns que parlen de l'actualitat política més rabiosa.

Volem deixar clar que la revista Querol no és una revista de caràcter polític ni partidista, però donades les greus circumstàncies en què ens veiem immersos, hem volgut deixar constància de l'opinió d'una bona part de la ciutadania sobre la situació actual.

Esperem que en gaudiu!

Grup de Recerca
de **Cerdanya**

AGRAÏMENTS

Director: Enric Quílez i Castro
Coordinador General: Alfred Pérez-Bastardas
Correcció ortogràfica: Oriol Mercadal
Maquetació: Anna Solans. www.creativadisseny.cat
Internet: Gael Piguiel·lem i Boladeras

COL·LABORADORS HABITUALS

Albert Grau, Miquel Llimona, Guillem Lluch i Torres, Alfons Mills i Munt, Alfred Pérez-Bastardas, Gael Piguiel·lem i Boladeras, Jaume Piguiel·lem Pérez de Rozas, Enric Quílez i Castro, Marc Forga, Jordi Llaudó, Jordi Palomino, Àlex Rubio Quintana i Joaquim Nadal i Farreras

Per un Observatori de la Cerdanya

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS (*)

Poques vegades ha calgut tant tenir a mà les dades essencials d'un territori complex com la Cerdanya per fer-se'n una idea de com és i de quina manera, quan volem parlar d'una comarca determinada. Diem complexa, no perquè sigui difícil la comprensió d'aquest espai que engloba diversos estats i fronteres, llengües varies amb problemes canviants i faltats de suport, sinó perquè no el podem englobar en una comprensió determinada, sinó molt variant i plena de diversitat en tots els conceptes.

Econòmicament canviant, i no pas uniforme ni social ni polític. Dades totes elles que es van fent entenedores a mesura que les ajustem a uns circuits turístics, que varien en molt a l'estiu i a l'hivern, i que queden estancades entre setmana.

I encara apareixen protoindústries mig familiars lligades a la llet (iogurts, formatges, matons) o diverses manufactures que són simples produccions

manuals de venda en caps de setmana. Tot i això i molt més conforma una economia difícil d'avaluar, de gestionar, de fer conèixer i de fer créixer, que ha tingut episodis molt diversificats per ser territori fronterer, de canvis imposats durant la història i de relacions difícils amb el veí.

Si a tot això hi afegim la necessitat d'una comprensió sociològica, política, entendrem les raons per les quals crec d'interès que la Cerdanya compti amb un Observatori que englobi totes aquestes disciplines i altres per tal que en cada moment històric puguem saber com era, com es desenvolupava i en el present com és i totes les característiques socioeconòmiques que desenvolupa, agrupades però, pels corrents comercials, turístics i culturals.

Tot aquest entramat l'hem d'emprar com un mirall i hem de rebre'n la imatge més o menys exacta de l'estructura física, econòmica, sociològica i política

del que nosaltres n'hem dit el cerdanyisme del segle XXI.

Les raons per un Observatori de la Cerdanya són de caràcter general, social, humà, econòmic, etc. El seguiment de les infraestructures (cas de Lles) tant ferroviàries, com viàries o aèries, les transformacions urbanístiques, els plantejaments culturals, la premsa escrita o digitalitzada, i la gran mancança que és posar al dia les xarxes telemàtiques i els sistemes de comunicació per cable. L'arribada de internet s'anuncia ara pel 2020 i no a tots els pobles i llogarets pirinencs. I tanmateix un dels projectes no elaborats és el dels canvis produïts en els comportaments econòmics. Valorar les produccions agrícoles i ramaderes que ens queden, encara no abandonades, les indústries de serveis i tot el que implica deixar que aquest petit país tingui ara el "monocultiu" del turisme com a únic foment econòmic, deixant de banda les àrees tradicionals. Tot el conjunt de valors i de temes que defineixen la manera de ser i de fer del territori han de quedar estudiats, compresos i examinats per tenir una visió de conjunt i per seguir-ne l'evolució. L'Observatori de la Cerdanya ha de ser un clar ex-

emple de coneixement global de tots els elements que ajudi al manteniment de la cultura en el sentit més ample, és a dir la cultura del paisatge i les raons humanes que determinin un país com Cerdanya, per tal que no perdem més valors dels que fins ara hem deixat pel camí. Que les noves amenitats no ens facin perdre les velles i antigues potencialitats que teníem, perquè no podem perdre més valors econòmics, culturals, patrimonials i de natura si no volem deixar-hi els nostres sentiments i identitat cerdana.

I al davant de tot, una qüestió importantíssima: les dades del canvi climàtic cerdà. Direu que és global, ja ho sabem, però, ens calen les dades territorials per saber-ne més, per continuar el procés de la vulnerabilitat del territori, en aquest "espai català transfronterer", és a dir tot el nostre Pirineu, i el seguiment del procés per intentar amortitzar i corregir les desviacions, la força del clima i del seu canvi, en definitiva, s'ha d'intentar esmorteir els efectes perquè aquest petit país cerdà afronti els processos de canvi amb coneixement de causa, doncs en aquest cas ens hi juguem tots l'entorn natural de la Cerdanya.

L'Observatori de la Cerdanya, doncs, no és pas

Foto: emili@photographer

tan sols un estudi meteorològic, sinó el conjunt de totes les pautes que conformen aquest petit país pirinenc, per establir-ne els canvis, el creixement, les vies i els camins per a on va Cerdanya a través dels temps moderns del segle XXI, i fer-ne alhora una diagnosi el màxim d'aproximada possible per saber què tenim, que ens falta, quines prioritats, com anem d'equivocats, que s'ha de fer o refer, en definitiva una aportació general de tots els àmbits que tenen incidència en Cerdanya, les magnituds i de quina manera els projectes pendents incidiran en el desenvolupament del territori, tant en el camp climàtic, com en el turístic, i també en el geogràfic, sociològic, polític, és a dir en el conjunt del paisatge cerdà, que en el fons ho engloba tot. Totes aquestes dades específiques amb un seguiment continuat farien que tinguéssim una radiografia ben aproximada d'una realitat i del seu desenvolupament per establir-ne les bases contínues que ens servirien per establir-ne millor el perfil històric i el seu desenvolupament.

No podem deixar a l'atzar els canvis indeterminats per unes polítiques que a la llarga no podem controlar. Cerdanya necessita un seguiment continuat de tot el que s'hi vol fer, passar o podria passar i aquests imponderables cal controlar-los amb estudis i coneixement de causa; seria útil doncs, agrupar-ho en un Observatori del País Cerdà.

**Alfred Pérez-Bastardas, ha publicat La Cerdanya, Quadern de notes, Cerdanya, cap a on vas? i Frontals d'altar romànics de la Cerdanya.*

Fotos:
emili@photographer

A les telúries: Herois anònims

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

En aquesta revista hi ha una interessant crònica d'allò que succeí l'1 d'octubre a Puigcerdà en relació al famós referèndum sobre la independència de Catalunya, que alguns van catalogar d'il·legal, inconstitucional i pràcticament intersideral.

Voldria destacar una petita història de les moltes que van passar aquell dia: la participació de força gent jove de la població i la seva implicació. Molts cops es diu que la gent jove no s'interessa per la política i que no es mullen. Però els fets de l'1-O a Puigcerdà demostren tot el contrari.

Un munt de joves puigcerdanesos es van quedar a dormir a l'escoles Alfons I i ja de bona matinada, estaven desperts i amatents, tot vigilant les urnes que acabaven d'arribar per tal que, si les forces de l'ordre venien amb la intenció d'endur-se-les, com va passar a molts indrets del país, oferir una resistència cívica i pacífica, però ferma, per mirar d'impedir-ho.

El cert és que em va sorprendre aquell compro-

mís tan sòlid per part de gent que tot just acabaven d'arribar a la majoria d'edat. Es prenen la seva feina molt seriosament i van ser els primers que es van posar al capdavant de tot per si venien maldades.

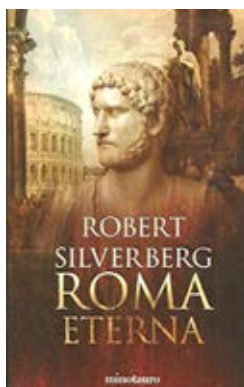
Naturalment, hi va haver molta més gent que va fer el mateix, des de gent molt compromesa políticament amb el procés, passant per altres que mai no havia vist en una manifestació o gent gran.

Però els que més em van cridar l'atenció varen ser aquests nois joves i valents, dels quals no citaré noms, perquè tal i com estan les coses, millor no comprometre a ningú. En tot cas, vagi per davant el meu reconeixement envers ells. Moltes gràcies!!!

Ciència Ficció: Roma eterna

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO

ROMA ETERNA · ROBERT SILVERBERG · MINOTAURO, 2003

Esta es, sin duda alguna, una de las mejores ucronías de las que he leído hasta el momento. Para el que no lo sepa, una ucronía es una historia alternativa, esto es, una historia en la que algún hecho ha sido diferente en comparación con nuestra historia y ello ha afectado –en mucho o en poco– a los acontecimientos futuros. Son

las historias que responden a la pregunta: ¿qué hubiese sucedido si en vez de pasar X hubiese sucedido Y?

Muchas son las ucronías que nos ofrece la ciencia ficción. Actualmente, se trata de un género en alza, ya que combina la ciencia ficción (o la fantasía) con la novela histórica, uno de los géneros rutilantes del siglo XX.

Roma eterna es un *fix-up* de relatos y novelas cortas escritos por Robert Silverberg desde la madurez y con una maestría encomiables. En la historia que nos cuenta, los judíos no han conseguido escapar exitosamente de Egipto, por lo que el cristianismo no ha existido y, en consecuencia, ello no ha afectado al Imperio romano, que no ha caído ante el empuje de los bárbaros. Silverberg adopta este curioso enfoque ucrónico, aunque sigue una cierta tendencia entre los historiadores que creen que el cristianismo, más que reforzar el Imperio romano, lo debilitó. En **Roma eterna**, Constantino no se ha hecho cristiano en el lecho de muerte y la religión oficial ha seguido siendo la romana, aunque con tolerancia con otros cultos.

Cada una de las historias se nos cuenta desde el punto de vista de alguien cercano al emperador de turno (salvo las dos últimas). Los emperadores que nos retrata Silverberg son personajes verdaderamente fascinantes: alguno por su grado de decadencia y otros por lo enérgico de su carácter.

Los romanos parecen estar tocados por el destino de gobernar el mundo y ellos así lo creen. De hecho, los romanos de nuestra historia, lo tenían como un precepto básico de su posición en el mundo. Silverberg explora este mito y lo lleva hasta sus últimas consecuencias.

Los mundos que describe Silverberg son mara-

villosos: una Roma subterránea, ciudad dentro de la ciudad, una Venecia alternativa, la invasión de México por parte de un emperador demasiado ambicioso, los caprichos de un César loco, una Italia no muy diferente de la de hoy en día, un período de terror similar al de la Revolución francesa... Todo un tapiz de personajes y de paisajes extraordinariamente detallados y acordes con lo que sabemos de la historia de Roma.

En este libro, el autor demuestra sus grandes conocimientos sobre la historia de Roma (y de otras civilizaciones colindantes), por lo que es capaz de incluir detalles muy finos en el lienzo general, sin que la mezcla chirríe.

Pero lo más sorprendente, tal vez, sea la habilidad con que las historias nos son narradas, de manera que algo que en manos menos expertas podría haberse convertido en un peñasco infumable, en manos de Silverberg se convierte en una bellísima lección de historia (alternativa) contada magistralmente.

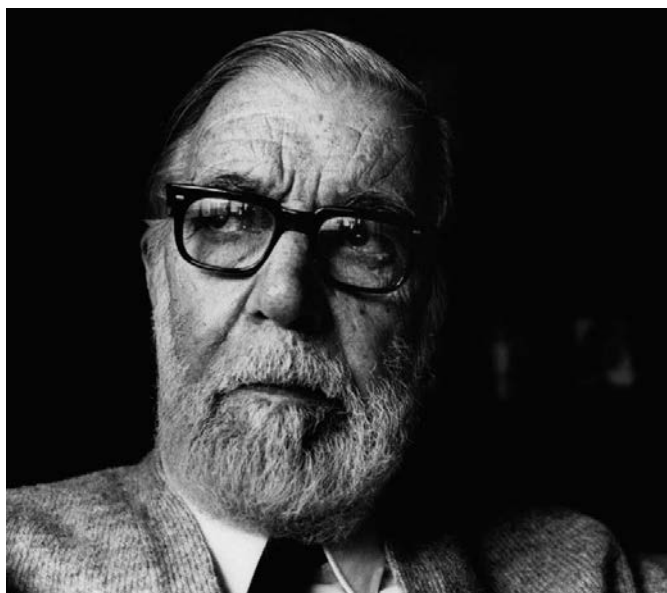
Tal vez lo único que desentona un poco es el último relato, que lo encuentro un poco fuera de lugar y es muy poco creíble en el contexto general descrito en el libro y que obedece más bien a los demonios personales del autor, que no a una lógica histórica de los sucesos narrados.

Sólo encuentro un par de pegas: la primera es que abundan los errores tipográficos, aunque no es algo que sea muy grave por la naturaleza de éstos. La otra es que se hubiera agradecido una genealogía de los emperadores de Roma a fin de seguir mejor la trama, que abarca casi veinte siglos.

También hay presente algún error de coherencia. Por ejemplo, la expresión “a todo cerdo le llega su san Martín”. La verdad es que aunque san Martín podría haberse inspirado en una figura pagana, difícilmente puede haber santos en un mundo en el que el cristianismo no ha existido. No obstante desconozco si es un error original o un fallo de traducción.

En cualquier caso, recomiendo este libro tanto a los amantes de la ciencia ficción, como a los de la novela histórica y, desde luego, a los admiradores de Robert Silverberg, que no somos pocos.

Poesia: Pere Quart

CORRANDES D'EXILI

Una nit de lluna plena
tramuntàrem la carena,
lentament, sense dir re ...
Si la lluna feia el ple
també el féu la nostra pena.

L'estimada m'acompanya
de pell bruna i aire greu
(com una Mare de Déu
que han trobat a la muntanya.)

Perquè ens perdoni la guerra,
que l'ensagna, que l'esguerra,
abans de passar la ratlla,
m'ajec i beso la terra
i l'acarono amb l'espatlla.

A Catalunya deixí
el dia de ma partida
mitja vida condormida:
l'altra meitat vingué amb mi
per no deixar-me sens vida.

Avui en terres de França
i demà més lluny potser,
no em moriré d'anyorança
ans d'enyorança viuré.

En ma terra del Vallès
tres turons fan una serra,
quatre pins un bosc espès,
cinc quarteres massa terra.
“Com el Vallès no hi ha res”.

Que els pins ceneixin la cala,
l'ermita dalt del pujol;
i a la platja un tenderol
que batega com una ala.

Una esperança desfeta,
una recança infinita.
I una pàtria tan petita
que la somio completa.

ASSAIG DE PLAGI A LA TAVERNA

Al sempre admirat Salvador Espriu, si cal,
amb disculpes.

Oh, que avingut estic amb la meua
petita, esclava, poc sortosa terra
i com em recaria d'allunyar-me'n,
sud avall,
on sembla que la gent és bruta
i pobra, accidiosa, inculta,
resignada, insolvent!
Aleshores, a la taverna nova, els companys dirien
fotent-se'n: “Com qui s'agrada de la lletja,
així el lluç que pica un ham sense esquer”,
mentre jo, encara prop, pensaria
en les velles fretures i confiances
d'aquest meu tossut poble.
I, ja tot sospesat, recularia
per a restar aquí fins a la mort.
Car, fet i fet, tampoc no sóc tan ase
i estimo a més amb un
irrevocable amor
aquesta meua -i nostra-
bastant neta, envejada, bonica pàtria.

Premis Sebastià Bosom i Josep Egozcue.

Vila de Puigcerdà, 2017

Dissabte, dia 9 de setembre, a les 21,30h, a l'Hotel Muntanya de Prullans, com ve essent tradicional des de fa anys, va tenir lloc el sopar de gala anual del Grup de Recerca de Cerdanya. En aquest marc es va fer lliurament dels premis Sebastià Bosom- Vila de Puigcerdà i Josep Egozcue – Vila de Puigcerdà, de l'edició de l'any 2017.

El Premi Sebastià Bosom – Vila de Puigcerdà arriba enguany a la cinquena edició i premia el millor treball de recerca de 2n de Batxillerat de temàtica cerdana. Sebastià Bosom fou el director de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya des de la seva creació, el 1989, fins a la seva mort l'any 2008. Bosom ha estat un prolífic autor d'obres i treballs relacionats amb la comarca, amb una bibliografia que supera el centenar de referències; premi honorífic Cerdà de l'Any, en el 1996.

La guanyadora de la present edició va resultar ser

Núria Vela (Ger), que estudia a l'INS Joan Brudieu de la Seu d'Urgell. El treball guanyador portava per títol: **“La Cerdanya a través de l'aigua”** i fa un estudi comparatiu de les aigües de diverses fonts cerdanes a nivell químic i biòtic.

Segons el jurat, a la deliberació es va tenir en compte que *“l'esperit del premi és el de fomentar la recerca, i és aquest aspecte el que s'ha valorat especialment”*.

Pel que fa al premi Josep Egozcue – Vila de Puigcerdà, es tracta de la 2a edició. El premi Egozcue es va instaurar l'any passat, tot coincidint amb el desè aniversari de la seva mort. Josep Egozcue va néixer a Puigcerdà l'any 1940 i va morir el 2006. Llicenciat en medicina i cirurgia per la Universitat de Barcelona, està considerat un dels pioners en la investigació de tècniques de reproducció assistida a l'Estat espanyol que va permetre la fecundació in vitro. La seva

trajectòria professional el va portar als Estats Units, València i Catalunya. El 2000 va ser nomenat Cerdà de l'Any.

El guanyador d'aenguany va ser el micòleg berguedà Josep Ballarà i Noguera que va néixer l'any 1960 a Puig-reig (Berguedà). Va cursar estudis de Ciències Econòmiques i va començar a treballar aviat a l'empresa familiar.

Es va començar a interessar en els bolets als 7 anys, per la tardor, quan començaven a sortir i el seu avi se l'enduia al bosc.

L'any 1982 va entrar al grup de micòlegs berguedans, que l'any 1975 van començar a organitzar l'Exposició Micològica de Berga i que continua fent-se a l'actualitat, essent la més antiga de Catalunya. La seva especialitat són els bolets del gènere *Cortinarius*.

Amb l'ajut d'en Miquel Rovira i altres micòlegs provinents de l'Associació Micològica Font-i-Quer, van constituir l'any 2001 l'Associació Micològica Berguedana.

Durant tots aquests anys, en Josep Ballarà ha estat estudiant sobretot els hàbitats propers dels bolets (Prepirineu i Pirineu catalans), essent pioners en els

estudis dels estatges alpins catalans, amb l'ajut del desaparegut Marcel Bon.

Va començar a publicar a partir de 1994, a part de les làmines a Bolets de Catalunya, i des d'aleshores ha continuat fent-ho, amb més d'una seixantena de publicacions pròpies o conjuntes.

Ha impartit xerrades en col·legis, cases de colònies, hospitals, a diversos col·lectius, etc. I ha col·laborat amb la premsa local i comarcal.

Els darrers anys, s'ha especialitzat en la seqüenciació genètica dels bolets del gènere *Cortinarius*.

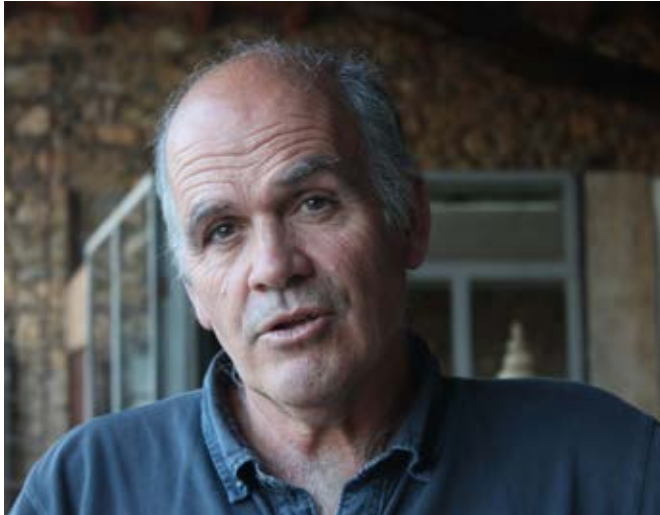
Pel que fa a la Cerdanya, ha trobat noves espècies per a la ciència. Ha prospectat tots els hàbitats, especialment els de caràcter alpi, de bolets lligats, per exemple, als salzes nans. Ha col·laborat des del començament en les Jornades Micològiques de primavera i de tardor organitzades al Museu Cerdà, essent-ne el micòleg titular.

Ha estat coautor de les dues publicacions de llibres sobre bolets que s'han editat a la Cerdanya sobre la matèria: **"Cerdanya amb bolets"** i **"Bolets menjívols i tòxics del Baridà, Cerdanya, Capcir i Alt Conflent"**.

“Has d'aprendre a viure amb austeritat i no creure't res”

CARLES PONT*

L'Ernest Altés és un home que transmet serenor. Parla amb fruïció de la seva feina, critica allò que no li agrada de l'art, i afronta amb coneixement i opinions esmolades les preguntes de l'actualitat política i de l'entorn Pirinenc que tant s'estima. Viu en una casa de pagès al bell mig d'All que encara conserva la flaire dels anys de tragí. Conversem al seu estudi, l'antic taller de la masada, des d'on s'albiren inspiradores vistes de la plana de Cerdanya i de la Tosa d'Alp.

Vas néixer a Vic?

Sí l'any 1956. Els meus pares no són de Vic. El meu pare hi va anar a exercir de metge uns anys abans que nasqués. Sóc el petit de quatre germans. La meva mare és d'Igualada i el meu pare hi feia de metge, és on es van conèixer. Els pares es diuen Anicet i Montserrat. Quan es van casar van anar viure a Vic i als nou o deu anys tots vam anar a Barcelona a estudiar perquè a Vic només hi havia escoles religioses i els pares no volien que ens eduquéssim en una escola religiosa. L'any 1965 era una cosa molt avançada però ens van muntar un pis per als quatre fills de 9, 12, 15 i 16 anys i tots vam estudiar el Batxillerat a Barcelona. Primer una dona ens feia el menjar i els pares ens venien a veure el dimarts, que era el dia que el pare operava a l'Hospital de Sant Pau. És un home que ha volgut estar

sempre molt al dia i així ho aconseguia. Els caps de setmana tornàvem a Osona.

Quan fa que vius a la Cerdanya?

Fa 25 anys, quan va néixer la Nina, la meva filla gran. Amb la meva dona, la Marina Vila, que és de Bellver, vam decidir venir a viure aquí. I al cap de cinc anys va néixer en Marc, l'altre fill nostre. Vam estar buscant casa i va ser molt complicat. Al final quan vam veure aquesta casa d'All ens hi vam quedar. És com una illa, és el que necessitàvem perquè a part del taller tenim cavall, gallines, hort...

T'agrada la muntanya?

Sí, però fixa't que també tenia molta relació amb la mar, anàvem a Llançà a pescar cada dia durant tres mesos d'estiu i menjàvem peix i ens quedàvem a dormir a la barca. M'hi passava moltes temporades a l'hivern, no he tingut mai consciència de ser un estiuejant, érem uns *rara avis*. Era cada dia anar a calar les xarxes, els palangres, tirar les fluixes per els congres... Pescàvem amb fusell i amb els pescadors professionals. És a dir, que a banda de la Plana per mi també ha estat molt important el mar. I a Mèxic m'adono que em cal anar a viure a la muntanya, al Pirineu. Vaig voltar per tot Mèxic, al Yucatán, a Chihuahua... També vaig anar al Sàhara. Tot formava part del meu aprenentatge. Tinc ferros i rocs d'aquests països i de la majoria n'he fet escultures. Quan era a Mèxic, un dels darrers dies que acabava l'exposició, em van dir d'anar a la Sierra i allà vaig notar que havia d'anar a viure a la muntanya. Va ser com una revelació!

No hi té res a veure que la teva dona sigui cerdana?

No exactament. Amb la Marina ens vam conèixer gràcies als cavalls. Pujava a Bellver i un dia un cavall es va fer mal i em vaig passar el dia a l'hotel Bellavista d'on és ella. Allà ens vam conèixer. Després vam fer molts viatges amb la Marina, a França, a Alemanya

on tenia exposicions. I després vam estar a l'Àfrica, al Marroc... Ara, si puc, faig estades relacionades amb la meva feina. En el seu dia em van convidar a Bretanya i m'hi vaig estar tres mesos. Ara vull conèixer la Vall d'Aosta i l'any vinent i faré una exposició. Em sembla més interessant per conèixer bé els llocs. Parlo amb la gent del país, conec com són... No només hi passo, hi visc. A mi m'agradaria tornar al Sàhara perquè hi tinc molts amics, gent que he estat als seus casaments. Però ara és molt difícil anar-hi. I ara prefereixo anar a Prat de Cadí, no cal complicar-se la vida.

Com et formes com a escultor?

Començo a fer escultura quan tinc nou o deu anys, el volum ja m'agradava molt. I mentre feia el Batxillerat continuava fent escultura, fins que hi va haver un moment que els pares em van recolzar per tal que m'hi dediqués. Contràriament al que passa habitualment.

Això ho deus haver agraït tota la vida?

I tant! Els pares sempre han estat i estan molt pendents del què faig. Els pares critiquen i opinen fins a dia d'avui. Ara són dos avis de 96 i 90 anys que tenen el cap molt clar. Aleshores vaig fer un any a l'escola de disseny Massana. Per entrar a la carrera de Belles Arts s'havia de fer el Preu o la Revalida, no recordo. En acabar Batxillerat ho vaig deixar. A més ja no em va interessar perquè la majoria dels alumnes que entraven a Belles Arts era per fer de professor i jo volia ser escultor. A la Massana em vaig trobar, sonarà una mica pedant però vull dir-ho, que en un curs els professors em deien: 'No cal que segueixis perquè perdràs el temps'. No perquè fos superdotat, sinó perquè portava molta feina feta. M'estava les tres hores de rigor i moltes més a l'escola. Feia en un curs el que altres feien en dos, per dedicació. Després vaig anar a Belles Arts a Olot, un altre curs, i també faig talla de fusta novament a Barcelona, a la Llotja. Més tard me'n vaig anar a viure a pagès, tenia 17 anys. I aquí ja vaig començar fins a dia d'avui. Evidentment els pares em van ajudar econòmicament durant uns anys mentre continuava aprenent. Però la meva formació ja va ser amb forjadors, amb picapedrers, amb fabricants de pipes... Quan un material m'interessava no anava a una escola sinó a un taller. És impossible que els artistes, que són els professors de les escoles, dominin moltes tècniques perquè coneixen les que ells fan servir.

Aleshores a mi m'interessava anar a la font. I encara avui ho faig així. Ara he fet unes coses amb vidre i me n'he anat a veure uns fabricants de vidre. I he fet proves amb ells perquè és un material que no coneixia.

Quan tens consciència que ets escultor?

No faig d'escultor sinó que sóc escultor. Es veritat que amb 14 o 15 anys vaig haver de triar, perquè també m'agradava molt la música. I vaig pensar o música de percussió o escultura. Em vaig decantar per l'escultura. Bàsicament perquè l'escultura la podia fer sol i la percussió no. En aquell moment hi havia una gent a Vic que tenia una galeria d'art que es dia la Tralla i hi vaig fer la primera exposició. Després vaig fer un salt molt important gràcies en Jordi Coca, que era professor a l'Institut del Teatre a Vic, i va sentir a parlar de mi.

I què va passar?

En Jordi feia uns reportatges per TV3 i me'n va fer un. I a partir d'aquí vaig anar a uns salons de tardor que organitzava l'Ajuntament de Barcelona al Saló del Tinell, tot es va anar eixamplant i la gent em va començar a conèixer... Sempre he estat molt contrari a la figura de l'artista tancat a casa que després es queixa perquè no li fan cas. La gent ha de saber que existeixes i t'has de moure. Després em va sortir una exposició a Mèxic i els pares em van dir: 'Per què no passes una temporada a Mèxic i fas escultura allà en comptes d'aquí?'

Novament els pares, no?

Sí, i tant. I doncs me'n vaig anar a fer l'exposició i m'hi vaig quedar un temps. I allà em va veure un galerista anglès, i a partir d'aquí vaig contactar amb galeristes alemanys. Ho resumeixo molt per no avorir! (Riu).

Interessa...

Un altre moment clau va ser el moment que decideixo fer art públic. Fer exposicions no m'omplia massa i recordo un dia concret sopant amb uns quants col·legues de la meva generació, molt més importants i coneguts que jo, els vaig dir: 'Em sembla que deixaré de fer exposicions'. I ells em contesten: 'Home però si ara es ven tot!'. Era veritat, es venia tot, fessis el què fessis. El món de l'art vivia en un *papanetisme* col·leccionista total. I els vaig dir que no m'havia posat al

món de l'art per ser ric sinó per ser i fer feliç. I aquí vaig començar una branca nova una mica premonitòria que després és cap on ha anat l'escultura a l'espai públic. Al cap d'uns anys algun dels amics escultors em van dir: 'Vas ser un visionari'. I els vaig contestar: 'No, vaig tenir sort'. I quan tot això va arribar ja tenia trajectòria feta. A mi m'agrada molt l'espai públic perquè és la manera més efectiva d'acostar l'art a la gent. El bon disseny ha d'estar als diaris, als programes de televisió, etc...

I ara on ets professionalment?

Continuo fent obra pública i obra privada per encàrrec. Des de que visc a la Cerdanya, la pràctica totalitat de l'obra que faig és per encàrrec. L'any vinent prepararé una exposició a Itàlia sense cap condicionant i amb obra nova. I em fa molta il·lusió perquè entraré al taller sense cap idea prèvia i faré allò que vulgui. Fa temps que no ho faig. Però a mi m'agrada també fer coses per encàrrec a diferència de molts artistes, a mi m'estimula. Fins i tot he fet xerrades a Belles Arts parlant d'aquest tema. A m'hi m'agrada saber si puc arribar a lloc precís on posaré l'escultura; si hi ha sol; si hi toca el vent... Tot és molt respectable, però a mi no em molesta fer quelcom per encàrrec. Tancar el cercle és això. El que es nou per mi és la feina d'interiorista, que no n'havia fet mai. És una branca que també hi dedico una certa energia i són encàrrecs molt concrets. He fet des de naus industrials, restaurants i clíniques. Són clients meus que em demanen coses molt concretes.

És un altra mena d'art?

Té molts més condicionants, perquè has de coordinar industrials, has de treballar bé el calendari de l'obra... En faig una cada dos anys. Perquè això et demana una dedicació pràcticament absoluta. Ara estic preparant a Barcelona una oficina d'una empresa francesa que m'ocupa pràcticament tot el temps des de fa tres mesos.

I l'obra pública?

L'última obra pública que he fet és al *World Trade Center* de Barcelona i va venir a partir de la nau que vaig fer pels germans Segovia de Puigcerdà. Em van demanar una obra per un espai interior. I a mi m'agrada molt interpretar l'espai. I tant pot ser això com una

lleixa d'una llar de foc. Tu t'has de fer una composició de lloc d'on has d'intervenir i sense massa planells. A vegades els dic: 'Vindré a fer un cafè o vindré a dinar per entendre el què voleu'. La vinoteca del Refilat a Puigcerdà també la vaig fer. Els vaig fer una capsa per tal que puguin vendre vi. Vaig anar escoltant al que volien i em va sortir això.

Necessites un espai i unes idees.

Sí. Només hi ha una diferència, si ha de ser útil o no. No és el mateix fer una botiga que una escultura per un jardí. Ha de ser emocional, però l'alçada del taulell ha de ser concreta, perquè ha de servir cada dia. Ha de ser tot funcional. Estic tip de sentir la frase: 'Aquesta cadira és incomodíssima perquè és de disseny!'. Coi, és de mal disseny, perquè punxa o talla o el que sigui...

I de Mèxic saltes a Alemanya?

A Mèxic trobo una cadena de casualitats positives. Una dona catalana em diu que coneix un galerista anglès, et parlo de l'any 1980. I el galerista em diu que podriem exposar a Madrid. I hi exposem. Vam carregar el material i cap a la galeria Albatros. I allà un galerista alemany va veure la meua obra i al cap d'un mes em truquen. Jo estava a Niça i allà mateix va venir un enviat del galerista alemany perquè volien parlar amb mi. Tenia molt d'interès perquè l'Ajuntament de Berlín volia fer una escultura de ferro i pedra, que és la que vaig acabar fent de la reunificació alemanya a Berlín. I durant deu anys vaig treballar molt des d'aquí a Cerdanya per Alemanya. I sort en vaig tenir perquè aquí no tenia molta feina. Per desgràcia el meu galerista alemany es va morir.

Però sempre has tingut feina i no has hagut de patir massa per això, no?

I tant que sí que he patit. És relatiu això de patir. Ara fa poc he estat un any en blanc i en tres dies vaig tenir quatre encàrrecs. Has d'aprendre a viure amb austeritat i a no creure't res. Per tenir quatre encàrrecs amb tres dies no puc creure'm el rei del mambo. Amb això qui té mèrit és la meua muller, la Marina, perquè des del primer dia que ens vam conèixer li vaig deixar molt clar: 'Jo sóc jo i les meves circumstàncies'. I ella també s'hi ha anat acostumant.

«TRIOMF»

1998

Puigcerdà, (Girona) (E)
4 x 1'2 x 1'2 m

Granit i ferro
Granito y hierro
Granite and iron

ERNEST ALTES

«ANDORRA»

1993

Auditori Nacional, Principat d'Andorra (AND)
3 x 3 x 1'5 m

Granit i ferro
Granito y hierro
Granite and iron

ERNEST ALTES

Parlem de la teva obra. Fonamentalment els materials que treballes són el ferro i la pedra. Per què?

Són dos minerals cosins germans, la gent els veu diferents, jo no. Tinc molt interès en què la meva obra estigui a fora. La natura em marca molt i m'agrada que sigui així. Tinc força clar des de petit que no viuria mai en una ciutat. Quan vivia a Barcelona era un poema perquè tenia l'habitació plena de rocs, plomes, lianes, ferro... Cada cap de setmana me'n duia coses. Em nodreixo de la natura. Aquell torrent, aquell cim...

Quins són els teus referents artístics?

És la natura. Això no vol dir que no hi hagi artistes que m'agradin molt. Per exemple l'Oteiza. Dels contemporanis també el Chillida, i altres. La música també és molt important per a mi. Sempre treballo amb música de moltes menes. M'agrada la música clàssica, el rock, el jazz, el blues... Quan parlem d'influències m'agrada que quedi clar que crec que els artistes fins als 40 anys haurien d'intentar no anar a veure exposicions per no influenciar-nos. Això és el que m'ha funcionat a mi, no vol dir que a altres els vagi bé. De fet, vaig anar a fer classes a un màster al País Basc i els ho vaig dir. I vaig aixecar polseguera... Explico allò que m'ha anat bé a mi.

Has fet gravat, escultura, dibuix... Amb què et sents més còmode?

Amb l'escultura. El gravat també, però ara fa anys que no en faig.

Tens moltes inquietuds socials i polítiques a banda d'artístiques.

La meva implicació social va néixer a la Cerdanya, és a dir, abans de venir aquí no la tenia. I va ser a l'escola dels meus fills que alguns pares i mares em van demanar que em presentés al Consell Escolar, per exemple. A Barcelona vaig anar a les escoles Isabel de Villena i Garbí, dos centres d'una pedagogia molt avançada i catalanistes i on les arts i les humanitats eren molt importants. Vaig ser un privilegiat. Els pares, a més de no voler una escola religiosa, van portar-me a una bona escola. Tenien molt clar quina línia pedagògica volien. De petit no ho veus, però després dius: 'Caram quin nas que tenien!'. Fet aquest parèntesi, la meva vinculació amb la pedagogia va fer un

salt de quaranta anys. Me'n vaig adonar de la importància que tenia formar part del món pedagògic de la comarca i no va ser una foguerada sinó que va durar divuit anys! Realment he tingut una relació estreta, he après molt i he intentat aportar el que he pogut. Paral·lelament a la pedagogia he estat molt interessat amb el present i el futur del Pirineu.

Com ho has fet?

Primer vaig estar molt interessat en plataformes i fòrums de tota mena. Des de Depana fins a temes de control urbanístic o de la relació entre les dues Cerdanyes. Durant uns anys hi vaig dedicar molts esforços, fins que arriba un moment que és una mica difícil. Ara estic a l'APiA Opinió. En arribar aquí vaig veure que podien passar coses que ja havien passat a la Costa Brava i vaig intentar apropar-me al món polític sense ser militant de cap partit. Vaig voler explicar experiències que coneixia i fins a cert punt incidir en el territori. I crec que massa vegades a la comarca s'ha deixat que tot anés passant i a veure-les venir, que és la pitjor manera d'afrontar els problemes. És com la salut, si dius: 'Vaig fumant però no serà res'. A la comarca s'han fet coses bé, però algunes han anat com el fumar. La normativa urbanística és molt extensa i molt exhaustiva a Cerdanya. Malgrat això hi ha coses que s'han fet molt malament.

I el futur com el veus?

L'etern problema del Pirineu és que no s'aconsegueix que la gent vingui a viure aquí dalt. A no sé que siguis monitor d'esquí i vinguis a viure uns dies a l'hivern consta vincular-se aquí tot l'any. Aquest és el gran dilema. I, en canvi, en moments puntuals hi ha molta gent de vacances i això provoca certa esquizofrènia... El que no entenc és aquesta idea de treballar uns dies a ciutat i uns aquí. Això és per a gent que no tingui fills. És molt complex, sobretot si tens canalla.

És un gran repte francament.

Sí, és un repte molt gran. Per exemple, quan vam arribar van tancar l'escola d'All. I vam dir: 'Aguan-teu-la un any i així la nostra filla ja ajudarà a fer el mínim d'alumnes'. Es va tancar i quan hi ha hagut una altra vegada molts més alumnes dels necessaris ja no s'ha reobert. Hi ha una mica de desídia per part de tothom. Hi ha coses que van molt bé, com el transport escolar

«PORTA (DE LA SEU)»

1999

La Seu d'Urgell, (Alt Urgell-Uleida) (E)
6 x 7'6 x 4 m

Pedra calcària i ferro
Piedra caliza y hierro
Limestone and iron

ERNEST ALTÉS

«L'ANELLA DE L'INGLA»

1999

Bellver de Cerdanya, (Uleida) (E)
4'5 x 1'2 x 1 m

Pedra calcària i ferro
Piedra caliza y hierro
Limestone and iron

ERNEST ALTÉS

o les escoles rurals, però a nivell de viure és complicat trobar el desllorigador... A vegades hi ha gent que em diu: 'Jo voldria viure aquí, seria la il·lusió de la meua vida, però...' I els dic, a veure a tot arreu hi ha peròs.

Certament.

Una vegada parlant amb un advocat que viu realment mitja setmana aquí, li vaig preguntar què faria ell per aconseguir que la gent vingui a viure a la Cerdanya. I em va dir: 'Només hi ha una solució i és el tema econòmic. Que hi hagi exempcions fiscals'. És la seva teoria. El que si que he vist recentment, és que la gent del Pirineu, no té un sentiment comú de pertinença a un territori, cadascú va a la seva. Costa molt crear una corrent comuna a totes les valls de la serralada.

I Catalunya com la veus?

Jo estic molt esperançat. Els que tenim clar que no pertanyem a Espanya de tota la vida, hem d'estar contents. Per exemple, l'altre dia pensava que no em sento catòlic i estic batejat. No sóc practicant, els meus fills no estan batejats... Doncs amb Espanya em passa el mateix. Jo sóc espanyol però no m'en sento i amb això ningú em pot fer canviar. La situació és exactament la

mateixa des de fa 150 anys, i ara la gent ho està descobrint... Val més tard que mai! Conec moltes persones que han vist que d'Espanya no es pot esperar res i no en conec cap que sigui al revés. Hi ha gent que culpa el Govern d'Espanya, però a la gent de la resta d'Espanya no. Doncs no m'ho crec, perquè només hi ha quatre gats a Espanya que ens apreciïn, o almenys que ho diguin, com per exemple en Ramoncín, que se l'ha jugada. A Catalunya cada vegada hi ha més gent que es mira Espanya com un mal menor. Estic molt esperançat, passi el que passi. També cal que tenir clar que hi ha molta gent que es pensa que d'avui per demà serem independents. Només cal agafar l'exemple del Brexit. Anant bé serà així, molt llarg.

«30.10.90 IN DEUTSCHLAND»

1990

Berlin, (Alemanya) (D)
3 x 1'8 x 1'8 m
Porfir i ferro
Pórfido y hierro
Porphyry and iron

ERNEST ALTÉS

Per què en dieu *telesilla* si en podeu dir *telecadira*?:

Les paraules de la neu i dels esports d'hivern (i de molts altres àmbits)

DOLORS MONTES*

1. Avís per a lectors

Pareu atenció, perquè l'article que teniu al davant ara mateix és bàsicament propagandístic. Us ho diem d'entrada perquè no pugueu acusar-nos, després d'uns quants paràgrafs de lectura, de voler-vos vendre el producte. Perquè, efectivament, això és el que intentarem fer en aquestes pàgines: explicar-vos quina és la nostra matèria de treball —el nostre “producte”— i persuadir-vos perquè vulgueu conèixer-la i utilitzar-la. Estem convençuts que us interessa i, a més, us la cedim sense res a canvi. Que després vulgueu utilitzar-la o no, la nostra (i ja vostra) matèria, només dependrà de vosaltres.

2. El producte és...

Què ho fa, que hagueu començat a llegir aquest article de *Querol*? Potser és perquè sou dels que, quan parreu en català, encara dieu *telesilla*? (No, no: se'n diu *telecadira*, o també, si voleu, *telesella*). O potser perquè sou dels que, digueu el que digueu, en temps de neu aneu tot el dia remuntador amunt, remuntador avall; que sou esquiadors, vaja, o monitors d'esquí, o potser surfistes (com?, de debò que dieu *snowboarders*?). O és que sou aficionats a la meteorologia i us interessa tot el que té a veure amb els fenòmens atmosfèrics i, per tant, també la neu? Calla, no, que resulta que sou dels nostres i us dediqueu professionalment a la llengua. O, simplement, sou lletraferits i us agraden les paraules i la màgia que les envolta? O res de tot això i és que resulta que us heu equivocat de pàgina de la revista, i ara que ja sou aquí ves què heu de fer...

Sigui quin sigui el motiu pel qual hagueu arribat fins aquí, us convidem a quedar-vos i a descobrir l'apassionant món de... la terminologia. Sí, sí, la terminologia és, justament, el producte que us volem vendre. I és que tots (vosaltres i nosaltres també) utilitzem terminologia cada dia quan parlem o quan escrivim, sobretot quan parlem o escrivim sobre un sector

d'especialitat concret: la meteorologia, l'esquí, l'excursionisme, la botànica, la medicina, la informàtica, les finances, la música, etc. La terminologia és el conjunt de mots propis d'un àmbit d'especialitat concret, que prenen sentit dins d'aquell àmbit (els termes). També és l'estudi teòric dels termes i de les particularitats lingüístiques dels diferents sectors d'especialitat.

Tota llengua —i el català, per descomptat, també— té una terminologia pròpia per a cada àmbit, que és important conèixer per parlar amb propietat, amb precisió i amb correcció d'aquell àmbit en aquella llengua. L'organisme que s'ocupa de l'estudi, la fixació i la difusió de la terminologia catalana dels diferents sectors especialitzats és el Centre de Terminologia TERMCAT. Aquest centre, des d'on escrivim aquestes ratlles, es va crear l'any 1985 per acord entre la Generalitat de Catalunya, que hi aportava el finançament, i l'Institut d'Estudis Catalans, que hi donava el suport i el prestigi necessaris en tant que ens fixador de la normativa de la llengua catalana. Avui, les mateixes institucions continuen garantint l'activitat del TERMCAT, al costat d'un tercer organisme, el Consorci per a la Normalització Lingüística, que amb més de 150 centres estesos per tota la geografia catalana contribueix a la difusió de la llengua, en general, i de les propostes terminològiques, en particular, arreu del territori.

3. Concreció de l'oferta

Una de les principals línies d'actuació del TERMCAT és l'elaboració de productes terminològics, per posar-los a disposició dels usuaris especialitzats i de la societat en general. L'objectiu és dotar el català de les eines necessàries perquè pugui ser utilitzat no tan sols en contextos generals, sinó també en contextos professionals i de recerca. Al lloc web del TERMCAT (<http://www.termcat.cat>), doncs, trobareu recursos terminològics sobre múltiples àmbits d'especialitat,

tant del camp de la ciència, com de la tècnica, les humanitats o les ciències socials. Són d'accés lliure i els trobareu en formats diversos.

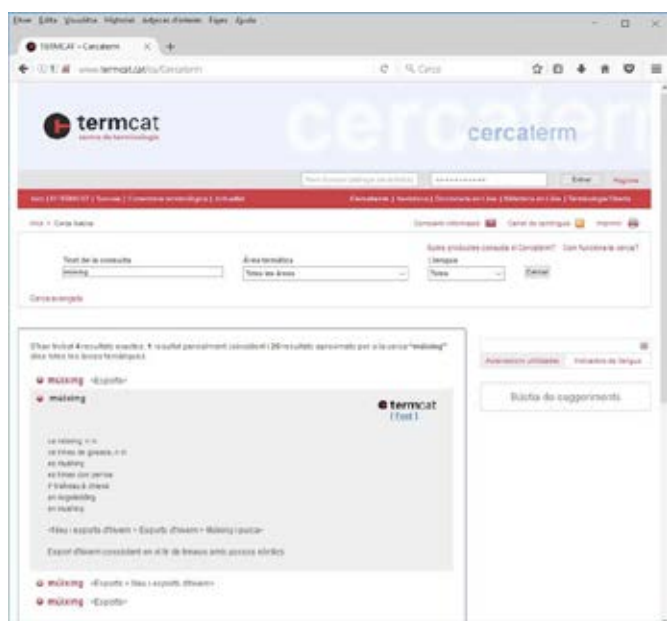
El Cercaterm

Si teniu pressa o, simplement, si teniu algun dubte terminològic puntual, us recomanem que consulteu el Cercaterm (<http://www.termcat.cat/ca/Cercaterm/>), el servei de consultes automatitzat del Centre, que dona accés gratuït a tot el conjunt de fitxes terminològiques que el TERMCAT té a disposició pública. El Cercaterm funciona amb un motor de cerca multilingüe que permet formular la petició a partir de qualsevol de les llengües de treball de Centre i, si es vol, d'un filtre temàtic. Actualment s'hi poden fer cerques sobre un conjunt de prop de 350.000 fitxes. La fitxa estàndard conté les denominacions en català, definició, equivalents en castellà, francès i anglès, i, de vegades, notes; en alguns casos, poden incloure equivalents en altres llengües (alemany, italià o portuguès, per exemple) o nomenclatures científiques (com ara el nom científic, en el cas de les espècies zoològiques o botàniques).

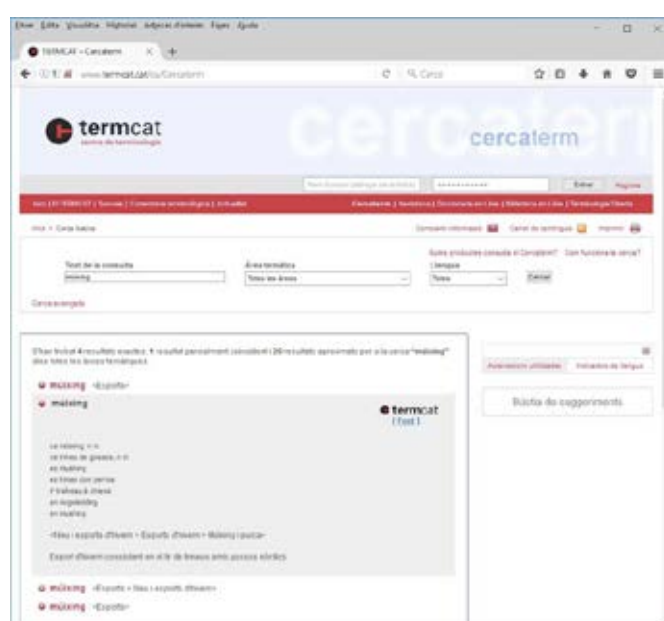
Si la consulta que heu formulat no obté resposta, o si la resposta no s'adequa al que busqueu, el sistema ofereix la possibilitat, als usuaris registrats, de fer arribar la consulta al TERMCAT a través d'un formulari per rebre una resposta personalitzada. Aquest servei també és gratuït.

Els Dicionaris en Línia

Si el que busqueu, però, és terminologia d'un sector específic, doneu una ullada a la col·lecció de Dicionaris en Línia del TERMCAT (http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/), un conjunt de més de 120 diccionaris d'especialitat consultables i descarregables a través del web. Són diccionaris terminològics elaborats pel TERMCAT o amb el seu assessorament, amb un volum de termes variable i agrupats en cinc grans sectors temàtics: ciències humanes (amb diccionaris sobre art, circ, educació, estils musicals, gastronomia, geografia física, llengües del món, migracions, serveis socials o varietats vitivinícoles, entre d'altres); ciències de la vida i de la salut (amb diccionaris sobre anatomia, cronicitat, medicina, fàrmacs, fisioteràpia, immunologia, infermeria, neurociència, papallones, peixos, plantes, etc.); ciències jurídiques i econòmiques (amb diccionaris sobre crisi econòmica, dret administratiu, dret civil, drets humans, eleccions, finançament alternatiu, mercats financers, negociació col·lectiva o notaria, entre d'altres); esports (amb diccionaris d'atletisme, automobilisme, criquet, curses populars, escacs, esports d'hivern, futbol, rugbi, etc.), i indústria i tecnologia (amb diccionaris sobre additius alimentaris, cartografia i teledetecció, dispositius mòbils, física, fusteria, gestió ambiental, indústria, màrqueting digital, robòtica, química o videojocs, entre d'altres).

Cercaterm

Diccionaris en Línia del TERMCAT

En la producció de totes aquestes obres terminològiques hi han participat sempre nombrosos experts del camp d'especialitat corresponent, els quals aporten el coneixement dels conceptes i de l'ús real de la terminologia en el seu domini del saber. En la majoria dels casos aquests productes s'han elaborat també en col·laboració amb organismes i entitats destacades dels diversos àmbits i també de l'Administració pública.

4. Encara més a mida: la terminologia de la neu i dels esports d'hivern

Però com que sabem que la majoria dels que ara ens llegiu sou de terra de neu i d'esports d'hivern, deixeu-nos concretar una mica més la nostra oferta terminològica relacionada amb aquest sector, per si encara no us hem convençut prou de fer-nos una visita virtual i de remenar entre el munt de termes que posem al vostre abast.

La terminologia de l'esport és una de les primeres que es va començar a treballar de manera sistemàtica al TERMCAT. El motiu va ser l'organització dels Jocs Olímpics de Barcelona 1992, que va originar la publicació d'una col·lecció de vint-i-nou diccionaris d'esports: un diccionari per a cada esport de competició o exhibició en aquells jocs i un diccionari dedicat a la terminologia del món olímpic en general. Aviat es va veure, però, que calia completar aquesta terminologia amb la dels esports no olímpics. I va ser així com, posteriorment, es van publicar, entre d'altres, el *Vocabulari de la neu i dels esports d'hivern* (1999) i el *Diccionari de la neu* (2001), que sistematitzaven en llengua catalana la terminologia sobre la neu i el conjunt d'esports d'hivern que s'hi practiquen (esquí alpí, esquí artístic

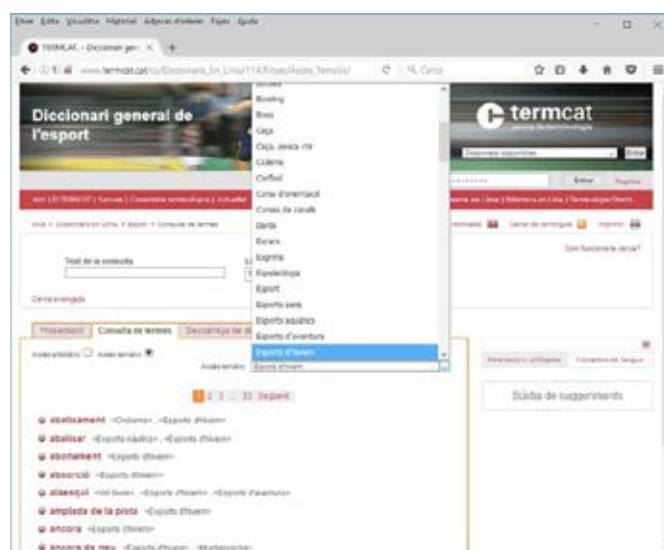
Diccionari de la neu

i acrobàtic, esquí de muntanya, esquí nòrdic, raquetes de neu, surf de neu, etc.), a banda de recollir també terminologia sobre lesions i trastorns esportius, prevenció, salvaments, infraestructura turística, etc. Aquestes dues obres es van elaborar en col·laboració estreta amb el Govern d'Andorra.

L'any 2010, després de nou anys de feina, sortia a la llum el *Diccionari general de l'esport*, que aplega la terminologia esportiva existent fins aleshores, la completava amb nous esports i disciplines, eliminava repeticions i homogeneïtzava la informació. En l'elaboració d'aquest diccionari hi van treballar, a banda de terminòlegs vinculats al TERMCAT, uns dos-cents cinquanta especialistes de tot el domini de parla catalana, sovint vinculats a federacions esportives, que es van encarregar de revisar i actualitzar les dades corresponents als respectius esports.

El diccionari, consultable actualment en línia al web del TERMCAT (http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/114/), conté 11.000 termes de 80 esports diferents. La informació és objecte constant de revisió, arran de modificacions proposades pels usuaris, canvis de reglamentació, etc. Hi podeu accedir alfabèticament o bé triant un esport concret. Els accessos temàtics relacionats amb els esports d'hivern són, concretament, els següents:

Esports d'hivern · Esquí · Esquí alpí · Esquí artístic i acrobàtic · Esquí de muntanya · Esquí de telemarc · Esquí nòrdic · Hoquei sobre gel · Múixing i pulca · Patinatge artístic sobre gel · Patinatge sobre gel · Raquetes de neu · Surf de neu

Accés temàtic del Diccionari general de l'esport

Com a diccionaris en línia a banda, tot i que igualment basats en el contingut recollit al diccionari anterior, podeu consultar també la *Terminologia dels esports d'hivern* (http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/29/), el *Diccionari de patinatge artístic*

[illegible]

Una de les línies específiques en què treballa el TERMCAT, complementària a l'elaboració de productes terminològics, és la normalització terminològica, és a dir, l'establiment oficial de les noves formes catalanes per a designar aquells conceptes especialitzats que encara no tenen una denominació clara o que presenten algun tipus de dificultat denominativa (per exemple, perquè es dissenyen amb una paraula d'una altra llengua, perquè es dissenyen d'una manera clarament inadequada o perquè es dissenyen de maneres diverses segons els experts). Les decisions de normalització corresponen al Consell Supervisor, un òrgan en què participen experts dels diferents sectors d'especialitat, membres de l'Institut d'Estudis Catalans i membres del TERMCAT.

Esport	Forma de partida i descripció genèrica	Forma catalana normalitzada
Esquí	après-ski (Activitat social posterior a l'esquí)	postesquí
	carving (Tècnica d'esquí i de surf de neu)	càrving
	gratte-dos (Figura aèria de bamps i de salts acrobàtics)	grataesquena
	Schuss (Descens directe)	xus
	scraper (Part davantera d'un esquí)	espàtula / pala
	spin (Maniobra d'enllaç d'acroesquí)	virolla
Hoquei sobre gel	canadiense (Viratge)	canadenc
	hooking (Falta)	enganxada
	icing (Falta)	refús prohibit
	slashing (Falta)	cop d'estic
	spearing (Falta)	punxada
Patinatge sobre gel	àngel / arabesc (Element d'enllaç)	àngel
	bracket (Viratge)	bràquet
	filo (Traçat corb que descriu el patinador sobre la pista)	fil
	illusion spin (Pirueteta)	molí
	salchow (Salt)	salchow
Múixing i pulca	mushing (Esport)	múixing
	musher (Esportista)	múixer
	pulka (Esport)	pulca
	pulkaist (Esportista)	pulquista
Surf de neu	aerial (Truc executat a l'aire)	aeri
	fun box (Plataforma de neu elevada)	caixa de salts
	gap (Caixa de salts)	sot
	grab (Agafada la planxa)	grapada
	halfpipe (Pista de forma semicilíndrica)	migtub
	indy (Truc)	indi

Molts d'aquests termes han estat estudiats, prèviament a l'establiment definitiu, en sessions de normalització, reunions d'experts representatius de l'àmbit i terminòlegs en què es consensuen les denominacions i es fixen les definicions més adequades de cada terme.

6. Arribar és el més important

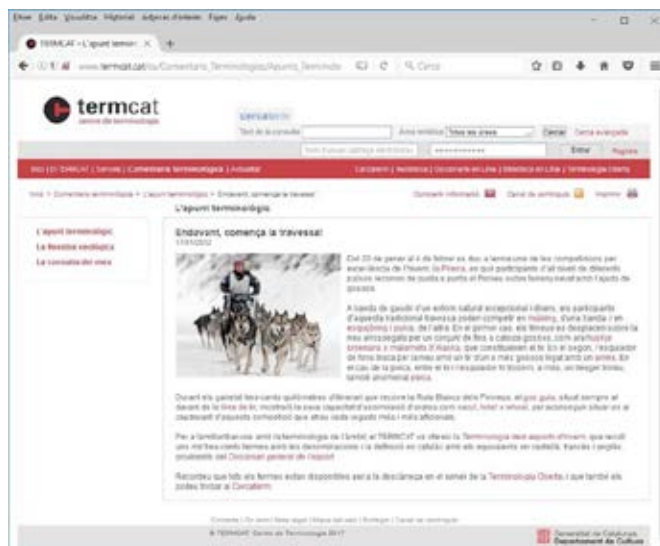
És fonamental que una llengua disposi de tota la terminologia necessària perquè els parlants puguin

parlar en la seva llengua de qualsevol tema especialitzat, amb els diferents graus de formalitat que exigeix cada situació comunicativa. De ben poc serveix elaborar reculls terminològics, però, si el contingut d'aquests reculls no arriba als parlants, que són els que han d'utilitzar els termes.

Així, si els parlants desconeixen que el remuntador que consta d'una sèrie de seients individuals o múltiples, suspesos d'un cable únic, s'anomena en català

telecadira o *telesella*, difícilment deixaran d'utilitzar el castellanisme *telesilla*, que és la forma que van aprendre inicialment; o encara menys deixaran de fer servir l'anglicisme *snowboard* (o *snow*), amb l'extensió que té, si no saben que la forma fixada en català per a referir-se a l'esport en què es llisca per la neu mantenint l'equilibri damunt d'una planxa es diu *surf de neu*; o tampoc deixaran d'escriure *mushing* o *stick*, en anglès, si no saben que ja estan acceptades les catalanitzacions *múixing* (per a fer referència al tir de trineus amb gossos nòrdics) i *estic* (per a designar el bastó amb què s'impulsa el disc en l'hoquei sobre gel).

Hi ha molts factors que influeixen en els usos terminològics dels parlants (la formació i la sensibilitat dels mateixos parlants, les llengües d'influència en un camp concret, els usos en altres llengües, la popularització de determinades formes, etc.), però el que és clar, en primera instància, és que no es pot utilitzar el que es desconeix. És per això que des del TERMCAT dediquem esforços a fer la màxima difusió de la nostra feina, per arribar als parlants i, sobretot, als especialistes dels diferents àmbits en què treballem. Atès que només una petita part de la nostra producció terminològica —la més divulgativa— és susceptible de formar part dels diccionaris de la llengua general, ens cal trobar altres vies de difusió. Els articles com aquest en són una, però també podeu conèixer més a fons la nostra activitat a través de les xarxes socials (ens trobareu a Twitter, Facebook i Youtube), a través del nostre blog (<https://termcat.blog.gencat.cat/>), subscriuint-vos al nostre butlletí mensual o, simplement, seguint l'activitat del nostre lloc web, on periòdicament publiquem comentaris terminològics, com el que teniu a la imatge de sota, sobre l'actualitat informativa o terminològica (nous termes consultats, nous termes normalitzats, noves incorporacions al Cercaterm, etc.).

L'apunt terminològic

7. Oberts a nous reptes, oberts a escoltar

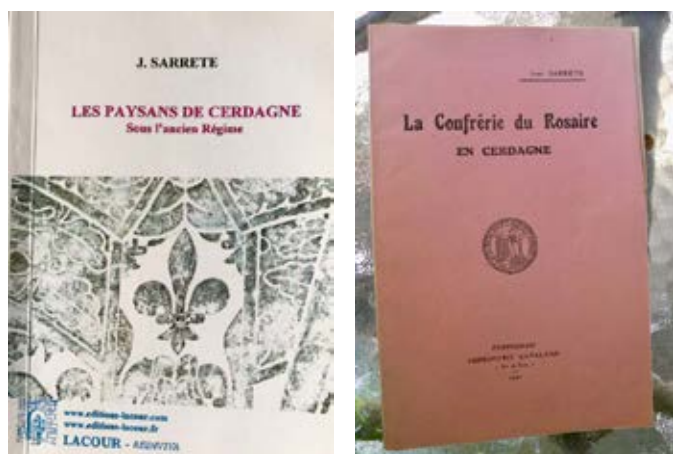
La feina no s'acaba aquí, però: queden molts àmbits d'especialitat que encara no han estat objecte d'un treball terminològic sistemàtic (també dins l'esport, on continuament apareixen noves modalitats esportives o noves disciplines: els esports d'aventura, els esports de platja, etc.) i, en els camps en què ja s'ha treballat, és imprescindible l'actualització i la revisió dels continguts. L'evolució científica i tecnològica, a més, comporta l'aparició de noves disciplines, on el treball terminològic té molt de camp per córrer.

La terminologia és un punt de trobada entre col·lectius professionals diversos, que s'acosten als diferents sectors d'especialitat amb perspectives diferents i amb coneixements complementaris, tots igualment vàlids. El treball terminològic, doncs, s'ha de fonamentar en la col·laboració, el diàleg i el consens entre tots aquests col·lectius implicats (especialistes, lingüistes, traductors, etc.), perquè només així es pot garantir la qualitat i l'èxit de les propostes terminològiques. Des del TERMCAT treballarem, com fins ara i més, per fomentar aquest treball de col·laboració, sobre la base d'una metodologia sòlida, i per continuar “venent” termes a tort i a dret a tothom que estigui interessat a utilitzar-los. Us convidem també a vosaltres a fer-nos arribar les vostres propostes i suggeriments.

* TERMCAT, Centre de Terminologia
 dmontes@termcat.cat

L'obra de Jean Sarrète (1868-1948) com a historiador de la Cerdanya

NÚRIA CASAMITJANA CUCURELLA

Mossèn Jean Sarrète (1868-1948), historiador i arqueòleg, publicà a començament del segle XX nombrosos treballs sobre la Catalunya del Nord, alguns d'ells sobre la Cerdanya on va viure uns anys en ser rector de Palau.

Precisament era a Palau on, de l'any 1901 al 1906, passava les vacances d'estiu el bisbe de Perpinyà Jules de Carsalade du Pont, restaurador del monestir de Sant Martí del Canigó i admirador del moviment cultural de la Renaixença. La relació amb ell i el seu entorn format per personalitats culturals i erudites del moment que l'anaven a visitar, va despertar l'interès de Jean Sarrète per les investigacions històriques i arqueològiques, i el fet de poder consultar arxius parroquials i també de famílies que guardaven documents antics desconeguts li va permetre realitzar estudis interessants i totalment innovadors, com bé es pot veure mitjançant els temes que va publicar.

Jean Sarrète va compartir l'interès per la recerca amb mossèn Maties Delcor, amb qui col·laborà especialment entre els anys 1943 i 1948, i a qui va deixar la documentació generada en els seus treballs. Aquest fons de mossèn Sarrète es pot consultar actualment a l'Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals de Perpinyà (1).

Quan el 1977 mossèn Maties Delcor va organitzar

el I Congrés d'Història de Puigcerdà, que se celebrava amb motiu dels 800 anys de la fundació de la vila pel rei Alfons I, va dedicar el congrés a la memòria d'Albert Salsas i de Jean Sarrète. Maties Delcor els descriu amb aquestes paraules (2):

Albert Salsas i Joan Sarrète, dos erudits als quals deuen molt els estudis cerdans. Jo he tingut el privilegi de conèixer ambdós. Aquests dos homes es complementen mútuament. El segon, abans que tot, era un arqueòleg que, gràcies a un treball aferrissat i malgrat els inconvenients que comportava una ciència d'autodidacta, havia adquirit una positiva autoritat en tot el que fa referència a l'arqueologia del Rosselló. Això no obstant, pel que afecta la Cerdanya pròpiament dita, les seves publicacions, tracten principalment d'història i d'arqueologia religiosa.

(...) en podem citar tres o quatre articles, tres d'entre ells referents a la parròquia d'Ix, a la seva església i a la seva verge romànica i una curta monografia arqueològica que tracta de l'antiga església d'Osseja abans de la seva disgraciosa reforma de 1894.

Jean Sarrète va ser, a més de rector de Palau de Cerdanya, rector de Torrelles de la Salanca, Palau-del-Vidre i Vinça, així com almonier de l'església del Bon Pastor de Perpinyà. Alhora, com a historiador, va ser un col·laborador assidu de les publicacions d'aquell moment:

Ruscino (el títol sencer era Revue d'histoire et d'archéologie du Roussillon et des autres pays catalans), Revue Catalane (òrgan de la Société d'Études Catalans) i Bulletin de la Société agricole scientifique et littéraire des Pyrénées Orientales. L'any 1920 quan era almonier al Bon Pastor (Perpinyà) inicià juntament amb Josep Bonafont poeta i prevere d'Ille-sur-Têt, la Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan, impulsada pel bisbe Carsalade du Pont (3). Fins a la desaparició d'aquesta revista el 1933 hi va publicar regularment.

De les seves aportacions sobre la història i l'arqueologia dels Pirineus Orientals cal destacar-ne les publicacions que es refereixen a la Cerdanya:

“La Cerdagne de 1642 à 1652”, *Revue d'histoire et d'archéologie du Roussillon*, 1903, p. 183-190. On descriu, segons explica en començar, el que han estat 10 anys de calamitats públiques, tempestes, inundacions, sequeres, glaçades i pesta que acabaren d'accentuar encara més en aquells moments els problemes de la guerra. Comenta episodis de pluges fortes com el que afectà Puigcerdà el novembre del 1642, així com l'hivern extraordinàriament càlid de 1649, i ho fa d'acord amb el que diuen el Dietari de Puigcerdà i l'arxiu parroquial d'Age. Finalment, també comenta les mesures establertes el 1651 per prevenir l'arribada de la pesta que afectava Barcelona i altres poblacions del Principat, que acabà afectant tota la solana i en especial Bolvir, però que no arribà a Puigcerdà.

“Les Paysans de la Cerdagne sous l'ancien régime”, *Guide-annuaire du Roussillonnais*, 1910, p.149-174. En aquesta publicació exposa la situació de la part de població que abans de la revolució francesa no gaudia de cap dels privilegis concedits a la noblesa i burgesia. Estudia la situació a la Cerdanya d'agricultors, petits propietaris, industrials, artesans i professionals segons la informació que troba als arxius municipals d'Oceja, i afirma que la conjuntura és extrapolable al que podia trobar-se a la vall del Querol i les altres poblacions de la Cerdanya francesa. Explica que els artesans i industrials no estaven organitzats en corporacions o confraries com a Puigcerdà a causa del petit nombre de cada grup d'ells. També comenta que a Oceja i la seva vall hi havia una vintena de famílies considerades pobres, les quals pagaven menys d'una lliure d'impostos l'any perquè vivien dia a dia del seu treball, però que pobres del tot no n'hi havia a no ser en anys de sequera extrema. Ressalta que l'antagonisme amb els nobles que hi tenien possessions, però no hi vivien augmentà a mesura que s'acostava l'any 1789, i que els escrits i publicacions revolucionàries del moment van arribar així mateix a la Cerdanya. Alhora explica també la formació que rebien els nens i nenes, proporcionada per laics o preveres, i que els nobles normalment tenien perceptors particulars. En destaca com a curiositat els coneixements musicals de part de la població.

“La Cerdagne pendant la révolution Catalane et jusqu'au Traité des Pyrénées”, *Guide-annuaire du Rous-*

sillonnais (1910, p.175-123. Publicada com a article a continuació de l'anterior, forma part de la bibliografia que Peter Sahlins recull a la seva obra *The Making of France and Spain in the Pyrenees*.

“La Confrérie du Rosaire en Cerdagne”, *Revue Catalane*, 1919, núm. 155, p. 194-197; núm. 156, p. 213-216; núm. 157, p. 230-233; 1920, núm. 160, p. 39-43; núm. 168, p. 221-224; núm.169, p.238-240. En què identifica l'establiment a la Cerdanya de confraries devocionals del Roser, on a més de la confraria mare de Puigcerdà hi ha constància de l'existència de confraria del Roser a Estavar, Oceja, Enveig i Bolvir. La d'Estavar que apareix ja fundada el 1607 seria la més antiga i després la de Bolvir de la qual hi ha referències de l'any 1612. Descriu la constitució de la de Bolvir que va poder consultar a l'arxiu parroquial i que considera extrapolable al que seria el funcionament de les altres, perquè segueixen en general les directrius que des dels inicis regien totes les confraries del Roser.

Alhora diu que hi ha constància de l'existència el 1681 de la d'Oceja encara que segurament era d'uns anys abans i que, segons informació extreta del registre de comptes, amb donacions i llegats generosos l'any 1691 es va construir una capella al costat sud de l'església i el 1699 es va encarregar un retaule a Josep Suñer que el va esculpir a Prades.

“L'église paroissiale d'Hix”, *Revue d'histoire et d'archéologie du Roussillon*, 1904, p. 225- 237.

“La paroisse d'Hix”, *Bulletin de la Société agricole scientifique et littéraire des Pyrénées-Orientales*, vol. 47, 1905, p. 1-34. Article del qual, com d'altres, se'n va fer ressò el Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya (4).

“L'ancienne église d'Osseja. Découvertes archéologiques. Agrandissements”, *Revue d'histoire et d'archéologie du Roussillon*, vol. IV, 1903, p. 77-83.

“Le domaine foncier de Notre-Dame de Font-Romeu, XVII-XVIII siècles”, *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1926, p. 147-149 i 175-180.

“Propriétés et monopoles de l'église Saint-Martin d'Odelló (XVI-XVIII siècles)”, *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1926, p. 192-195. Església de la qual Font Romeu en depenia.

“Notre-Dame de la Cerdagne”, *Bulletin de la Société agricole scientifique et littéraire des Pyrénées-Orientales*, vol. 44, 1903, p. 299-318. On comenta i descriu les imatges de la Mare de Déu d'Ix i la de Puigcerdà. Fa

Portrait de Mgr de Carsalade du Pont,
historien et archéologue par le chanoine
Jean Sarrète

44, du castille - 8000 perpinan - 190 11.10.73

Palau 2
1 3001

Per gentilesa de la Biblioteca de L'Abadia de Montserrat.

consideracions sobre les dues estàtues, la d'Ix a la que el culte popular hauria donat el nom de Nostra Senyora de la Cerdanya, però que considera que no pot ser la imatge original, sinó una rèplica del segle XIV, i la que es venera a Puigcerdà com a Mare de Déu de la Sagristia, del segle XII o primera meitat del XIII, que en el trasllat des d'Ix hauria perdut el nom original. Referint-se a aquesta publicació, Maties Delcor manifesta a la seva obra "Les Verges Romàniques de la Cerdanya i el Conflent", que no comparteix l'opinió expressada per Jean Sarrète i exposa el perquè considera que mai hi ha hagut trasllat (5).

De les seves altres estades com a vicari o rector, a Torrelles, Vincà o Palau-del-Vidre, en resultaren publicacions com les següents:

"Foundation et statuts de la confrérie du rosaire à Torreilles (1651)", *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1922, p.118-124 i 134-138.

"Une page de l'histoire de Vinça. Le siège en 1364", *Journal commercial illustré des Pyrénées Orientales*, 1897-1900, p. 339-341.

"La reconstruction de l'église de Vinça. 1734-1769", *Révue d'histoire et d'archéologie du Roussillon*, vol. III, 1901, p. 22-25, 33-45 i 86-96.

"La confrérie de la Sanch à Vinça", *Revue d'histoire et d'archéologie du Roussillon*, 1902, p. 87-96.

"La confrérie de la Minerve à Vinça", *Revue d'histoire*

et d'archéologie du Roussillon, 1902, p. 239-250.

Étude historique sur le couvent des Capucins de Vinça (1589-1793). Vannes: Imprimerie Lafoyle frères, 1903. Que també aparegué a la revista *Études franciscaines* l'abril-juny del 1903 amb el títol "Un couvent de province aux marches de l'Espagne, à Vinça".

Le Tiers-Ordre franciscain à Vinça avant la Révolution, Paris: J. Mersch, 1903.

"La corporation des tanneurs, corroyeurs et cordonniers à Vinça", *Révue d'histoire et d'archéologie du Roussillon*, vol. V, 1904, p. 144-151 i 171-181.

"Le culte mariale de Notre-Dame d'Espérance a Vinça", *Notre-Dame*, 2 agost 1914.

"La Vierge aux deux reptiles de Vinça", *Ruscino*, 1921, p. 321- 330.

"Découvertes archéologiques à Palau-del-Vidre", *Ruscino*, vol. 1, 1911, p. 103-110.

"Iconographie mariale. Vierges ouverts, vierges ouvrantes et la Vierge ouvrante de Palau-del-Vidre", *Ruscino*, vol. 2, 1912, p. 5-59 i vol. 4, 1912, p. 449-547.

En altres articles tracta aspectes diversos relacionats amb Perpinyà, com els següents:

"Notice historique sur les Prerogatives et Prééminences de l'Eglise et du Clergué de Saint Jean de Perpignan (IXè. - XVIIè. siècles)", *Bulletin de la Société agricole scientifique et littéraire des Pyrénées-Orientales*, vol. 56, 1915-1923, p. 49-123.

"Unes statue de sainte anonyme du xv ème siècle au Vieux Saint-Jean de Perpignan. Sainte Dorothee patronne des jardiniers fleuristes", *Ruscino*, Vol. 14, 1920, p. 57-81, Vol. 16, 1921, p. 159-178. Vol. 17, 1921, p. 259-273.

"Unes sainte anonyme du xv siècle trouvé au Vieux Saint-Jean de Perpignan", *Revue historique et littéraire*

du diocèse de Perpignan, 1922, p.164-167.

“Les origines du grand séminaire de Perpignan”, *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1921, p.140-144, p.163-165, p.179-181, p. 197-199; 1922, p. 12-16, p. 43-48.

De la col·laboració a la *Revue Catalane*, de la qual també en va ser director durant un temps, en podem destacar:

“Un foyer de vie catalane: l'Université de Perpignan”, *Revue catalane*, 1919, p. 29-32.

“La vie catalane en Roussillon”, *Revue catalane*, 1919, p.105-109.

“Le problème de la renaissance universitaire a Perpignan”, *Revue catalane*, 1919, p.129-137.

“Des professeurs bénévoles de catalan pour nos collègues”, *Revue catalane*, 1919, p. 225-227.

“Nouvelles acquisitions de la Bibliothèque National intéressant le Roussillon”, *Revue Catalane*, 1920, p. 68-72.

“Une nouvelle grammaire pour romanisants et catalanisants”, *Revue Catalane*, 1921, núm. 174, p. 49-52. De comentari sobre el llibre de Joseph Anglade.

A part d'aquestes publicacions, n'hi ha d'altres de Jean Sarrète com recullen les bibliografies rosselloneses de Pierre Vidal (6) i de René Noell (7).

“Le pardon de Marcevol”, *Revue d'histoire et d'archéologie du Roussillon*, vol. II, 1901, p. 365-376.

“Marcevol. Le miracle de la farine”, *Journal commerciale illustré des Pyrénées Orientales*, núm. 83 i 84, 1903.

“L'art hagiologique en Roussillon”, *Bulletin Historique des Pyrénées-Orientales*, 1919.

“L'historien, l'archéologue. Le Cartulaire de Carsalade du Pont”, *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1921, núm. 3, p. 43-49.

“Le serment de l'Immaculée Conception prêté par la ville de Salses en 1619”, *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1922, p. 151-155.

“Levoir général des revenus et charges de l'évêché d'Elne- Perpignan (1762)”, *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1923, p. 140-14, 152-156.

“A propos d'un centenaire. La main de saint Jean-Baptiste (1323-1923)”, *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1923, 178-181.

“Nullité de la renonciation de Marie Thérèse d'Autriche aux couronnes et états d'Espagne”, *Ruscino*, 1923, p.107-138.

“Le bas-relief funéraire du chanoine Béranger de

Palma”, *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1924, p. 99-102 i p.121-126

“Le bas-relief funéraire de Guillaume Jorda, curé hebdomadier de Saint-Jean de Perpignan”, *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1925, p. 51-58.

“Fêtes célébrées à Perpignan à l'occasion de la canonisation de saint François Régis (3-4 février 1740)”, *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1926, p. 22-24.

“Deux notices historiques du XIX siècle sur Notre Dame de l'Arca à Saint Nazaire”, *Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan*, 1928, p. 80-84.

“Une colonne constantinienne à Saint Hypolite, solution d'un problème archéologique par l'histoire, la numismatique et la paléographie”, *Bulletin de la Société agricole scientifique et littéraire des Pyrénées-Orientales*, 1944, p. 79-100.

Tanmateix, veiem que mossèn Sarrète va publicar una obra extensa, fruit del seu interès per la història i resultat de la revisió continua de textos o documents originals. I encara que no són molt nombrosos els articles que fan referència a la Cerdanya, n'hi ha alguns que aporten certament informació destacable o curiosa de la vida cerdana.

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

(1) Fonds de l'abbé Jean Sarrète (Archives Départementales des Pyrénées-Orientales. Sous-série 207 J).

(2) *1r congrés internacional d'història de Puigcerdà*, Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1977, p. 7.

(3) DELCOR, Mathias, “Les prêtres érudits du Roussillon aux XIXe et XXe siècles”, *Revue d'histoire de l'Église de France*, tom 71, 186, 1985, p. 25-46.

(4) *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 133, 1906, p. 59.

(5) DELCOR, Maties, *Verges romàniques de la Cerdanya i el Conflent. en la Història i en l'Art*, Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1970, p. 54,

(6) VIDAL, Pierre i CALMETTE, Joseph, *Bibliographie roussillonnaise*, Perpignan: Charles Latrobe, 1906.

(7) NOELL, René, *Essai de bibliographie roussillonnaise*, Prades: Terra Nostra, Des origines à 1906 (1976) -- 1906-1940 (1973) -- 1940-1960 (1969).

Quan la terra crema! Cerdans camí de França durant la guerra civil

JORDI RUBIÓ COROMINA

Tan bon punt comença la guerra civil, Espanya es divideix en dos territoris oposats. És en aquest context que a l'interior de cada territori es desencadenen diversos desplaçaments de població de grups que volen reubicar-se en l'espai ideològic que els hi és més afí, o bé, que d'una manera més pragmàtica, fugen de l'arbitrarietat i les privacions de la guerra. Albert Moncusí estableix que a la Cerdanya "l'experiència de frontera no és unívoca ni invariable" (MONCUSÍ: 2002) i és que els contactes transfronterers amb l'altre són la norma, de manera que el teixit social s'organitza entorn de la comarca natural, fent cas omís de les fronteres. Així doncs, la circulació i els lligams amb la part francesa haurien hagut de facilitar el flux fronterer, però aviat s'instal·la a la Cerdanya un dels comitès més radicals de la rereguarda republicana. Puigcerdà esdevé aleshores el paradigma del desordre que regnava a la frontera catalana. A la capital de la Cerdanya, el primer ban municipal que signà el comitè presidit per l'anarquista Antonio Martín, "el cojo de Málaga", era una nítida advertència als desertors: "El que huya de sus hermanos de lucha en estos críticos momentos, es traidor y mil veces traidores él y sus cómplices y sin titubeos de ninguna clase, como traidores serán sin compasión juzgados por los Consejos de defensa popular de todos los seres honrados". Aquest ban representava un punt d'inflexió envers la política de l'anterior govern del Front Popular de Puigcerdà que, format per dos representants d'ERC, dos del PSUC i dos anarquistes de la FAI, havia intervingut per afavorir el salvament d'algunes persones significades de la població.

El règim sectari establert per Antonio Martín, àlies "el cojo de Málaga", serà un trist exemple dels governs àcrates sorgits de la Revolució. Governos plens d'edils ben sovint tacats de sang. Dit això, cal ressaltar que si les forces obreres exerceixen un poder arbitrari després d'haver-se emparat del poder en detriment de la legalitat republicana, la repressió exercida al bàndol

Transport d'un refugiat català per la Guàrdia Mòbil francesa desplegada a les valls andorranes [1937]. Font : AD66

franquista s'exerceix per ordre i sota la direcció de les autoritats rebels.

En terres catalanes, la desfeta del cop d'estat i el desencadenament d'una revolució social cruent que es focalitza en la comunitat eclesiàstica desvetlla la por entre capellans i hisendats, als quals a mesura que avança la guerra s'hi afegeixen els homes mobilitzats o en vistes de ser-ho. Entre 1936 i 1938 no menys de

Laissez-passer del Veguer de França a Andorra
atribuït a Francesc Cerdà Serra, forjador originari
de Montellà (Montellà i Martinet, Cerdanya),
17 de setembre de 1936. Font: AD66.

Viguerie de France
en ANDORRE

LAISSEZ - PASSER .

Nous, Viguer de France en Andorre, Viguer de France en
Andorre,

Avons l'honneur de prier les autorités de police de la
frontière de laisser passer librement, M. Francisco CERDA SERRA,
né à Montellà, province de Lérida, Espagne, forgeron, y résident,
dépouillé de papiers d'identité, réfugié en Andorre en raison
des événements politiques, qui désire se rendre à Bourg-Madame.

Taille: 1.62.

Identité ainsi déclarée.

Il a été invité à se présenter aux autorités dès son
entrée en France.

Andorre la Vieille le 17 Septembre 1936

Le Viguer de France,

Handwritten signature/initials.

Photographie;

Signature du porteur:

Handwritten signature: Francesc Cerdà

Posada PUIG neveu de M. Cerdà
re M. Gonzalo POSADA, 4, rue Camille St SARRAS, PERPIGNAN.

M. Marie PLUBINET née le 5/1/1906 à Lérida, demande à résider chez
son parent M. CROZAT Michel, greffier de paix, 7 rue Font Froide à
PERPIGNAN.

30.000 catalans abandonen el país per trobar refugi a l'estranger. D'aquests, 15.000 ho fan a través dels Pirineus i 15.000 més empren la via marítima. Aquest èxode, l'èxode de 1936, l'èxode dels altres, per contraposició a l'exili republicà de 1939, constitueix un fenomen prou singular de la història de la guerra civil. En les comarques frontereres com la Cerdanya, la seva incidència és especialment significativa i mereix que hi fixem la mirada.

Joan Pont, de Guils de Cerdanya, Josep Canal, de Pedra (Bellver de Cerdanya), Francesc Tressens, de Das, Bartomeu Llombart, de Bolvir, Guillem Vidal, de Puigcerdà, Salvador Pont, de Guils, Miquel Ferrés, de Puigcerdà, Ramon Cerbós, de Lles, Salvador Llorens, de Bolvir, Lluís Casanovas, de Prullans, Francesc Armengol, de Puigcerdà, Ricard Arrant, de Das, Josep Grau, d'Alp i així fins a un centenar de cerdans que des de l'estiu de 1936 i fins a la tardor de 1938 abandonen casa, terres i família per fugir a França i, en molts casos, per anar a lluitar al costat de les tropes franquistes.

La literatura franquista primer i els estudis històrics després, han definit aquests catalans com a pronacionals. Són diversos els estudis que posen de manifest l'adhesió de la burgesia catalana i del clergat a la causa defensada pels generals insurgents (MANENT: 2000 i DOLL-PETIT: 2003) Aquest fet, afegit a la revolució sagnant viscuda a la rereguarda catalana, van deixar poques opcions als catalans d'ordre fora de la fugida. Ara bé, a la muntanya catalana el perfil dels individus que emprenen el camí de la frontera esdevé més heterogeni del que d'antuvi es podia imaginar. Així, els homes d'Església, els propietaris rurals i els professionals liberals es barregen amb ferroviaris, manobres, paletes, fusters, jornalers i treballadors del camp. En aquest sentit, la Cerdanya és un bon exemple de l'èxode català de 1936 a través dels Pirineus.

Si les classes més adinerades surten del país en vaixell des del port de Barcelona, els que tenen menys mitjans i que viuen més a prop de la frontera veuen en els Pirineus la via més franca per fugir del país. La Cerdanya, per la seva situació geogràfica, va esdevenir un lloc de pas de molts refugiats, si bé els colls andorrans i els del Ripollès veuran transitar el nombre més gran de refugiats. El règim anarquista que s'organitza a Puigcerdà després del cop d'estat exerceix de fre i/o de regulador dels fluxos de refugiats de manera que

el trànsit que es produïa tenia un perfil més regular que clandestí. Amb permisos o autoritzacions diverses, molts catalans pogueren sortir del país amb tren per Puigcerdà mentre que en altres indrets ho feien pels senders dels Pirineus, a més de 2.000 metres d'altitud, de nit i amb temperatures sota zero. Sembla evident que per evitar els controls fronterers d'una zona franca com la de Puigcerdà molts fugitius van decidir cercar rutes alternatives. Una actitud contrària hauria estat forassenyada, sobretot per part d'autòctons amb un bon coneixement de la regió. Bartolomé Bennassar, autor de *La guerre d'Espagne et ses lendemains* (BENNASAR: 2004), posa de relleu la diversitat de perfils dels refugiats que venien amb el tren de Puigcerdà, sobretot durant els primers dies de guerra. Si ens fixem en els indrets on són identificats els refugiats per les autoritats franceses comprendrem que els trajectes realitzats són molt curts i sovint emprant el ferrocarril. Aquest fet és prou excepcional dins de l'èxode català a través dels Pirineus, ja que la major part dels fugitius realitzen marxes a peu de dues o tres nits fins que poden atènyer la línia fronterera. Estem davant d'un fenomen circumscrit i que representa un nombre limitat de persones. És comú trobar en aquests trens a dones, nens i ancians que són autoritzats a passar la frontera a la recerca de queviures. No serà fins a la seva arribada a França que faran valer la seva condició de refugiats.

Per exemple, el 31 de juliol de 1936 la família Puigjol Bordenave de Puigcerdà és identificada a Bourg-Madame i traslladada a Montauban, un dels departaments que acolliria els refugiats catalans que rebutjaven el repatriament a la zona rebel. El 19 de setembre de 1937, un grup d'agricultors de Lles, Bellver i Puigcerdà és identificat per les autoritats franceses a l'Hospitalet-près-l'Andorre. No es tracta de sacerdots ni d'hisendats. Simplement, són pagesos cerdans en edat de quintes, amb pocs recursos econòmics i sense ganes de lluitar en cap bàndol. La prova, en lloc de ser traslladats a la zona nacional, seran enviats cap a l'interior de França, a la ciutat de Mende. D'altres, pels estrets lligams amb el país veí de què gaudien, es traslladen a casa de familiars amb residència a França. Així, Jacint Girgo, de Bellver, es dirigeix a Tarbes, a casa dels seus cosins. Els capellans, per ordre de les autoritats eclesiàstiques de Burgos, són incitats a quedar-se a França per no engruixir les «mans inútils» de

l'Espanya franquista. Josep Canal, capellà natural de Bellver identificat a l'Hospitalet-près-l'Andorre serà traslladat a Grignan. Junt amb els perfils d'aquells que eviten el desplaçament a la zona franquista hi trobem els que s'hi desplacen amb els ulls clucs. Isidre Tor, de Llivia, és un dels cerdans que emprèn el camí d'Hendaya, com també ho fan Josep Palomera, de Puigcerdà, Jaume Jubés i Josep Aduà, d'Alp i Josep Maurell Serra, de Prullans.

Fora d'aquests perfils, amb destinació als centres d'internament oberts a França, a casa de familiars o a l'Espanya franquista, trobem alguns personatges que resulten més difícils de definir. Pot tractar-se simplement de comerciants o negociants que es troben interpel·lats per les autoritats i que són considerats com a refugiats polítics o bé com a contrabandistes. La documentació, però, no deixa clara la situació d'aquests cerdans. Un d'ells, Pere Guàrdia, impressor a Puigcerdà identificat el 2 d'octubre de 1937 a la Tor de Querol no sembla pas ser un fugitiu ni voler traslladar-se a Hendaya. Se'l troba en un taxi cap a Andorra i declara voler tornar a travessar la frontera pels Pirineus catalans.

Amb aquesta breu pinzellada dels refugiats cerdans que abandonen Catalunya per refugiar-se a França o per engruixir les tropes franquistes que tres anys més tard entraran victorioses a Puigcerdà hem volgut presentar l'heterogeneïtat dels perfils i de les motivacions que mouen els cerdans a abandonar el país. La documentació existent resulta prou substancial per seguir adobant un substrat que encara no ha donat tots els seus fruits. Per exemple, la contraposició de les trajectòries dels refugiats cerdans de 1936 i la del personal polític local del primer franquisme pot donar lloc a associacions interessants que poden esclarir els camins que conduïen a l'assumpció de responsabilitats polítiques durant els primers anys de la dictadura franquista.

De fet, l'estudi d'aquests lligams entre refugiats del 1936 i personal polític del primer franquisme ja ha començat a donar els seus fruits. A la darrera dècada han aparegut diversos estudis que des d'òptiques diferents estableixen un lligam directe entre la trajectòria bèl·lica del 1936 al 1939 i les atribucions polítiques durant la dictadura. En «L'èxode català de 1936 a través dels Pirineus» (RUBIÓ: 2015) es fa evident

el canvi generacional que es produeix en les gestores municipals de molts caps de comarca i, alhora, els llargs clars d'aquesta generació de joves que assoleixen càrrecs polítics amb la lluita armada durant la guerra. Així, excombatents i excaptius aglutinen la major part de càrrecs, sigui de les gestores municipals o bé de les delegacions locals de la Falange. Els càrrecs provincials, més importants, resten en mans de càrrecs estatals, sovint vinguts de fora.

Selecció bibliografia

ALBERT, E., *Quatre boigs de Mataró (Combat per Catalunya 1930-1937)*, Mataró, Rafel Dalmau, 1979.

DOLL-PETIT, R., *Els "catalans de Gènova". Història de l'èxode i l'adhesió d'una classe dirigent en temps de guerra*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 2003.

GONZALEZ VILALTA, A., *Amb ulls estrangers*, Barcelona, Editorial Base, 2014.

MANENT, A., *De 1936 a 1975. Estudis sobre la Guerra Civil i el franquisme*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1999.

MONCUSÍ, A., *Meitat de França, meitat d'Espanya, o Cerdanya catalana? Fronteres, identitats nacionals i espais de sociabilitat en una comarca del Pirineu*, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili, 2002.

MARÍN CORBERA, M., *Història del franquisme a Catalunya*, Vic, Eumo, 2006.

POUS, J., SOLÉ SABATÉ, J.M. *Anarquia i república a la Cerdanya. 1936-1939. El "Cojo de Málaga" i els fets de Bellver*. Barcelona; Abadia de Montserrat, 1991.

RUBIÓ COROMINA, J., *L'èxode català de 1936 a través dels Pirineus*, Maçanet de la Selva, Gregal, 2015.

SOLÉ SABATÉ J. M., VILARROYA, J., *La repressió a la rereguarda de Catalunya (1936-1939)*, volum 1, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1989.

Documentació

Archives nationales (França)

Archives départementales de l'Ariège (França)

Archives départementales des Pyrénées-Orientales (França)

Centro documental de la memoria histórica (Salamanca)

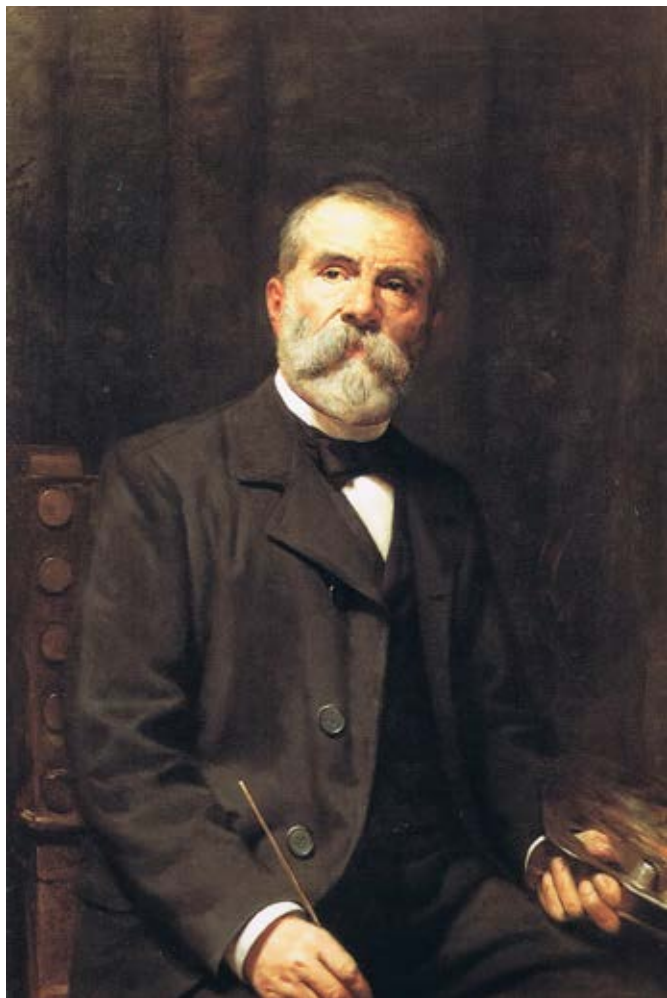
Llista de refugiats catalans (26 d'agost de 1936) amb residència als Pirineus Orientals. AD66, 4M774

Salvament de refugiats catalans per la Guàrdia Mòbil francesa desplegada a les valls andorranes [1937]. Font : AD66

El pintor cerdà conegut arreu del món: Pere Borrell del Caso

ANDREA PASCUAL

Pere Borrell del Caso pintat pel seu fill
Ramon Borrell i Pla. c.1897
Oli/tela. Col·lecció particular

A Cerdanya, sempre ha estat present el record del pintor vuitcentista Pere Borrell del Caso, un dels grans de la seva època, que va néixer a Puigcerdà l'any 1835 i va morir a Barcelona el 1910. A la Ciutat Comtal, l'any 1868 havia obert una acadèmia de dibuix i pintura –la famosa Acadèmia Borrell– per la qual van passar tres generacions de pintors, dibuixants, arquitectes o escultors. Alguns d'ells, molt més joves, havien estat companys seus a les classes de l'Escola de Belles Arts de Barcelona. Una llarga llista dels alumnes de la seva acadèmia trobaren la fama i avui dia encara són molt apreciats i valorats pel públic. Les seves obres figuren a diversos museus i col·leccions particulars i altres

surten a subhasta. L'acadèmia va restar oberta fins al 1918, dirigida en els últims temps pel seu fill Ramon. El pare va haver de deixar de pintar al desembre de 1900 per un ictus que l'invalidà el braç dret.

Lamentablement, a Cerdanya moltes persones no coneixen prou bé l'abast de l'obra pictòrica i pedagògica de Borrell del Caso, encara que el nom del pintor de Puigcerdà hagi aparegut als grans diaris del món i, si us plau, no penseu que el meu interès vers ell em faci exagerar. Des de principis del segle XXI, a importants rotatius de Nova York, Washington, Estocolm, Tòquio, Florència, Roma, Hamburg, Berlín, Barcelona o Madrid s'ha escrit sobre aquest artista i la seva obra. També a revistes dedicades a les Belles Arts i en catàlegs d'exposicions.

De ben segur que molts dels lectors d'aquesta revista heu vist publicat més d'una vegada el quadre més famós de Pere Borrell, “Fugint de la crítica”, i pot ser que algú no conegui d'altres obres. M'agrada dir que aquesta pintura ha posat el nom de Puigcerdà al món. És un quadre que l'artista va presentar a l'exposició organitzada a Barcelona per la Societat per al Foment de les Exposicions d'Art l'any 1874 i afortunadament per a ell, que tot just s'havia casat un any abans amb una antiga alumna seva –Teresa Pla–, fou venut a bon preu a la mateixa exposició. Es tracta d'un nen que, agafat amb les mans als laterals del marc i amb un peu a sobre de la part baixa, està intentant prendre impuls per sortir fora de la pintura i apropiar-se al camp de l'espectador. Pertany a la col·lecció del Banco de España des de principis del segle XX. El nen sortint del quadre, més conegut ara com “Fugint de la crítica” o “Huyendo de la crítica” i en anglès “Escaping the criticism” ha donat, literalment, la volta al món. Ha estat la pintura representativa, el cartell publicitari, de diverses exposicions als museus més importants sobre l'art del *trompe l'oeil*, una tècnica de pintura molt elaborada que pretén enganyar l'ull de l'espectador simulant una tercera dimensió o un efecte de relleu, mitjançant el savi treball de la composició de la perspectiva, la llum i les ombres.

Si hi entreu el nom del quadre i el del pintor a Internet, trobareu milers d'entrades en català o en francès. Si ho feu en castellà, en sortiran encara més, i si ho feu en anglès, el nombre és impressionant. En alguns webs s'identifica erròniament Pere Borrell com a aquarel·lista i gravador, tècniques que van fer servir els seus fills, Juli i particularment Ramon, que era un gran gravador –de fet, aquesta fou la seva tècnica preferida, tot i pintar grans quadres costumistes i retrats a l'oli. També se situa Borrell del Caso entre el corrent dels “natzarens”, però això només és correcte per les pintures religioses encarregades per diferents esglésies o convents, d'acord amb el gust dels clients. És un pintor plenament realista i s'aprecia una tendència impressionista en els preciosos esbossos que pintava en petits cartons o taules quan sortia a caminar per la Cerdanya.

Abans de l'exposició del 1874, Pere Borrell del Caso ja s'havia presentat a diverses exposicions. La primera va tenir lloc l'any 1866, a l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona –coneguda com la Llotja–, on havia cursat estudis de pintura, i posteriorment el 1868 i del 1870 al 1874, aquesta última realitzada per la Societat per al Foment de les exposicions d'Art, quan se'n derrocà l'edifici que l'albergava. Els anys següents continuà la feina pedagògica a la seva acadèmia i de tant en tant exposava pintures als aparadors d'importants botigues de mobles de Barcelona o a botigues de marcs, cosa habitual en aquell temps. Des que l'any 1877 s'inaugurà la sala d'exposicions del senyor Parés, al carrer de Petritxol, Borrell no deixaria mai de portar les seves obres a aquesta, que arribà a ser la més important de Barcelona durant l'últim terç del segle XIX i bona part del XX, fins que se'n van obrir altres.

L'any 1878, Borrell va enviar un important quadre a l'Exposició Internacional de París, animat pels elogiosos comentaris dels diaris de Barcelona després d'haver estat presentat a la Sala Parés: “La pagesa del raïm”. Així es referia a aquesta obra el periòdic *La Crónica de Cataluña*¹: “(...) Una sola figura, pero perfecta, animada, simpática, fuera de toda ponderación, típica y expresiva, tiene el cuadro. Una joven payesa de Cataluña asomada a una ventana y colgando de un bramante unos racimos de uvas de una frescura, de una transparencia y de una verdad que embelesan (...).”

Durant més de quaranta anys el *Diari de Barcelona* es va fer ressò de les exposicions de Pere Borrell del Caso, a la Sala Parés o a qualsevol de les mostres que algunes institucions organitzaven a la ciutat, entre les quals destaca l'Exposició Universal de Barcelona del 1888 en la qual va obtenir una menció honorífica. També va guanyar premis a importants exposicions de Madrid.

Totes aquestes dades van ser recollides en el curs de la investigació que vaig realitzar per a l'Ajuntament de Puigcerdà durant diversos anys, la qual va culminar amb la publicació d'un primer catàleg raonat sobre l'obra d'aquest artista l'any 1999, just al final del segle XX, en el qual havia restat bastant desconegut o gairebé oblidat. L'estil marcadament realista del pintor no agradava llavors i, d'altra part, els propietaris no els tenien a la venda i quedaven fora del mercat de l'art. Un bon exemple va ser, precisament, el del quadre que Borrell s'havia atrevit a portar a l'Exposició de París. Fou admès a aquell important Saló, cosa que no passava amb totes les obres enviades.

Immediatament després de tornar de l'exposició de París, un col·leccionista amant de l'art que vivia a la Rambla li comprà l'any 1879 i el quadre mai més no va sortir d'aquella casa. Durant la investigació, uns dels molts llocs on buscava informació sobre obres d'un pintor gairebé desconegut eren els tallers de restauradors d'obres d'art. En l'arxiu d'un dels més importants i reconeguts de Barcelona, el senyor Marçal Barrachina, entre les fitxes amb dades de les obres en què ell havia treballat, figurava la que va resultar ser, ni gens ni menys, que “La pagesa del raïm”. Els propietaris del quadre, consultats pel senyor Barrachina, van acceptar amablement la meua visita i la reproducció de la pintura a la monografia del pintor. Entre la compra del quadre i la publicació al llibre que cataloga les pintures de Pere Borrell havien passat 120 anys. I va ser, precisament, “La pagesa del raïm” el quadre que vaig escollir per a la portada. Els propietaris eren hereus directes del primer comprador del quadre. Aquesta i moltes altres obres es van salvar de l'immens trasbals que va suposar la Guerra Civil espanyola i, afortunadament, va arribar als nostres dies. No va ser aquesta la sort de les obres que el pintor cerdà va pintar per a nombroses esglésies i convents de Barcelona i la seva rodalia, la catedral de Girona, o a Puigcerdà a la capella de Rigolisa, on hi havia cinc quadres de mides

¹ La Crónica de Cataluña, viernes 29 marzo de 1878, año XXV, pág. 1, edición de la mañana.

importants. Totes van ser cremades. Algunes obres i esbossos els guardaren els descendents del pintor i uns altres els vam trobar seguint les dades reflectides a les subhastes de Barcelona o Madrid.

A partir del seu matrimoni l'any 1873, Pere Borrell tenia un quadern on apuntava els quadres que venia, el nom del comprador, el tema pintat i el preu en "duros", que ell marcava amb el signe del dòlar (\$). Així tenia ben clar els diners que ingressava mitjançant l'Acadèmia i els que procedien de la venda dels seus quadres. Aquesta joia d'informació que guardava una néta, la filla de Juli Borrell i Pla, va ser publicada l'any 1973 per Francesc Fontbona a la revista *D'Art* de la Facultat de Lletres de Barcelona: "Pere Borrell del Caso y el inventario de sus pinturas". Tenir els noms d'aquells clients va ser un bon camí per anar estirant el fil i buscar els propietaris a finals del segle XX. El doctor Fontbona va seguir de prop el meu treball i va tenir la gentilesa d'escriure el pròleg.

Pere Borrell es queixava de què tenia massa encàrrecs per fer retrats i no disposava de temps per dedicar-se a fer obres més creatives, ocupat com es trobava amb les classes de l'acadèmia. Però els retrats que vaig trobar durant la investigació són magnífics, va saber reflectir la psicologia dels personatges. Els vestits, com era propi del temps, eren gairebé tots de color fosc, però a la cara, els ulls i les mans, l'artista va saber veure l'ànima de les persones retratades.

El treball publicat per l'Ajuntament de Puigcerdà a iniciativa del regidor de Cultura d'aquells anys, el senyor Pere Moya i Gràcia, recull més de 300 obres entre quadres existents, fotografies d'alguns dels cremats a esglésies o convents durant la guerra, esbossos i alguns dibuixos. Porta com a títol "Pere Borrell (Puigcerdà 1835 – Barcelona 1910). Un mestre de pintors", perquè ell es va dedicar en cos i ànima a ensenyar a pintar. Sempre a partir del natural, mai feia copiar làmines de dibuix als seus alumnes. I aquests l'estimaven com a professor i com a persona. Alguns van deixar-ho ben palès a les seves memòries o als articles de revistes i diaris.

Amb unes quantes pinzellades, en aquest cas sense colors, però escrites des del coneixement i l'admiració, he intentat apropar-vos a un dels personatges del qual poden sentir-se orgulloses la vila de Puigcerdà i la Cerdanya, la bellesa dels seus paisatges va ser captada a moltes pintures, sobretot els estius on mai va

deixar de passar uns dies de descans. Finalment, va poder comprar-ne una casa al carrer Major de la seva vila natal, però la vida personal va ser realment difícil des de la infantesa: la prematura mort del pare, les dificultats econòmiques de la família, la impossibilitat de trobar a la Cerdanya algú que li ensenyés els secrets de l'art de la pintura que amava des de petit, el fet de no poder anar a treballar a Barcelona fins als vint-i-tres anys,

primer per treballar i després aconseguir matricular-se a l'Escola de Belles Arts, on va treure les millors qualificacions. I el dolor dels diversos fills que van morir amb pocs anys... Afortunadament, va poder veure com la filla gran, la Maria, va aprendre a pintar i va arribar a exposar. Els seus dos fills, Ramon i Juli, van arribar a ser pintors molt valorats i cotitzats al convuls món de l'art que vivia una gran transformació al final del segle XIX. Els treballs de Ramon i de Juli també mereixen ser coneguts. Van representar moltes vegades la Cerdanya a les seves pintures.

Si s'ha despertat el vostre interès, al Museu Cerdà de Puigcerdà podreu trobar tota la informació recollida i publicada durant la investigació i també a algunes biblioteques públiques del país o de l'estranger. Crec que si l'obra de Pere Borrell va aconseguir atraure l'atenció de tantes persones arreu del món, cal que l'important llegat que ens va deixar no sigui mai oblidat a la història de l'art i resulti ben conegut a la seva terra.

Fugint de la crítica. 1874
Oli/tela. Col·lecció Banco de España

La Pagesa del raïm. 1878
Oli/tela. Col·lecció particular

Les pintures murals romàniques de Cerdanya i Capcir

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS*

Els murals de Cerdanya, com els de Capcir i Conflent, units per la seva geografia comarcal, tenen en comú que són molt poc coneguts i que tan sols els de l'església de Baltarga a la Baixa Cerdanya, estan conservats en el Museu Diocesà d'Urgell, mentre que les restes murals de les altres parròquies es conserven "in situ", i són visitables quan s'hi celebren les respectives funcions religioses. Això ens porta a donar-ne notícia amb un cert detall per tal que quedi explicat i fixat a la memòria dels possibles visitants (turistes i enamorats del Pirineu). Per tot això, volem donar fe d'aquests murals que, a part dels de Baltarga, els que ens han pervingut són pocs i de petites dimensions, i tots en territori cerdà francès, el que probablement ha portat al fet que restessin més en l'oblit.

Pel que respecta a l'estil en si de les pintures murals de Cerdanya, Montserrat Pagès creu que "en diversos aspectes revelen la seva vinculació a models iconogràfics i estilístics sorgits o emprats en la decoració de les esglésies del conjunt catedralici de la Seu d'Urgell, això, tant al segle XII com al XIII, alguns de molt originals, com la figura sedent de Baltarga, probablement Efraïm, entès a partir dels profetes com a figura del poble d'Israel." (Montserrat Pagès: *Sobre pintura romànica catalana*, p. 66, PAM, 2005).

Tanmateix, de pintures en queden algunes restes molt poc visibles a la portalada de l'església de Santa Maria d'All, i també en l'interior de la de Santa Maria de Mosoll.

Presentem doncs, per ordre alfabètic aquestes pintures murals, la primera de les quals es troba a l'església de Sant Andreu d'Angostrina (Alta Cerdanya), en un absis que a la vegada té incorporat el frontal d'altar que prové de l'església de Sant Martí d'Envalls.

Angostrina

Les pintures romàniques d'Angostrina són del segle XIII, i malgrat la poca qualitat amb la qual ens han arribat, s'hi destaca el Crist dins d'una màndorla amb els signes segurament dels quatre evangelistes. Cal

destacar d'aquestes pintures la part inferior, on hi és il·lustrat el Sant Sopar, separat del Crist Majestat per un fris. La taula és rectangular i té pintades estovalles en forma de quadres d'escacs, i els plats amb el peix, copes i les claus de l'apòstol Pere. Al centre hi ha el Crist i a banda i banda els apòstols, tret de Judes que, empetitit, rep un tros de pa, mentre sembla que vulgui agafar el plat de peix.

Segons Marcel Durliat (*Catalunya Romànica*, vol. VII, p. 81-82), seguint Maties Delcor explica que "la figuració de la Santa Cena a sota del Crist gloriós és una composició de portal bastant freqüent al centre i sud de França", però remarca que amb qui cal comparar-ho és amb la Santa Cena de la catedral de la Seu d'Urgell, doncs allà s'hi destaca el mateix ordre de posició dels apòstols, així com de Judes i el gest del Crist.

I a sota separat també per un altre fris, hi ha pintats sota unes arcuacions, les escenes que il·lustren els mesos de l'any, encara que només se'n poden apreciar tres o quatre i encara defectuosament. Un d'ells, potser el més ben conservat és el del mes de gener, doncs s'hi representa Janus de forma bifront, com un home de dues cares, entaulat i amb una copa de vi a la mà. Les seqüències dels mesos no és segons l'ordre actual, ja que –com explica Delcor– l'any començava el 25 de març, festa de l'Anunciació, i el canvi no es va produir fins que Pere el Cerimoniós el 15 de desembre de 1350 ordenà que l'any comencés el dia de Nadal.

Dels altres mesos, destaca el Febrer escalfant-se davant del foc. En un altre dibuix hi ha un home al costat d'un arbre per tallar-lo, i que podria simbolitzar algun mes de la tardor. Aquestes simbologies no es troben en gaires murals romànics, i per això, segons Delcor, s'ha de desxifrar encara quin sentit tenen. El conjunt pictòric d'Angostrina ve marcat per la línia del dibuix més que no pas pel contingut pictòric; els colors que han perdurat es basen en un blau cendrós, amb les túniques ataronjades i el contrast dels blancs de les vestimentes, i el nibat de tots ells.

Respecte de l'antiga esglesiola d'Angostrina, datat del segle XI, amb reconstruccions de dos cossos adossats que formen un transsepte, i tot ell reconstruït. La parròquia fou esmentada en l'acta de consagració de la catedral de la Seu d'Urgell, i a part de les pintures s'hi podien veure el frontal d'altar romànic provinent de Sant Martí d'Envalls i un magnífic Crist Majestat policromat, que fou robat el 1976.

Baltarga

Els murals de l'església de Sant Andreu de Baltarga

són considerats els més importants de la Cerdanya, no solament per l'extensió del que ens ha quedat, sinó també per la qualitat pictòrica i de dibuix lineal. Conservats a l'església fins al 1970, van

ser arrencats per Ramon Gudiol i són els darrers lliurats al Museu Diocesà d'Urgell. L'església primitiva, considerada del segle XI, es va reformar al segle XVIII, sembla que per causa d'un esfondrament. Consagrada al segle IX, era subjecte del monestir de Cuixà, mentre que la de Sant Martí de Saig era sufragània de Baltarga. (*Catalunya Romànica*, vol. VII, p. 100-104)

Segons Montserrat Pagès (op. cit. p. 54-59), aquestes pintures “reflecteixen alhora arcaïsmes iconogràfics dels primers decennis del segle XII i innovacions estilístiques pròximes a l'art de l'any 1200, per la qual cosa les datàriem dins els primers anys del segle XIII. En general les pintures murals de Baltarga tenen un caire eclesial, on sobresurt la Mare de Déu que seria la personificació de l'Església, a més de tenir “un pregon sentit eucarístic”, que lliga amb el Sant Sopar i tot plegat amb un sentit escatològic. Però els canvis produïts a l'església consistents en la substitució de l'absis romànics amb pintures murals per un de barroc, motivà –explica Juan Vivancos– la pèrdua d'aquestes, i l'estat d'allò que ha quedat “és molt dolent i la caiguda de la pintura en algunes escenes, dissortadament, dificulta de manera força important la interpretació del conjunt” (*Catalunya Romànica*, vol. XXIII, p. 232).

Allò que ens queda són els murals de l'arc preabsidal, on hi ha unes figures dempeus que ofereixen presents; a la part dreta, Abel i una altra que porta el nom de Raïm, mentre que a l'esquerra hi ha un altre personatge que presenta ofrenes a Déu, suposadament Caïm.

A la volta del presbiteri hi ha la *Maiestas Mariae*, que presideix amb un àngel al costat de la màndorla; en un tros, potser el més extens del registre superior hi apareix el Sant Sopar, i sembla que hi són onze apòstols, inclòs Judes i també Jesús, i en el registre inferior s'han conservat dos temes de la vida de Jesús amb escenes de la Passió amb una part d'una crucifixió, amb el Sol i la Lluna antropomòrfics, al mig d'uns medallons que tenen cavalls, com si estiguessin en un carro.

Segons Vivancos, les pintures de Baltarga es poden datar vers la segona meitat del segle XII. Tot fa pensar que els models d'inspiració d'aquestes estan basats en la tradició carolíngia, tot i que hi ha elements posteriors, de manera que “el conjunt de les pintures conservades de Baltarga ens indica – senyala Vivancos– la complexitat del procés iconogràfic desenvolupat als seus murs i que suposem que és paral·lel al d'altres esglésies contemporànies” (*Catalunya Romànica*, vol. XXIII, p. 237).

No voldríem acabar l'apartat de Baltarga sense mencionar el frontal d'altar que guarda el MNAC provinent d'aquella església i que és una mostra de pintura romànica de marcat caràcter bizantí, probablement de finals segle XII o principis del XIII.

Càldegues

A Sant Romà de Càldegues hi ha unes pintures romàniques que decoren l'absis de l'església, les quals daten del segle XIII. Seguint Maties Delcor (*Catalunya Romànica* vol. VII, p. 160), com a quasi tots els murals té pintat al mig el Crist Majestat assegut amb la mà dreta com beneint i té al costat els símbols dels quatre evangelistes. Aquesta representació no inclou els apòstols, que normalment estan encarats mirant

el Crist Majestat, sinó escenes diverses, com la d'un personatge amb llança a la seva dreta, potser *Longinus*, vestit amb túnica de ratlles. A la banda esquerra hi surt pintat *Stephanus*, que porta l'esponja i una olla adornada de xebrons horitzontals. Respecte de les figures de la Mare de Déu i de Sant Joan han desaparegut quasi del tot.

Hi ha també a l'esquerra, “una crucifixió amb cinc personatges. El Crist, purament romànic, és representat amb els ulls oberts i el cap lleugerament inclinat; és cenyit pel perizoni i crucificat sobre una creu en forma d'arbre esbrancat que simbolitza l'arbre de la vida”.

També al costat esquerre de l'absis, on hi ha una finestra, hom pot observar un personatge amb caputxa i bastó, que segons Durliat podria representar un monjo o bé un pelegrí.

A l'altra banda hi ha pintat un cavaller amb un falcó agafat al puny. Delcor creu que podria ser el mecenes de les pintures murals de l'església. Una altra escena és un davallament de la creu on aquesta també vol representar un arbre. Tot el conjunt pictòric del dibuix es decanta pel “linealisme”, ja merament gotitzant.

L'església de Càldegues apareix citada a l'acta de Consagració de la Catedral d'Urgell, que recentment s'ha atribuït al segle XI.

Estavar

A l'església de Sant Julià d'Estavar a l'Alta Cerdanya, s'hi troben unes pintures murals romàniques força deteriorades atès que no són pintures al fresc, sinó fetes amb el tractament de cola i més endavant emblanquinades. La descoberta vers el 1955 va resultar important doncs, segons Maties Delcor (*Catalunya Romànica*, vol. VII, p. 135-136) "aquesta pintura presenta un gran interès tant des del punt de vista iconogràfic com artístic. Al mig de la conca, Crist és figurat dret dins la màndorla i no assegut sobre un tron o sobre l'arc de Sant Martí com és tradicional a Catalunya, on es representa a l'absis el Crist apocalíptic". Les pintures, mig esborrades, deixen veure un col·legi apostòlic i el Crist té els símbols dels quatre evangelistes; per altra part, la Mare de Déu no hi és present. Prop de la finestra s'hi endevinen cinc apòstols identificats per inscripcions llatines FI (LIPUS), AND (RE) AS, JUDAS, S (IMON), i IOH (ANNES), a la finestra de l'esquerra hom pot veure tres apòstols més, pintats amb nimbe. El conjunt representa l'Ascensió de Crist i els apòstols estan uns girats mirant el Crist i els altres en posició frontal.

En un tram de paret encara hi podem veure una figura identificada pel nom (BA) ALI, que segons Del-

cor és Santa Basilissa, esposa de Sant Julià patró de l'església. Probablement a l'altre cantó hi devia haver Sant Julià. Tot el conjunt, diu Delcor, es podria datar al segle XII, que fou quan s'edificà l'absis. L'església d'Estavar surt esmentada en l'acta de la consagració de la catedral d'Urgell, del segle XI, i posteriorment passà a ser propietat de Cuixà.

No podem acabar aquest article sense mencionar que a l'església de Sant Pere d'Alp es van descobrir vers el 1980 uns fragments de pintura mural que podria datar de vers el 1300. Es tracta d'un sant Cristòfol que porta el Nen Crist a les espatlles, dibuix que sembla entroncar en les concepcions del gòtic lineal o francogòtic. També hi ha un altre fragment mural on s'hi veu Sagitari, probablement dibuixat per una persona diferent de la del primer mural. La revista KER se'n va fer ressò en el seu número 9 (març del 2016) de la mà de Sara Aliaga.

La Llaguna (Alt Conflent)

L'antic territori del Capcir (a voltes inclòs a Cerdanya) traspassat a la corona francesa el segle XVII, ha guardat algunes pintures murals i un frontal romànic molt interessants, però en general ha estat poc afortunat en la conservació de peces d'art romànic, llevat de Formiguera amb el seu Crist romànic, una de les joies de l'escultura catalana, que dataria de vers el segle XII, tot i que anteriorment havia estat considerat gòtic.

En canvi, la talla de Crist en Majestat d'estil romànic de l'església de la Llaguna, pertanyent a l'Alt Conflent, de gran bellesa i colorit i amb una testa delicada i ben precisa, amb trets de realisme, podria datar, segons Maties Delcor, del segle XII. Fou Rafel Bastardes qui després d'un minuciós estudi (*Les talles romàniques del Sant Crist a Catalunya*, p. 134-138, Art-estudi, 9, 1978), l'atribueix al taller de Ripoll, amb onze més que detalla, explicant que a la creu hi ha una capa de pasta preparatòria de la policromia actualment visible, que fa pensar d'una restauració feta al segle XIII, substituint la creu antiga per l'actual. (Rafel Bastardes i Parera, *Les majestats del Taller de Ripoll*, Barcelona, edició privada, 1991,

p. 76-78,)

Sant Vicenç de la Llaguna, mencionada el 942 i donada per Sunifred II de Cerdanya al monestir de Cuixà, el qual tenia la potestat de designar el rector de la parròquia fins a la Revolució Francesa, també hi conserva un baldaquí molt interessant des del punt de vista pictòric, però només en queda la cara i el cos del Pantocràtor que està emmarcat en una màndorla rodona i quatre àngels que pràcticament no es veuen, i dos fragments a la part dreta representats per l'àguila i el brau que representen són Joan i Lluç. Aquesta obra segons Maties Delcor (Catalunya Romànica v. XXV, pag. 250) podria ser de la primera meitat del segle XIII.

Finalment conserva la Llaguna un frontal d'altar, descobert a primers dels anys 1950 pel rector del poble, amagat darrere un retaule posterior, estava amb força mal estat de conservació, on hi ha la *Maiestas Domini* al centre, dins d'una màndorla de color vermell; al costat hi ha descrita la vida i el martiri de Sant Vicenç. Fou restaurat però perdé trossos de pintura. Segons Ainaud de Lasarte aquest frontal estaria emmarcat en l'estil del Mestre de Soriguerola, que tan bé va descriure i que podria datar del segle XIII. El Mestre de Soriguerola "té un múltiple interès. En si mateix perquè es tracta d'un estil molt ben definit i en una àrea geogràfica concreta, que té com a centre la Cerdanya". Tanmateix aquestes obres comencen ja a tenir un perfil gotitzant. (J. Ainaud Lasarte, *La pintura catalana, La Fascinació del Romànic*, Carroggio, 1989, p. 128 i 129). Els experts creuen que té una evident relació amb el frontal de Saga, avui a un museu de París. I que l'estil lineal dels traços del dibuix, forma part també dels models que els artistes de Soriguerola anaven creant per la Cerdanya. Per a Melero-Moneo (*La pintura sobre tabla del gòtic lineal*, p. 108-110), Memoria Artium, 205) l'estil d'aquest frontal té molta similitud amb el de Santa Eugènia de Saga, tant en les tonalitats com en les cares i vestimentes; com que creu que l'obra té una relació estilística amb peces de la Cerdanya, creu que si l'ha d'adjudicar al segon quart del segle XIV, seguint l'opinió de l'autora, que creu que totes les obres d'aquest estil haurien de ser datades més tard del que fins ara s'ha considerat. Atès l'estat de la pintura, no es poden apreciar bé ni els colors ni les filigranes del marc, doncs si bé els vestits apareixen ara quasi negres, probablement tenien un cromatis-

me vermellós. (Agraeixo al fotògraf Emili Gimenez la gentilesa per facilitar-me la fotografia pròpia d'aquest frontal, poques vegades publicada amb tant de detall).

Com a nota final, volem recomanar a totes aquelles persones interessades en el patrimoni de la Cerdanya i el Capcir, el darrer llibre publicat per l'historiador i arqueòleg Oriol Mercadal i el fotògraf Emili Giménez, *Patrimoni medieval de la Cerdanya i Capcir*, de l'editorial Dalmau (2017). Aquest llibre, de necessària consulta, ja forma part del llegat patrimonial en l'estudi de l'època medieval de la Cerdanya.

Les fotografies de les pintures murals d'Angostri-
na, Estavar i Càldegues corresponen a ECSA- A. Rou-
ra, i les de Baltarga són del Museu Episcopal d'Urgell)

* Alfred Pérez-Bastardas, de la Societat Catalana d'Estudis Històrics; ha publicat *La Cerdanya, Quadern de notes* (2010) *Cerdanya cap on vas?*, (2014) i *Els Frontals d'altar romànics de la Cerdanya*. Ed. Salòria, 2016.

Il·lustració: Maria Rius

Imagineu una assemblea de gent pirinenca que pensi i repensi què som nosaltres els pirinencs? Imagineu l'intercanvi d'idees entre llengües distintes per definir o per identificar què som i què podem ser en el nostre món pirinenc. Primerament, què significa Pirineu? Quines són les arrels culturals de la serralada pirinenca? Com lliga entre uns i altres la dimensió humana, és a dir universal del Pirineu?

I mentre això s'esdevé en el nom del Pirineu, allà hi són presents els pirinencs en tota la seva diversitat, de llenguatge, de realitats diferents a cada vall. De cada estructura històrica, de cada manera de veure'n el muntanyam... i nosaltres, els pirinencs intentant obrir-nos camí en unes realitats diverses, lligades a la gran serralada del Pirene.

Amb expressions que vénen d'uns llenguatges mil·lenaris, començant pel basc, l'aragonès, el lleonès, el català, l'occità, el navarrès i totes les variants d'aquests com el capcinès, el gascó, el bearnès, a part del francès i el castellà. Segons Patrici Pojada en el seu llibre *Viu-*

re com a bons veïns (Identitats i solidaritats als Pirineus, segle XVI-XIX) l'aranès es troba com a eix d'aquests llenguatges i té al seu costat el català i el gascó amb totes les seves variants. I les relacions polític socials es desenvolupen a les valls i entre les valls pirinenques tenint com a llenguatges comuns els parlars més extensos encara que sigui amb unes variants precises. El Pirineu és la nació dels pirinencs, i forma part del gran pòsit humà que a través dels segles s'ha establert entre les valls i els cims d'aquella gran serralada fent-ne d'ella la pàtria dels seus habitants. I és a través dels segles que aquests tractats de pau (el de Pau i Treva de segles anteriors) i de comerç –començant per les pastures i acabant per la sal, la llana, dels cavalls i vaques, i encara de moltes altres coses–, quedaran en peu davant les guerres entre corones, entre hugonots francesos i catòlics espanyols, o entre nyerros i cadells, guerres de religions reals o suposades i encara entre el bandolerisme del barroc, d'una banda i altra de la muntanya pirinenca; res no farà perdre aquelles

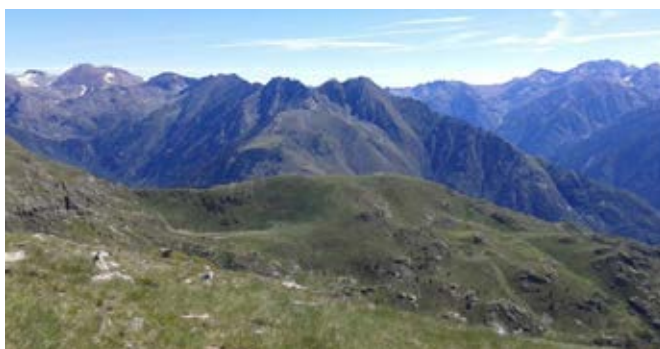
enteses entre les valls, perquè elles depenen d'aquests tractats de pau enmig de les rivalitats dels estats que és l'enemic exterior. La "Comunitat de Vall era l'organització general als Pirineus. El seu origen antic s'explica per la necessitat de gestionar el patrimoni comú, és a dir, els recursos naturals, muntanyes, boscos, pastures, etc. que representava a l'època moderna al voltant del 90% de la superfície de les valls" afirma Pojada, i no serà fins més tard que aquests territoris s'aniran esquarterant en terços aranesos, i en parròquies o comuns andorranes, en vics bearnesos i altres divisions.

I malgrat això encara subsistiren els tractats de paus entre valls i així quedaven també materialitzats les grans peregrinacions als santuaris marians, des del de Montserrat –fora dels límits pirinencs– fins als de Meritxell a Andorra, Núria o Montgarri, i altres com els de Savart (Tarascó) o Pietat (Seix), etc. que reunien gent d'ambdues vessants del Pirineu. I és que s'ha demostrat que les llengües no eren pas un impediment per mantenir aquests tractats de pau i bon veïnatge, per salvaguardar un sistema que permetia alimentar els ramats (amb un volum d'entre 250.000 i 300.000 caps que anaven i venien d'unes valls a les altres. Fins al segle XVIII aquests contractes es van mantenir, sobretot en el segle XVI, quan les valls occitanes, catalanes i aragoneses per un cantó i les gascones, bearneses, navarreses i aragoneses per l'altre signaven les paus de les praderies.

Les valls pirinenques en aquests espais del muntanyam van ser la nació dels pastors i ramaders, i com diu Pojada, "la serralada no és, d'entrada, una frontera de llengües, sinó un espai de contactes profunds, fins i tot d'una comunitat", almenys podem "confirmar l'existència d'una comunitat occitanocatalana conscient per part de les poblacions dels Pirineus centrals i potser més enllà, però és en aquest terreny que la hipòtesi guanya pes, ja que els Pirineus són el punt de contacte dels parlars que tenim la tendència a vincular al català o a l'occità". Era vital mantenir la pau entre les valls doncs els pirinencs eren pastors i els ramats eren la seva única riquesa que calia alimentar. Així, doncs, el sentiment de pertinença al Pirineu i a les unions de les valls era un de sol.

Però a finals del XVII i sobretot en el segle XVIII, aquestes concordances es van anar esquinçant llaurades per les guerres i tot el que hi va associat, entrades de soldats, impossibilitat d'elaborar plans d'entesa,

destrosses, cremes i desplaçaments de població. El Tractat dels Pirineus, la guerra amb la França revolucionària, la invasió francesa de primers del segle XIX i tot el que se'n va derivar va acabar per trencar els lligams entre valls i entres poblacions ramaderes i el món dels pastors. I caldrà esperar a la Renaixença perquè els nostres literats, mitjançant la memòria històrica i sentimental cap al Pirineu, hi trobin l'esperit i la materialització d'un Pirineu que té la força històrica d'un territori que es comporta com la vella i bella pàtria dels pirinencs. El romanticisme, l'excursionisme, el modernisme cultural dins del catalanisme donen fe que el Pirineu és el nostre bressol i el nostre patrimoni medieval i es reivindica com la nostra "Nació", perquè té tots els ingredients de la nostra identitat arrelada en segles enrere. I no hi ha músic, literat, narrador i/o novel·lista que no evoqui el Pirineu com la nostra vella aspiració nacional; Felip Pedrell, músic, Víctor Balaguer, escriptor, Joan Maragall, Isidre Nonell, Juli Vallmitjana, Víctor Balaguer, Àngel Guimerà, Verdager, Massó i Torrents, Josep Carner, Bosch de la Trinxeria, Rusiñol, Francesc Matheu, i és clar, sobretot els centres excursionistes i tots aquells que van fer guies del Pirineu, van expressar a la seva manera la força mítica i històrica que el Pirineu els donava. I el Pirineu es redescobreix com a símbol de la muntanya i com a lloc per ser estudiat, admirat i fotografiat. És la descoberta del Pirineu, però és també la presència de sempre del nostre millor patrimoni nacional.

La Molina: pionera en el registre i tractament de les lesions d'esquí

MARIA ARNELLA PARIS, ALBA GARCIA-GASCON SOLANS,
MARINA VILLAMUERA GARCIA I ROSA DE LA FUENTE BOMBARDÓ*

A cavall entre el Ripollès i la Cerdanya, i entre el Puigmal i la serra del Cadí, trobem l'estació d'esquí de La Molina amb més de cent anys d'història. La Molina no només és coneguda actualment per a ser una estació de referència a escala estatal en la pràctica d'esports d'hivern, sinó també perquè va ser capdavantera en potenciar aquest esport, ja sigui amb l'arribada del primer tren d'esquiadors a Puigcerdà, amb la construcció de les primeres instal·lacions mecàniques a pistes als anys quaranta, o en ser la primera estació a realitzar classes d'esquí, entre altres activitats.

A Europa es va obrir la primera pista d'esquí el 1885, però no va ser fins al 1908 que es va començar a esquiar a La Molina. Els primers esquiadors van ser joves atrevits que van descobrir aquest esport a través del Centre Excursionista de Catalunya (CEC). Orga-

nitzaven excursions a la part baixa de La Molina que era de pendent suau. El material era molt rudimentari i van aprendre a esquiar de manera autodidacta. La gent que volia esquiar havia d'agafar la diligència "La Ceretana" que anava de Ripoll a Puigcerdà i s'aturava a l'hostal vell de La Molina. I, de fet, és d'aquesta època que data el primer peatge de La Cerdanya, que cobrava per mantenir net de neu el camí d'Alp a La Molina.

A Catalunya l'any 1911 s'organitza la Setmana d'Esports d'Hivern a la vall de Ribes. Les dones que hi van participar van ser considerades massa agosarades i van haver d'afrontar molts obstacles, entre ells esquiar amb faldilles i fer front a les crítiques de la societat, ja que estava mal vist que les dones practiquessin esports a la muntanya.

L'esquí a Catalunya es va popularitzar el març de

1923 amb l'arribada del primer tren d'esquiadors a La Molina. Com no existien remuntadors, havien de superar els desnivells a peu i Font Canaleta era una pista perfecta per gaudir de la neu atesa la seva suau orografia.

Però l'esquí sempre ha estat considerat un esport de risc, i com a conseqüència dels accidents que es produïen derivats de la pràctica d'aquest, La Molina va ser la primera estació d'esquí del país que va disposar d'unes instal·lacions específiques al peu mateix de les pistes per atendre els accidentats i tractar-ne les lesions. A partir dels anys 40, una petita habitació del Xalet del Centre Excursionista de Catalunya (CEC), equipada amb material sanitari i instrumental mèdic, feia les funcions de clínica, atesa pel Dr. Narcís Batller Roger, metge titular de la població d'Alp. És així com es va posar en marxa el primer Servei Mèdic en una estació d'esquí de l'Estat.

El 28 de febrer de 1943 s'obria el teleesquí de Font Canaleta, el primer de l'Estat. Van haver de ser creatius a l'hora de construir la instal·lació, ja que no disposaven de corrent elèctric. Es va tirar una línia elèctrica de ferro galvanitzat des d'Alp i els pals de la línia eren pins tallats que també es van utilitzar com a pilones del teleesquí. Així va ser com van començar les primeres cues d'esquiadors als remuntadors.

La Molina també va ser pionera en l'actuació de socorristes en una estació d'esquí. L'any 1951 van actuar els primers socorristes que eren voluntaris del Grup d'Alta Muntanya del Club Muntanyenc Barcelonès i depenien de la Federació Catalana d'Esquí. Transportaven els ferits a canvi del forfet, el tren i el dinar. Les lliteres amb les quals s'evacuaven els lesionats de les

pistes eren rudimentàries, però van ser les precursorres del matalàs de buit actual.

Des de l'any 1950 fins al 1961, el Servei Mèdic es va ubicar en un edifici annex al Xalet, darrere el guardaesquí. Posteriorment, es va traslladar a l'Hotel Adserà fins que el 12 de desembre de 1968 es va inaugurar La Clínica de La Molina. Aquesta última era una construcció de dues plantes davant del Centre Excursionista de Catalunya (CEC), ubicat a 1567 metres d'altitud. La part de baix era la zona d'atenció sanitària amb un aparell de Rajos X portàtil, sala de guixos, sala de cures (incloent-hi una habitació amb dos llits per ingressar pacients) i la porta del garatge donava entrada a les ambulàncies que transportaven els accidentats. I al segon pis es trobava la residència pel personal mèdic i d'infermeria que hi treballaven durant la temporada d'esquí. Aquest nou centre va ser finançat per la *Mutualidad General Deportiva* i se li va posar aquest nom. Posteriorment, es va anomenar Clínica J. A. Samaranch, promotor del centre i en aquell moment Delegat Nacional d'Esports.

En la mateixa temporada de la inauguració de la Clínica, hi va haver un accident en el telecabina. Es van desprendre dues cabines amb el resultat de tres persones mortes i dues ferides greus. El personal sanitari de la Clínica juntament amb el personal de la Creu Roja de Puigcerdà, la Guàrdia Civil i nombrosos voluntaris de la comarca, van participar en les dures tasques de rescat.

El Dr. Josep Maria Figueras Anmella (Barcelona 1926-2011), també conegut com a "Pitu" Figueras, va assolir gran prestigi internacional com a metge traumatòleg. En acabar la carrera el 1950 va començar a treballar a la Clínica de La Molina com ajudant del Dr. Gras, i va ser allà on se li va despertar un gran interès per les lesions d'esquí i la seva prevenció. El Dr. Figue-

ras anava a treballar amb el seu cotxe i a dins portava un aparell de rajos X portàtil per poder diagnosticar millor les lesions. Durant uns anys de la seva joventut (1948-1951), va formar part de l'Equip Nacional Espanyol d'Esquí Alpí com a atleta. I més tard hi va anar com a metge fent realitat el somni d'anar a diversos Jocs Olímpics (1956-1988). Gran entusiasta de l'esquí i la medicina, el Dr. Figueras va saber unir les seves dues grans passions. Divulgador nat, va centrar la seva carrera en la investigació i prevenció dels accidents derivats de l'esquí. L'any 1986 va formar part de l'equip fundador del programa de televisió "Temps de Neu" on hi apareixia donant consells de seguretat als esquiadors.

Una de les moltes anècdotes durant aquests anys, tal com explica la seva filla Clara, va ser quan en un campionat internacional de salts, un dels saltadors que anava per davant seu va caure malament i va demanar assistència mèdica. El Dr. Figueras va sol·licitar al jutge de cursa avançar el seu salt per poder assistir al ferit de seguida. Com a metge apassionat de l'esquí, la seva prioritat era que un esquiador lesionat tornés a esquiar com més aviat millor, per aquest motiu es va centrar a estudiar la causa mecànica i fisiològica dels accidents d'esquí.

El 1957 va començar a confeccionar un model de fitxa perforada que permetia conèixer i enregistrar amb tot detall les lesions que es produïen a les pistes d'esquí de l'estació. La mida de les fitxes era de 14,8 cm x 21 cm (DIN-A5). Al centre hi constava el dia i l'hora de la visita, el nom del doctor, el nom del pacient, l'edat, l'adreça, el diagnòstic, el tractament, el mecanisme de lesió, la pista i el tipus de fixació de l'esquí. Al marge superior hi constava la part anatòmica afectada amb els diferents tipus de lesions possibles de cada zona. Al marge inferior s'hi marcava el tipus de neu (primavera, pols, dura...), el tipus de pendent de la pista, la meteorologia, la velocitat a la qual anava l'esquiador en el moment de l'accident, el nivell d'esquí i els dies esquiats que portava la persona aquella mateixa temporada. Al lateral dret hi constava el sexe del pacient i l'edat, i al lateral esquerre hi constava quantes hores feia que esquiava abans de lesionar-se, els anys que portava practicant aquest esport, el tipus de fixació de seguretat, material de construcció de l'esquí i característiques de les botes.

Cada ítem de les fitxes estava perforat, i per procedir a l'enregistrament de les dades es procedia a

"trencar" aquesta perforació amb unes tenalles tipus pica-bitllets. Posteriorment, mitjançant una vareta metàl·lica llarga, es realitzava una lectura per l'extracció de dades i elaboració d'estadístiques. Les fitxes es col·locaven a dins d'un arxivador i, mitjançant aquest estri, s'elevaven uns centímetres. D'aquesta manera es podia fer una lectura en negatiu de les fitxes que havien estat perforades del tot i no s'havien elevat, de les que si s'elevaven. És així, amb el recompte manual de tots els paràmetres de les fitxes, com es va aconseguir tenir un gran arxiu on es relacionava les lesions amb l'entorn, el material i l'esquiador. D'aquesta manera, la Clínica de La Molina, no només feia les funcions de centre mèdic, sinó també de centre d'investigació i prevenció. Mitjançant aquest mètode manual, es van recollir aproximadament 9500 fitxes.

Aquest model va funcionar fins al 1980, que va ser quan es van substituir per un sistema informatitzat.

El 1991 el Dr. Figueras va deixar la direcció de la clínica de La Molina, passant aquesta a mans del Dr. Santi Sirvent fins a l'any 2006. Aleshores la direcció del centre va passar a mans del Dr. Aleix Vidal i aquell mateix any a mans del Dr. Jordi Gassió (subrogada al Dr. Francisco Sugo durant dos anys) fins al 2013. Des d'aleshores fins a l'actualitat, la Direcció Mèdica està a càrrec de la Dra. Maria Arnella, metgessa traumatòloga de l'Hospital Transfronterer de Cerdanya.

Com a conseqüència de la pujada de la cota de neu, el 2007 es va inaugurar un nou Centre Mèdic a La Molina ubicat a peu de pistes, a la cota 1700. Aquest nou centre consta de cinc sales de visita i un "box" per pacients crítics comunicat directament amb l'entrada de l'ambulància. Des de la temporada 2015-2016 el centre mèdic disposa de radiologia digital. La recollida de dades estadístiques continua, adaptant-se als nous

temps i noves modalitats d'esquí. Des de l'any 1980 i fins a l'actualitat, el registre estadístic de les lesions d'esquí a La Molina és d'aproximadament 32500 casos, fent constar els següents ítems: nom de l'accidentat, adreça, lloc de l'accident, nivell d'esquí, modalitat d'esquí (alpí/snowboard), tipus de proteccions utilitzades (casc, canellera, tortuga, etc.), diagnòstic, gravetat de la lesió, equip mèdic tractant i mitjans d'evacuació tant de pistes com des del Centre Mèdic. Des que el centre està ubicat al nou emplaçament, cal destacar que l'equip sanitari està preparat també per desplaçar-se a pistes i atendre a aquells ferits de major gravetat que requereixin assistència immediata al lloc dels fets.

Així doncs, podem dir que la Clínica de la Molina ha estat pionera en el registre i tractament de les lesions d'esquí, tant a Catalunya com a la resta de l'Estat. Les fitxes d'enregistrament han estat una eina imprescindible per estudiar la casuística dels accidents d'esquí, i poder relacionar les lesions amb el tipus de neu, així com observar i documentar com l'evolució dels materials ha produït un canvi en les lesions d'esquí.

Arnella Paris, Maria.

Directora Mèdica Centre Mèdic La Molina.

Metgessa Traumatòloga Hospital Transfronterer de Cerdanya.

Garcia-Cascon Solans, Alba.

Infermera Centre Mèdic La Molina.

Villamueva Garcia, Marina.

Infermera Centre Mèdic La Molina.

De la Fuente Bombardó, Rosa.

Administrativa Centre Mèdic La Molina.

ANNEX

Còpia de la fitxa original que s'utilitzava per a l'elaboració de les estadístiques.

BIBLIOGRAFIA

Fontanet, M., Torrellas, O.: *La Molina, on la neu ha fet historia*. Barcelona: Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya, 2003.

Ivan, M.: "Fallece el Dr. Josep "Pitu" Figueres" [Internet]. Catalunya: Nevasport; 1 octubre 2011 [accés 12 maig 2016]. Disponible: <http://www.nevasport.com/noticias/art/33419/Fallece-el-Dr-Josep-M-Pitu-Figueres/>

Esporrín, E: "La Molina, donde la nieve ha hecho historia" [Internet]. *La Vanguardia*; 13 juny 2014 [accés 12 maig 2016]. Disponible: <http://blogs.lavanguardia.com/nieve-y-turismo-en-un-click/2014/06/13/la-molina-donde-la-nieve-ha-hecho-historia-59924/>

Federació Catalana d'Esports d'Hivern. I Premi "Col·laborador i Esport" Dr. Pitu Figueras 2014. A: www.fceh.cat [Internet]. *Federació Catalana d'Esports d'Hivern*; 10 de febrer del 2014 [accés 20 maig 2016]. Disponible: [http://www.fceh.cat/pdf/FCEH_26_sobre_el_premi_FCEH_4_Premi_Pitu_Figueras_2014\[1\].pdf](http://www.fceh.cat/pdf/FCEH_26_sobre_el_premi_FCEH_4_Premi_Pitu_Figueras_2014[1].pdf)

Ribas, M.: "Un segle d'esquí a Catalunya 1908-2008". A: www.turiski.es [Internet]. *Turiski*; 7 octubre 2013 [accés 14 maig 2016]. Extensió 6 p. Disponible: <http://www.turiski.es/wp-content/uploads/2013/10/Unsegledeesqui1908-2008.pdf>

Rosell, F. "Tres personas muertas y otras dos heridas graves al desprenderse dos telecabinas en "Puig d'Alp"" [Internet]. *La Van-*

guardia. 14 enero de 1969; p. 25. Disponible: <http://hemeroteca.lavanguardia.com/preview/1969/01/14/pagina-25/33570810/pdf.html>

Corporació catalana de Mitjans Audiovisuals. Mor el Doctor Josep Mª Figueras, pioner en la medicina esportiva i vinculat a TV3. A: www.ccma.cat [Internet]. Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals; 30 setembre 2011 [accés 15 maig 2016]. Disponible: <http://www.ccma.cat/esport3/mor-el-doctor-josep-m-figueras-pioner-en-la-medicina-esportiva-i-vinculat-a-v3/noticia/1398946/>

Museu Dr. Josep Maria Figueras. La Molina.

La Cerdanya: regenerar la comarca produint coneixement

ALBERT GRAU

Estem acostumats a pensar la Cerdanya com a una comarca dominada per la construcció i el tercer sector. Avui en dia, la Cerdanya es caracteritza per una afluència, massiva en alguns casos, de turistes que volen gaudir dels paratges, clima i activitats ceretanes. Ara bé, aquesta és una font de diners i llocs de treball que depèn de molts factors, com ara de les temporades de neu, cada cop més en perill com a conseqüència del canvi climàtic. O dels recursos econòmics d'aquell que puguen a la nostra comarca. El futur de la Cerdanya passa inevitablement per derivar cap a fonts d'ingressos més estables i constants, menys depenent de factors que no podem preveure ni controlar.

Si ens fixem en les tradicions ceretanes, i sense anar gaire enllà, l'agricultura i la ramaderia formaven part del modus vivendi de la majoria dels habitants de la nostra comarca. I no en va. La Cerdanya presenta condicions climatològiques envejables als Pirineus, i probablement al conjunt de territoris catalans. La Cerdanya es troba en una posició privilegiada per dur a terme estudis que avaluin la viabilitat de nous mètodes d'agricultura (tant tradicional com ecològica) i d'optimització i gestió de la contaminació en l'agricultura. En un país amb tantes universitats com el nostre, proveir un espai amb els recursos i les condicions idònies per l'estudi del sector agroalimentari no té preu.

Una de les qualitats que fan la Cerdanya un lloc peculiar als Pirineus és l'orientació de la vall. Gaudim d'una comarca on hom pot distingir entre dues regions molt contrastades, la бага i la solana. Aquests noms no sorgeixen del no-res, i fan referència efectivament a la poca i a la molta quantitat de radiació solar que ambdues parts reben, respectivament. Si un tema està a l'alça en el món de la investigació és la generació d'energia, com menys contaminant millor. Entre les línies on més es treballa últimament és en la recollida d'energia solar. Les instal·lacions on es fan els nous desenvolupaments en plaques solars es troben típicament en les universitats, on les oportunitats per provar el material són limitades, o costoses si aquest s'ha de traslladar. Per aquest motiu, la creació d'infraestructures destinades al desenvolupament d'energies renovables podria resultar en l'influx de riquesa a la Cerdanya, a l'oferir tanta diversitat de radiació solar. La Cerdanya i la investigació i indústria de les renovables acabaran anant de la mà. I això, com abans passi, millor.

Aquest són només dos exemples de com una comarca aparentment dependent del sector dels serveis com és la Cerdanya podria derivar en una terra on universitats i companyies lluitarien per obtenir permisos d'inversió. A més a més, aquest influx de diners generaria centenars de llocs de treball de qualitat, a part de donar una oportunitat als nostres joves científics per poder tornar a casa un cop acabada la seva formació. En les bones mans, i amb responsables amb les idees clares, la Cerdanya té un futur prometedor.

Fal·làcies, mentides i altres enganys

ÀLEX RUBIO I QUINTANA

Com ens convindria, amics. Com ens convindria mirar enrere moltes vegades i veure que tot allò que, persones totalment singulars ens expliquen i prediquen amb tanta lleugeresa és una simple invenció. Com ens convindria, abans de parlar i escampar grans històries aixafant així caps d'uns i d'altres, informar-nos pel nostre compte, fer una petita valoració o observar la situació amb un pensament un xic crític. Com ens convindria pensar que, de la multitud de versions que escoltarem dels mateixos fets, mai no trobarem la certesa. La realitat que nosaltres esperem mai no serà la donada, i la nostra forma de pensar, d'escombrar cap a casa i de tacar-ho tot amb suposicions farà que superficialment tot sigui encara més trucat i maquillat.

Últimament en trobem per tot arreu, d'enganys; poden ser més discrets o totalment descarats però, permeteu-me l'expressió, ens els trobem fins a la sopa. I a Catalunya estem en una etapa on sovint ens bombardegen amb informació poc o gens contrastada amb, paradoxalment, l'única funció de desinformar-nos. I ja no parlo del país veí: seria un sacrilegi pel raonament humà pensar que en algun moment els seus mitjans de comunicació intenten informar els ciutadans amb fets verídics i no modelats. Fins i tot podria dir que la seva televisió pública està més condicionada ideològicament que cadenes privades; les quals considero que ofereixen informació més equitativa, general i universal.

Per entendre una mica millor de tot el que parlo,

hauríem d'introduir aquella famosa paraula grega que alguns tant anomenen i alhora tant utilitzen: la **demagògia**, l'art de seduir al poble mitjançant la retòrica i arguments aparentment vàlids, que posteriorment i després d'un simple raonament poden resultar totalment invàlids o contradictoris.

Doncs sí, demagògia a dojo! I la nostra comarca i la seva capital no són l'excepció. Frequentment ens arriben "atacs" a persones amb un perfil prou públic per ser conegudes per tothom. Persones que segurament intenten fer el millor per a tots, però malauradament és impossible tenir a tot un conjunt de ciutadans contents. No tots pensem igual i no tots volem el mateix.

Ja siguin polítics, representants d'entitats, o caps d'una empresa o un petit negoci. I aquests atacs completament indiscriminats no tenen cap altra intenció que no sigui la de fer córrer mals rumors per intentar desautoritzar i fer mal a la víctima que els rep.

Els promotors d'aquestes mentides –de vegades,

del tot absurdes– estan contents pel simple fet que dues o tres persones hagin cregut i compartit la seva manera de veure la veritat. Fins al punt que un grup prou nombrós de ciutadans ja se'n comença a fer ressò –de la "notícia"– sense tenir ni idea de la cruel realitat.

D'això se'n diu tenir molt poca vergonya. Tenir molta cara per trepitjar els altres en benefici propi. I pensar que tots els que ens escolten i ens lleigeixen són igual de curts d'enteniment que el promotor de les mentides, els enganys i d'altres fal·làcies.

La meua vida va fent el seu camí més o menys ple de sotrac i mentre observo com les coses al meu voltant evolucionen amb la intenció que siguin millor, l'esport rei de la comarca, l'hoquei gel, ha perdut aquesta condició de predominant que tenia no fa tants anys enrere.

Quan em vaig començar a aficionar a l'hoquei gel, jo ja era adolescent. De petit pujava al poliesportiu sovint, però no passava de la piscina. A la pista hi anava més aviat poc. Anys més tard, després de compartir classe d'institut amb algun jugador i treure'm el carnet de moto amb un dels defenses més entregats que ha donat el club, vaig començar a interessar-me per un esport tan dinàmic i entretingut.

A poc a poc vaig començar a pujar els caps de setmana i aprenia pel meu compte les regles que fan de barrera per molta gent alhora d'aficionar-se de veritat a aquest esport. Recordo que vaig estar pagant entrada una pila d'anys tot i que no em perdia ni un partit. Vaig veure i viure moltes derrotes, algunes increïblement injustes i també algunes petites victòries que eren com un baló d'oxigen per totes les altres derrotes rebudes.

Vaig entrar a la pista en un partit a porta tancada per la meua bona relació amb el club contra el que jugàvem. I també vaig començar a viatjar en algun desplaçament. Vaig viure la primera lliga a Jaca de les tres seguides que vam aconseguir fa uns deu anys i alguna que altra copa com la de Pamplona vam saltar al gel per celebrar-la. En temps de victòria i també en els de derrota, l'afició no deixava de pujar per animar a l'equip. Mica en mica i sense donar-me compte ja em sentia part del club i pensava i organitzava en funció d'un calendari no sempre fiable. He fet molts amics en aquest ambient i també he introduït aquest gran esport a moltíssima gent. No li ha agradat a tothom, però molts encara avui m'ho recorden.

Amb el temps tot va anar a menys. No sé si va ser l'excés de violència d'alguns partits i d'alguns jugadors. O bé que ens vam obliar que és un esport semi amateur on els primers sempre han de ser de casa. O segurament va ser que mica en mica la societat de l'oci permet tantes possibilitats que aquella única que

suposava l'hoquei gel, un dissabte nit queda diluïda i minimitzada. A més, els partits s'allarguen més enllà de la mitja nit i l'endemà també s'ha d'aprofitar el dia. El cas és que la gent va deixar de pujar.

I durant alguns anys vam quedar els irreductibles i els que estem enamorats d'aquest joc, familiars dels jugadors i despistats que passaven per allà. Una barreja curiosa per veure què ens oferia un equip que va viure moments incertors i difícils.

Enguany sembla que la gent a poc a poc està tornant a la pista i això és una molt bona notícia. Dependrà segurament dels resultats del primer equip que s'acabi d'arrossegar més gent. Ja se sap que volem veure guanyar als nostres, encara que sigui a les bales. Quan perden apaguem la TV o mirem cap a un altre cantó.

Segurament en gel no guanyarem cap títol aquest any, però s'ha posat la base per seguir molts més anys i mica en mica tornar la il·lusió per seguir un esport molt genuí de Puigcerdà i de la Cerdanya que ens dona un tret molt diferencial i que ha de tenir un seguiment i repercussió digna de la història que té. 60 anys semblen poc per una persona, però per un club com el nostre ens ha de fer sentir orgullosos dels nostres colors i donar-nos forces per ajudar en el que puguem perquè tiri endavant.

Si mentre llegiu aquestes reflexions i batalletes us he despertat la curiositat per l'esport o la nostàlgia per tornar-hi, ja em dono per satisfet

Andorra i la proclamació de la República catalana

GUILLEM LLUCH

Cap de Govern d'Andorra, Toni Martí, compareixent al Consell General.
Procedència: SFGA"

Molts independentistes es van indignar pel fet que poques hores després que el Parlament de Catalunya hagués proclamat la República, el Govern d'Andorra emetés un comunicat deixant clar que seguia considerant Catalunya com a part integrant d'Espanya. Més enllà de valorar si calia ser un dels primers països a pronunciar-se en contra de la proclamació d'independència, cal tenir clar que Andorra, en aquest aspecte, està lligada de mans i peus. La dependència del Principat envers l'Estat espanyol és inmensa, tenint en compte que és el país amb qui hi té la principal frontera i la majoria de les relacions econòmiques i comercials. Un bloqueig més o menys subtil orquestrat des d'Espanya ofegaria el Principat en qüestió de dies.

Més enllà d'aquesta evident dependència actual, però, no cal oblidar que des de fa uns quants mesos Andorra està negociant un acord d'associació amb la Unió Europea. Un acord que definirà el futur del

Principat a mig i llarg termini i que, de ben segur, comportarà canvis molt importants per al *modus vivendi* del país. Ja fa uns quants anys que Andorra ha iniciat un camí cap a la transparència i l'homologació fiscal, en constatar que des de la crisi del 2008 Europa va decidir deixar de tolerar els paradisos fiscals al cor del continent –i després que el mateix copríncep francès, Nicolas Sarkozy, amenaçés amb abdicar si el Principat no feia passos en aquesta línia-. Tot plegat va fer que Andorra hagués de començar a pensar què volia ser de gran, és a dir com es reinventava per seguir sent

un Estat sobirà sense poder mantenir gran part de les eines que li havien permès subsistir tants anys –entre elles, el secret bancari i una fiscalitat inexistent-.

És en el marc de tot aquest procés d'adaptació que arriba l'inici de la negociació amb la Unió Europea per tal d'aconseguir un encaix per a tres dels microestats del continent: Andorra, Mònaco i San Marino. El Principat s'hi juga molt amb aquest acord, s'hi juga poder mantenir-se com a Estat viable els propers anys, i necessita que la Unió Europea li permeti mantenir un seguit d'especificitats que garanteixin aquesta viabilitat –entre altres, els beneficis al tabac, del qual en viuen moltes famílies, o un sistema fiscal homologable però molt i molt lax que permeti que el país segueixi sent atractiu, especialment per a la inversió estrangera-.

Aconseguir que la Unió Europea accepti algunes d'aquestes especificitats, però, no és ni serà fàcil i és

aquí on entra en joc la influència de l'Estat espanyol com a principal avalador i "Estat amic" d'Andorra en aquesta negociació. Andorra necessita que Espanya tingui un paper actiu per fer entendre a la Unió Europea que cal tolerar certes especificitats del Principat i, per tant, no es pot permetre prendre cap decisió que enfadi al govern espanyol. Les pressions exercides des d'Espanya sobre Andorra van transcendir arran de l'afer BPA i l'Operació Catalunya. No cal ser gai-

re avispat per imaginar que aquestes pressions s'han mantingut i, molt possiblement, s'han incrementat ostensiblement per tal d'evitar cap tipus de gest d'Andorra cap al procés sobiranista a Catalunya. Més enllà de les simpaties o antipaties que genera aquest procés a la població del Principat –hi ha una mica de tot– institucionalment Andorra no es pot permetre fer cap pas en fals en relació a aquest afer, ja que podria ser letal per a la seva pròpia pervivença com a Estat.

Teatre i societat

JAUME PIGUILLEM

La situació política i social que vivim ens porta a una necessitat imperiosa d'analitzar l'estat de les coses i fer-ne una dissecció de caràcter tècnic. I aquesta és molt necessària per intentar entendre la societat i posar el focus en les coses realment rellevants. La cultura té una funció semblant, especialment quan les societats bullen i viuen processos intensos de transformació.

El teatre no n'és una excepció. Com a expressió artística multisensorial, el teatre no pot descontextualitzar el seu art i viure aliè al status quo. Alguns dels artistes més destacats tenien molt clara la tasca del teatre com a espai de reflexió i crítica de la societat i, per això, alguns pensadors, com Voltaire, van reflexionar sobre això. El filòsof i escriptor francès va escriure les següents paraules: "Aquell que condemni el teatre és un enemic del seu país", en referència als constants intents d'alguns governs de matar de gana el teatre i qualsevol altra expressió artística que tingui la capacitat de colpejar consciències.

Aquestes paraules de Voltaire amaguen la idea que negar el teatre a una societat, provocarà que mai no acabi d'explorar realment l'autocrítica i el debat a fons sobre com ha de ser i com pot millorar. Actualment, l'atac contra el teatre com a expressió artística també existeix, encara que les societats hagin arribat a un

punt més alt de sofisticació. Com més bull la societat, menys debat s'intentarà generar i menys art es permetrà consumir per tal d'evitar que les ments vagin obrint-se a un món sempre millor i més interessant. Molts artistes han tingut problemes i han xocat frontalment contra l'status quo pel simple fet de ser-ne una veu discordant, dissident. Aquestes són les veus que amplien els focus i que permeten arribar a entendre quelcom que no podem analitzar amb paraules. Una escena teatral pot ser molt més eloqüent que qualsevol explicació teòrica. Parlar de l'alliberament dels esclaus és un apunt teòric. Veure un alliberament pacífic i guanyador dalt d'un escenari amb desenes de vides en joc, en viu i en directe, és molt més real. Molt més autèntic. Molt més necessari.

S'acosten els canvis!

JORDI LLAUDÓ

Anar a la universitat és un objectiu que molts estudiants tenim i esperem amb ambició. Durant els anys de primària i secundària ho veiem com un món que ens queda molt lluny però, és quan arribem al Batxillerat, quan ens adonem que ja el tenim cada cop més a tocar.

Durant aquests dos anys de preparació anem adquirint una sèrie de coneixements que ens serveixen per poder entrar amb una base sòlida a la universitat. És una etapa de treball on totes i cadascuna de les puntuacions contenen, un període per aprendre a organitzar-te bé, ja que sinó se't tira la feina a sobre. Bàsicament, és ser capaç de suportar la pressió constant quan cada dos per tres et recorden que s'acosta la temuda SELECTIVITAT.

Un cop has superat tot això, arribem al punt del qual us volia parlar: la universitat. Després de tots aquests anys esperant, finalment arriba; i sense adonar-te'n, et veus amb un munt de decisions a prendre. Potser per la gent de ciutat, és vist senzillament com un canvi de centre d'estudis amb una certa dificultat afegida i, probablement, un canvi de rutina; però per a tots aquells que vivim en poblacions allunyades, suposa una dificultat més que hem d'assumir. És pràcticament impossible compaginar els estudis universitaris amb la nostra residència i, per tant, això suposa directament anar a viure fora de casa.

Jo ara mateix em trobo en aquesta situació i és per aquest motiu que n'he volgut parlar, ja que crec que molts altres joves de la comarca i de comarques veïnes es troben en una posició semblant.

En el meu cas, he optat per anar a viure a un pis amb companys de la meua edat. És una de les opcions que la majoria de nosaltres, sense pensar-nos-ho massa, decidim tirar endavant. Tot sembla molt fàcil vist des de lluny, però a la realitat, quan et trobes al pis com sempre havies volgut, acabes veient que tens moltes responsabilitats que abans potser no tenies i ara has d'assumir. Des del meu punt de vista, crec que aquesta és una manera d'aprendre també a viure i començar una nova etapa de la vida respirant uns aires de maduresa que comencen a avisar que ens anem fent grans.

És una etapa que començo amb moltes ganes

d'aprendre i viure noves experiències i animo tots aquells que es trobin en la mateixa situació a tirar-la endavant d'aquesta manera. És cert que l'objectiu principal és estudiar i mai l'hem d'oblidar, però al mateix temps se'ns obren moltes portes i hem de decidir si agafar-les o deixar-les passar i esperar-ne d'altres. És probablement de les primeres vegades que les decisions que prenem afecten directament sobre nosaltres i hem de començar a tenir clar on estem i on volem arribar. Però el més important és no tenir por als canvis i un cop presa una decisió, tirar-la endavant fins al final i, si en algun moment se't fa difícil, recordar allò que et va fer decidir agafar aquest camí.

Malgrat tot, es va decidir.

JORDI PALOMINO ABRIL

El primer d'octubre passat, els catalans i les catalanes vàrem exercir el nostre dret a vot per a decidir el futur polític del país. La pregunta que se'ns va plantejar des del Govern de la Generalitat fou si els catalans volem que Catalunya esdevingui un Estat independent en forma de República. El primer d'octubre passat, serà un dia que els catalans i les catalanes recordarem amb sentiments contradictoris. Feliços i tristos. Valents i impotents. Ferms i commocionats. Emocions que aquell dia vam haver de sentir. Emocions imposades. Difícils d'assumir. Difícils de gestionar.

Els dies previs a la celebració de l'esmentat referèndum, a Puigcerdà els esdeveniments es succeïren tal com a la resta del territori català. Dos dies abans, divendres, veïns i veïnes de la vila s'instal·laren a l'escola municipal CEIP Alfons I, on s'havia de votar diumenge dia u. Era necessari prendre mesures excepcionals per a moments excepcionals. Ocupar l'escola on els puigcerdanesos i les puigcerdaneses normalment celebren els comicis n'era una. Calia garantir el vot. L'ambient era distès. El motiu principal de discussió entre els veïns congregats a l'escola era l'evident. Sobretot, preguntes. Dubtes. Què passaria diumenge era la premissa per encetar qualsevol conversació. Renecs dirigits a polítics 'botiflers' era una altra via per establir diàleg.

Durant tota la jornada de dissabte hi hauria gent a l'Alfons I. Activitats des de lúdiques a gastronòmiques omplien el temps mort dels veïns que guardaven fermament el seu bastió. Eren també el pretext que els permetia 'legalment' mantenir-se a l'edifici. Realment, semblava tot plegat una pel·lícula i la situació podia arribar a fer riure. No era normal tot el que passava. Hem arribat a tal punt que s'ha banalitzat tant tot allò 'normal' que aquesta paraula queda fora de qualsevol context.

La vesprada deixaria pas a una altra nit d'acampada a l'escola. Hi hauria ara molta més gent. Mig centenar de veïns, potser. O més. La vigília del gran dia era tensa. Les xarxes socials són culpables que estiguem informats de tot a tota hora. També són la via per on s'escampen els rumors a la velocitat de la llum. Tot generava més tensió que la que necessitàvem. Per això

era d'agrair la serenor que transmetia de tant en tant algun bon home. O dona. Tanmateix, són les xarxes socials les que ens han dotat d'una capacitat de comunicació excel·lent. Per elles va córrer ràpidament la crida a congregar-se l'endemà a les sis del dematí per evitar que les forces de l'ordre poguessin tancar l'escola. La gent va respondre. Certament hi havia el temor que ells, els del vaixell del Piolín, vinguessin. Doncs la nit abans una parella de Mossos d'Esquadra ens va advertir que calia abandonar l'espai a les sis del dematí de l'endemà. Una parella de mossos molt amable. Probablement incòmodes amb el paper que havien de fer. Ja ho sabíem. La gent es mantenia ferma.

Era diumenge i molta gent feia cua des de ben d'hora per a poder votar. No era gaire normal. Però ja hem dit que la normalitat ha quedat aquestes setmanes molt desdibuixada. No sabem avui què és normal i què no ho és. Les portes havien d'obrir-se a les nou per a què tothom qui ho volgués pogués exercir el seu dret a vot. Les portes havien d'obrir-se a les nou. Un maremàgnum de problemes informàtics van impedir que a l'hora prevista s'iniciés la votació. Malgrat tot, es van anar solucionant. En part, gràcies a un veí informàtic. Els herois eren aquell dia informàtics d'arreu del país. Es va poder començar a votar a Puigcerdà, finalment, hora i escaig més tard. Una riuada de gent disposava la seva papereta a les urnes. Les urnes! Sí. Havien arribat. Es procedia molt lentament a votar. La gent es quedava a l'escola. S'hi havia de romandre.

Va ser notícia important a primera hora del dematí l'anunci del Govern que establia el cens universal. Una jugada mestra de l'executiu català a la intel·ligència del Gobierno. Tothom podria votar al municipi que volgués. És així que a Puigcerdà va votar gent de tota la comarca. I d'altres indrets.

No gaire tard, als rostres de les persones hom hi podia llegir incredulitat. Incredulitat davant les imatges que rebíem i mostraven el que s'esdevenia a molts punts de votació. No ens ho creïem del tot. En l'imaginari col·lectiu hi havia moltes idees del que podria ocórrer diumenge. Però allò no. No podia ser. Havia superat totes les expectatives. Què ens estaven fent!

Davant l'allau d'imatges que no deixaven indife-

rent ningú, començava a cabre la possibilitat que els puigcerdanesos correguéssim la mateixa sort. Passaven les hores i l'escalada de nerviosisme en l'ambient augmentava. Es precipitava a cada hora. La tensió va provocar falses alarmes. Molts es preguntaven com s'hauria d'actuar si ocorria el pitjor. Resistència pacífica i aguantar els cops era una opció. Hi havia gent gran. No farien mal a gent gran i a nens. Les imatges desmentien aquesta hipòtesi. Carregarien amb tothom qui els barrés el pas. Amb qualsevol.

Per contra, aquestes imatges van tenir un efecte crida entre els veïns no independentistes i els escèptics. Van venir. Gent que mai no hauríem pensat que fos partícip d'aquella jornada va votar. Sí o no. Però va votar. Probablement no haguessin votat si aquelles imatges brutals no haguessin succeït. Però van succeir. Aquelles imatges van deixar sense arguments a molts unionistes. Com es justificava? En fi. Van venir i van votar. Érem més. Érem molts a l'escola. Potser un miler de persones estàvem a l'Alfons I a les darres hores de la tarda.

Entre tants d'altres, un moment eufòric va ser quan els bombers van aparèixer. Se'ls aplaudia. Van arribar en un moment en què calia tranquil·litat. Ells la van transmetre.

La jornada es va concloure i no van venir. Eufòria entre puigcerdanesos per haver pogut votar. Tristesa, també.

La gent va anar marxant amb la incertesa de saber

què passaria. Amb la incertesa de saber si tot aquell periple serviria de res. Caldria esperar.

El primer d'octubre els catalans i les catalanes el recordarem sempre. Cadascú a la seva manera. Aquell dia, però, cal que tinguem clar que no acabava res. Començava una nova etapa. Resistir-ho tot. Aquesta és ara la consigna. Sabíem que l'Estat espanyol faria mans i mànigues per evitar que Catalunya esdevingués un Estat independent. Cert. Sabíem que la por seria la seva estratègia. Probablement no ens imaginàvem fins a on han estat capaços d'arribar. Ara ja ho sabem. I també que ens serveixi per estar previnguts del que pot succeir. Sabíem que Europa no ens ho posaria fàcil. Ja sabíem que Europa era un club d'Estats i no el bressol dels valors amb què s'omplen la boca. Ja ho sabíem. Potser no imaginàvem fins a quin punt tolerarien el *modus operandi* de l'Estat. Ara ja ho sabem. Sabem moltes coses. Però sobretot hem de tenir clar que no hi haurà cancelleria europea, ni ministre, ni institució que ens pugui agenollar. Sabem que només nosaltres podem decidir què volem ser. Ara que ja hem decidit, cal 'que se senti la veu de tots solemnement i clara. Cridem qui som i que tothom ho escolti'. Per tothom qui aquell dia u va sentir l'alè d'un Estat feixista al seu clatell. Per ells, sobretot, per nosaltres i per tants altres. Ho hem de fer o la repressió que ens espera serà brutal.

Ara, més que mai, cal segar cadenes.

La nostra opinió: nostra?

MARC FORGA

Si ens hi fixem, la manera d'obtenir informació i saber què està passant al món en cada moment, així com d'enriquir-nos culturalment és molt diferent a la de fa uns anys. L'arribada d'internet i la posterior dels *smartphones* ho ha canviat d'una manera radical. Abans havíem d'esperar a que fessin aquell programa que esperàvem amb ànsia, o anar a comprar el diari per actualitzar-nos. Ara és tan senzill com agafar el nostre ordinador personal de butxaca, i en un clic accedir al moment a infinitat de continguts a la carta, i saber què està passant a l'altra punta del món.

Gràcies a totes aquestes novetats, podem culturitzar-nos i informar-nos més i, per tant, ser més crítics. O no? Ens hem qüestionat quina és la font de cada informació? És un factor molt important a tenir en compte, i més avui dia on tothom té la potestat de dir-hi la seva, i d'"informar". No estic dient que haguem de desconfiar, només ser conscients d'on ve tot allò. Evidentment, si es presenta una informació de manera subjectiva, l'opinió del receptor serà diferent. El que passa és això, o bé que se'ns presenta de manera subjectiva, o a trossos, emfatitzant certes parts, distorsionant-ne d'altres... com volem formar una opinió, si només coneixem la meitat de la història? El més

trist, des del meu punt de vista, és que això ja els va bé a molts. Busquen, o busquem escoltar el que ens plau, la versió que recolzem, sense obrir a vegades les fronteres per a poder reflexionar més profundament.

Un exemple molt clar es dona mirant els telenotícies d'aquests dies, que dediquen gairebé tot l'espai a la situació política històrica que estem vivint a Catalunya. És increïble com canvien les versions si comparem la de la televisió pública catalana, amb la pública espanyola i, per suposat, les privades. Aquestes últimes és comprensible i lògic que tinguin certes ideologies pròpies, però hi ha diferència entre compartir aquestes i informar a parts. El que no pot ser és que un servei públic, que paguem entre tots, manipuli, obviï, amagui o subjectivitzï informació.

Ara ve la gran qüestió: què hem de fer, doncs, per a poder agafar una idea objectiva general i formar, a partir d'aquí, la nostra pròpia opinió? Crec que no ens queda més remei que anar picotejant una mica entre els diferents canals de televisió i diaris, posar-ho en comú i treure'n posteriors conclusions. Tot i que en l'època de la no espera, l'actual, dubto que gaires de nosaltres ho fem.

L'Armènia que figura als mapes geopolítics actuals És un petit país del sud del Caucas, situat entre Europa i Àsia, antiga cruïlla de camins que els comerciants europeus que viatjaven al llunyà Orient recorrien amb les seves caravanes. La seva extensió no és superior a la Comunitat Autònoma de Galícia i la seva capital i principal ciutat és Jerevan, enclavada en la plana i mirant amb nostàlgia el mont Ararat i els seus cims eternament nevats, com un record del passat, ja que l'Ararat, de més de cinc mil metres d'alçada, és considerada la muntanya sagrada pel poble armeni; l'indret des d'on Noé, en baixar les aigües del diluvi universal alliberà una coloma, que tornà a ell amb una branca d'olivera, com a missatge que la ira de Déu era ja acabada.

Armènia fou una de les Repúbliques Socialistes Soviètiques, després de la conquesta de l'exèrcit roig a les acaballes de l'any 1920, quan el país encara somniava en assolir la independència i alliberar-se de la cruel dominació turca. D'aquella època conserva Jerevan una arquitectura monolítica, soviètica i grisa, que les noves influències i els armenis que han tornat a la seva pàtria després de la diàspora tracten de suavitzar i recrear. Es conserva també tot l'horror de l'estalinisme, amb les seves deportacions i la seva persecució d'un dels trets que més han marcat la identitat nacional del país: la religió. No endebades Armènia fou el primer estat cristià del món, al segle tercer de la nostra era.

A l'era Gorbtxov i en plena desintegració de l'URSS, Armènia assoleix la seva independència i es converteix en un país lliure en el concert de les nacions, encara que amb una fortíssima dependència de Rússia, que li subministra tota l'energia que consumeix.

El país que es visita és una ombra de l'antiga i esplendorosa Armènia. Representa un vint per cent dels territoris habitats secularment per poblacions armènies. L'altra part, l'Armènia occidental, que s'estenia des de la plana d'Anatòlia fins al mar Negre, està actualment sota el domini territorial de Turquia. Ho està en el que consisteix el país físic, perquè la identitat cultural i la població que durant segles i segles

va viure en aquelles terres, fou aniquilada en un dels capítols més vergonyants de l'història moderna.

Quan Hitler es plantejava la solució final del "problema jueu", i havent-li algun dels seus col·laboradors fet notar les conseqüències que podien aquells actes tenir a l'esfera internacional, contestà simplement

"Després de tot, qui es recorda avui de l'aniquilació dels armenis?"

La frase conté un brutal ingredient de cinisme, ja que el genocidi dels armenis fou perpetrat per l'Estat Turc entre els anys 1915 i 1923, és a dir, entre una i dues dècades abans de l'ascens de Hitler al poder.

El genocidi en el dret penal internacional que es comença a solidificar a partir del procés de Nuremberg, es considera el més repugnant dels crims contra la Humanitat, perquè persegueix esborrar de la faç de la Terra tot un poble. Simplement per raons de religió, raça o cultura. Llençar-lo a l'òblit més negre, com si mai no hagués existit.

El genocidi perpetrat per l'Estat Turc conté tots els ingredients que la Convenció de les Nacions Unides per la Prevenció i Repressió del crim de genocidi assenyala com a constitutius de l'aberrant delictes.

- a) Massacres en grup o execucions individuals;
- b) Submissió a condicions de vida que, per manca de vivenda, roba, aliment, higiene, assistència mèdica falta de vivenda adequada o per excés de treball o esforç físic, siguin susceptibles de resultar en la mort o l'afebliment de les persones.
- c) Mutilació i experiments biològics imposats amb finalitats diferents de les curatives.
- d) Privació de tot medi de vida, mitjançant la confiscació de les propietats, saqueig, negació d'aliment etc.

De cap d'aquests detalls es va oblidar l'Estat Turc. Començà amb l'assassinat el dia 24 d'abril de 1915 dels prohoms de la comunitat armènia (mestres, músics, comerciants, advocats, parlamentaris, polítics, etc.), per tal de decapitar qualsevol intent de resistència. Continua amb les confiscacions dels béns de les poblacions armènies, la seva deportació al desert

Foto:
-la flama eterna del record-
a les víctimes del genocidi.
La imatge de la nena amb una corona
de margarides és purament casual.

per deixar-los morir de fam i de set. Les massacres on no es distingia entre dones, criatures, gent gran, la violació sistemàtica de les dones i noies armènies, la seva venda als mercats àrabs d'esclaus o als harems, el robatori de criatures per la seva posterior venda a famílies turques.

La terrible crueltat amb què tots aquests actes es varen realitzar per l'estat, de forma organitzada i metòdica, utilitzant tots els medis dels que l'organització estatal gaudia, tals com exèrcit, guàrdies, sistemes de comunicació, expropiacions abusives, detalls dels que existeixen nombroses proves testificals i documentals, mostra i prova que no eren fets aïllats, sinó que existia un pla d'extermini perfectament elaborat i implementat per l'estat. El genocidi armeni fou imaginat, ordenat i executat per les màximes autoritats turques de l'època, els ministres d'Interior, de Defensa, els governadors de les províncies armènies, els caps de l'exèrcit, en fi, les màximes instàncies de l'estat.

Foren assassinats entre un milió i mig i dos milions de persones, en condicions inhumanes i brutals.

No es pot oblidar el genocidi cultural, que consistí en la destrucció sistemàtica del patrimoni cultural i arquitectònic- els meravellosos monestirs que dataven dels primers segles de l'Era Cristiana, més de dos mil, les escoles, els hospitals a tota l'Armènia sota dominació turca.

Però així com Alemanya ha aconseguit, a través d'un procés dolorosíssim de reconeixement del mal causat pel nazisme, i indemnitzacions a les víctimes, exorcitzar els fantasmes de l'horror i del passat, encara que ho hagi fet amb les seves limitacions, Turquia encara avui es nega a reconèixer el genocidi. És més, té tipificat com a delicte referir-se al genocidi armeni. Així evita un fet tan noble com haver de demanar perdó, fer un reconeixement de culpa, i també l'obligació d'indemnitzar que en naixeria. Qui sap si indemnitzar amb la restitució de part del territori robat. I amb aquesta actitud no pot tenir un lloc entre les nacions que aspiren a la civilització i a l'imperi d'una llei internacional que castigui i previngui els crims contra la Humanitat.

No sembla tampoc que l'actual deriva autoritària de l'Estat Turc i del seu president, doni gaires esperances a un procés de reconeixement i reparació d'un dels crims més abominables del segle vint.

En fi, la República d'Armènia és un país terriblement marcat pel genocidi sofert. La diàspora, la fugida davant del perill de les persecucions, compta amb nou milions de persones, contra els escassos tres milions que encara viuen a Armènia. Dispersats per tot el món, alguns d'ells tornen a la seva pàtria per contribuir amb el seu esforç al progrés del país. Durant el viatge, vaig tenir l'oportunitat de conèixer alguns dels armenis que han tornat. Enginyers, escriptors, psicòlegs, músics, que viuen ara a la ciutat de Jerevan i que s'hi han traslladat des de Londres, Amèrica, Itàlia, Iran, per ajudar al renaixement del seu poble.

Viatjar per Armènia produeix una barreja de sentiments, que deixen una petja inesborrable. Les altes muntanyes, les planes, els monestirs construïts en les entrades de les profundes valls que llauren el territori i que daten del segle setè de la nostra era, impacten per la seva extraordinària bellesa i simplicitat. Armènia posseeix una cultura mil·lenària, guardada gelosament en la profunditat d'aquests monestirs que foren en el seu dia universitats. La música es fa present en qualsevol indret; Armènia és terra de compositors. Queda en el cap la melodia del Duduk o flauta armènia, que sura en l'aire com un lament. En el tast, el gust dels tomàquets més saborosos que hagi provat mai, del conyac considerat el millor del món, en la memòria, els dies passats en un país que ha sofert moltíssim, però que tracta de sobreposar-se i ofereix al visitant el millor de si mateix.

Nyerros i Cadells: el retorn dels bandolers més festius a Cerdanya

ENRIC QUÍLEZ I CASTRO, EDUARD ESPADA I CARLOS RODRÍGUEZ PROL

Fa força anys que tenia entre cella i cella incorporar nous elements a la Festa Major de Puigcerdà, especialment dirigits a la gent jove, tot i que no només. El model en què m'havia fixat era la festa dels Blaus i dels Blancs de Granollers, que ha servit d'exemple a multitud de festes majors de tot Catalunya.

La idea era crear dues colles rivals que organitzessin actes i competissin en un seguit de proves per veure qui es convertia en el guanyador de l'edició. En el cas de Puigcerdà, les colles tenen els seus colors, però són conegudes per els seus noms: nyerros i cadells, les dues colles de bandolers que durant l'Edat Moderna van campar per tot Catalunya i molt especialment per Cerdanya i el Baridà fent de les seves.

Els Nyerros s'identifiquen amb el mocador taronja i el seu animal totèmic és el senglar. Els Cadells, en

canvi, porten el mocador de color verd i el seu animal totèmic és el cadell de gos.

La festa comença el divendres per la tarda amb el Repte, on els capitans d'ambdues colles es desafien en duel singular. A continuació, comencen les proves. La primera, potser la més popular, és la prova de la corda, tan simple com posar dos equips que tiben de costats oposats d'un corda a veure qui guanya, amb diferents configuracions de participants.

A continuació, ve la ginkana, formada per un seguit de proves diverses que puntuen els jutges. Aquestes proves varien d'any en any, tot i que algunes –les més populars– es van repetint, com la de la cadena de roba.

El dissabte per la tarda, el primer any (2016) es va fer una "guerra" holi i el 2017 es va fer una festa de l'escuma, tot i que estem pensant en canviar el format.

El diumenge no se sol fer res, però estem valorant de fer també activitats.

Finalment, el dilluns pel matí, a l'estany de Puigcerdà, es fan les proves d'aigua, amb carreres de canoes i inflables sobre l'aigua.

La cosa acaba amb un dinar de germanor entre ambdues colles, al parc Schierbeck seguit d'una guerra de pistoles d'aigua, que no puntua.

Per la tarda, al concert de Festa Major, s'anuncia la

colla guanyadora. El 2016 van empatar i el 2017 van guanyar els Cadells.

La festa encara té molt recorregut i és evident que anirà evolucionant i ampliant-se. És molt important la implicació de molta gent, ja que això permetrà organitzar més coses. De moment ens plantegem dos reptes:

- Implicar gent que no sigui tan jove (nens i gent gran), tot i que els nens ja comencen a tenir el seu espai a les proves de la ginkana, per exemple.
- Ampliar el nombre d'activitats, especialment les organitzatives, perquè de competitives ja n'hi ha força, de moment.

Esperem que amb el temps, la festa de Nyerros i Cadells es consolidi i esdevingui un referent per tota la comarca.

Enric Quílez i Castro
President del Grup de Recerca de Cerdanya

Com a cap de colla Cadell, cal remarcar l'èxit de participació i bon ambient que hi ha en aquesta festa. Durant aquests dos anys, el jovent del poble s'ha interessat des del minut zero a participar tant en l'organització com en les proves fetes durant els dies de Festa Major.

Hi ha coses a millorar, però encara som una mica novells en el que es refereix a competicions d'aquesta mena. Però tot i així, els joves del poble estan contents amb els resultats.

En aquesta darrera competició hem estat guanyadors. La colla Cadell va competir fortament amb la colla Nyerra. I estant molt discutida, finalment vam aconseguir la victòria.

Esperem poder millorar aquest esdeveniment per què duri molts més anys i cada vegada tinguem més gent.

Eduard Espada
Cap de la colla dels Cadells

Com a representant dels Nyerros m'agradaria agrair en primer lloc l'esforç de les diferents persones que es van bolcar en l'organització d'aquesta nova celebració, que esperem, duri molt temps. De la mateixa manera, agrair la participació de tots aquells que conformen els Nyerros i els Cadells per la il·lusió dipositada en el projecte.

Les conclusions que em porto després de dos anys com a cap de colla és que l'èxit aconseguit es deu en gran mesura a la necessària incorporació d'algun esdeveniment dedicat a la gent jove més enllà dels concerts de nit. Encara que és necessari recordar que gent totes les edats van conformar l'organització i la participació de l'esdeveniment.

Sense cap dubte, crec que aquest projecte tindrà una major amplitud i possibilitats d'èxit a nivells molt majors si se'l cuida adequadament i es fa una bona difusió per què tots dos grups vagin creixent en número i diversitat.

Carlos Rodríguez Prol
Cap de la colla dels Nyerros

De La Seu d'Urgell a Oregon. Perseguint el somni americà

QUIM VALLVÉ I TOMÀS

Des de ben petit, el meu somni ha sigut ser jugador de bàsquet professional. Vaig començar a jugar de ben xic, segurament empès per la passió del meu pare per aquest mateix esport, i amb els anys el bàsquet ha anat guanyant importància en la meva vida. Però en l'últim any de categoria júnior (17/18 anys) vaig voler portar-ho un pas més enllà. Feia anys que era conscient que mai no podria viure del bàsquet durant la resta de la meva vida, però encara no havia perdut l'esperança de poder viure un temps de l'esport de la cistella. Això volia dir que tampoc podia deixar els estudis de banda, que seria el que, al cap i a la fi, em donaria de menjar a la llarga.

Veient les poques possibilitats que hi ha a Catalunya per combinar els estudis universitaris amb una alta dedicació al bàsquet, vaig decidir informar-me sobre el sistema universitari americà de què tant havia sentit a parlar. Així que ens vam posar en contacte amb una empresa que justament es dedica a això: a ajudar a estudiants a aconseguir beques per jugar a bàsquet als Estats Units. Cal dir que sense la seva ajuda, tot això hagués estat impossible i els hi estic molt agraït. Després que l'intent de marxar no sortís bé el primer any, ho vam intentar de nou el segon any, amb un èxit que ni nosaltres no ens esperàvem. Després de moltes converses amb diverses universitats, però sobretot amb **Coach Miles** i **Coach Parnell** (els que se-

rien els meus entrenadors), firmava una beca per anar a jugar a la universitat d'**Oregon Tech**. Aquesta universitat competeix a la lliga NAIA, una lliga pensada per escoles més petites i amb menys recursos que les universitats que competeixen a la famosa lliga americana NCAA.

Vaig arribar allà amb una mica de por i amb expectatives de tots tipus. El que més em va sorprendre gratament, en primer moment va ser la gran acollida i amabilitat dels meus companys d'equip, entrenadors i gent de la universitat en general. Des del primer dia em van convidar a casa seva, quedar amb ells i fer tot tipus de coses junts. L'altra cosa que em va sorprendre fou la ciutat en general. **Klamath Falls** és una petita ciutat del sud d'Oregon; una regió més aviat rural, cases baixes i "ranxeres" per tot arreu, com a les pel·lícules; i això sí, un entorn natural espectacular, entre muntanyes altes, boscos frondosos, llacs i cascades. La primera impressió fou que era una ciutat avorrida i poc interessant, la qual cosa no m'acabava d'agradar. Però a mesura que passaven els mesos vaig veure que allò acabaria jugant al meu favor. Venint de la Seu d'Urgell, estava acostumat a aquest tipus de lloc. Igual que a la Seu, allà tothom es coneix amb tothom, la gent se saluda pel carrer, etc. La universitat també és petita, i per tant també et coneix tothom, especialment quan estàs a l'equip de bàsquet. Al final vaig adonar-me que allò va acabar fent que la

meva adaptació fos molt més ràpida.

L'altra cosa que em va sorprendre va ser l'ambient i l'esperit universitari que es respira al campus. Durant la setmana es munten tot tipus d'activitats per a tots els gustos. Tots els alumnes van a veure els partits dels diferents esports. I inclús els divendres tot l'alumnat està cridat a portar una peça de roba de la universitat. La gent es fa seva tots els èxits de la universitat i se sent molt orgullosa de pertànyer a tal col·lectiu. Els habitants del poble també s'involucren molt amb l'escola. Gran part del nostre públic és gent gran que, a l'igual que els alumnes, se senten identificats i orgullosos amb els èxits de la universitat. A més a més, són una part fonamental d'aquests, ja que una part important dels recursos de què disposem ve de donacions desinteressades de la gent de la comunitat. Me n'he adonat també que la societat americana que des d'aquí es veu com a una societat egoista, és totalment el contrari, com a mínim des de la meva experiència a Klamath Falls (desconec altres llocs). La gent no només s'involucra amb la universitat, sinó amb qualsevol iniciativa per la ciutat (fires, cavalcades, recollides d'aliments, festes, etc.). També des de la universitat, a les mateixes classes, participem en projectes reals o iniciatives per a la ciutat. Aquest gran sentiment de comunitat i d'ajudar-se els uns als altres és una de les coses més satisfactòries que m'emporto d'allà.

Com ja he dit, formar part de l'equip m'ha facilitat moltes coses però també és un compromís important. Molts dies ens toca entrenar a les sis del matí i cal fer sessions extres individuals a la tarda. Tenim el gimnàs i la pista disponibles sempre que volem. De fet això és una de les coses que buscàvem quan vaig decidir marxar. La capacitat de poder entrenar tantes hores com fos possible. Una de les sensacions més gratificants com a jugador arriba el dia del partit a casa. Quan el pavelló s'omple amb més de dues mil persones i veus que la gent ho gaudeix gairebé tant com tu mateix. Personalment, els dos primers anys no han sigut com hauria volgut a nivell esportiu. Una lesió el primer any em va deixar fora gran part de la temporada, i aquest últim any, un fitxatge d'un jugador de la meva posició m'ha deixat amb menys minuts dels desitjats. Això no treu que l'experiència sigui positiva, ja que he pogut seguir entrenant per poder fer-me un lloc i millorar individualment. A nivell d'equip, l'any passat va ser molt exitós ja que vam entrar al campionat

nacional i aquest any tenim moltes ganes de repetir el que per a molts de nosaltres va ser una experiència nova i inoblidable.

Per últim estic molt content amb el sistema universitari en concret. Deixant de banda els preus i les polítiques d'admissió a les universitats penso que és un sistema molt eficient. Quan fas una carrera no vas seguint cursos amb la mateixa gent de la teva carrera sinó que esculls les classes que més et convenen a cada trimestre. És a dir, per fer la carrera de 'Marketing' per exemple, has de cursar totes les classes que et demanen, a partir d'aquí tu t'ho pots muntar com vulguis. Evidentment algunes assignatures tenen com a requisit classes prèvies, tot així, aquest sistema dóna als alumnes molta més flexibilitat a l'hora d'adaptar els seus horaris i crec que és una de les claus perquè l'esport pugui ser compatible amb els estudis. Com a 'student-athlete' sempre se m'ha facilitat molt poder compaginar les classes amb els entrenaments i partits. Durant la temporada, sovint marxem tres dies o més i ens perdem moltes classes però els professors sempre t'ajuden amb el que calgui, per recuperar material endarrerit o fer un examen que t'has perdut, la qual cosa seria impensable a Catalunya.

Ara mateix em queden dos anys a Oregon Tech, i ja puc dir que és possiblement l'experiència més rica de la meua vida. He après moltes coses, incloent-hi l'anglès; he conegut a molta gent nova de llocs molt diferents que considero els meus amics; i sobretot tinc la possibilitat de treure'm una carrera universitària mentre segueixo perseguint el meu somni de ser jugador de bàsquet algun dia; gràcies a uns recursos, unes instal·lacions, un material i un equip tècnic que a Catalunya mai no hagués pogut tenir. Una experiència molt recomanable a qualsevol persona que vulgui fer un pas més en la seva carrera esportiva i educativa.

DOSSIER: ARQUITECTURA PAGESA A LA Cerdanya

"CAN VIMA", AL BARIDÀ. FOTO: FRANCESCO ESTEBAN.

La casa rural a Cerdanya

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Que el patrimoni forma part de la nostra essència identitària ja no ho posa en dubte ningú, des de fa temps; i no tan sols ens referim als grans castells i palaus medievals, o fins i tot les coves prehistòriques de les nostres encontrades més remotes. Els habitants han construït o utilitzats llocs claus per guardar-se del fred o la calor, i sobretot de la pluja, mentre recollien el fenc i el bestiar a redós per tal de tenir-lo a prop, una manera “natural” de tenir escalfor a l’hivern.

Però nosaltres voldríem ressaltar com l’arquitectura rural a muntanya, a Cerdanya, al Pirineu, i a tot arreu ha tingut una projecció artesanal lligada a les possibilitats d’allò que es tenia a l’abast fos pedra, fang, licorella, troncs, fusta, palla, etc.

Amb el pas dels segles la construcció d’habitatge rural esdevingué essencial per establir-se en determinats punts claus de la geografia i quedar-se a viure-hi definitivament; així, l’entorn ha estat clau per instal·

lar-se adequadament en indrets que malgrat les inclemències del temps (pluja, neu, sequera, orientació al sol, vents, etc.) a primera vista no propiciava pas que fos el lloc idoni per quedar-se. Primerament les deus o fonts d’aigua (termal o no) hi tenien molt a veure, i després els indrets com les planes, que permetessin els cultius, o els indrets alts amb una bona visió del territori, com a defenses o controls dels camins o llocs de pas obligatori. També fou molt important tenir a prop boscos i rius o torrents; tota aquesta trama de necessitats era triada com a punts essencials per escollir el lloc preferit per construir la casa rural.

Però tot això no deixa de ser relatiu si tenim en compte que, històricament, la humanitat en general, i els habitants de Cerdanya i del Pirineu en particular, han pogut sobreviure per la seva adaptabilitat al medi que per sort o per desgràcia han escollit o els han forçat a viure; aquesta situació ha estat clau. És a través

Mas del Castell de Bolvir. Fotografia: Josep M. Orús

dels temps que podem apreciar com l'enginy i la capacitat per instal·lar-se en un determinat indret depenia també de l'enginy en aprofitar-se dels materials que es tenia a l'abast. Així és com l'examen dels materials emprats ha confegit una autèntica escola o models comprovadament adequats i adaptats a l'entorn, el que ara en diríem s'ha construït sabent-ho i apreciànt-ho amb sensibilitat vers el medi ambient, amb sostenibilitat, sempre procurant no destrossar l'entorn i aprofitant tot el que es tenia a mà, que ajudés al sistema econòmic que s'anava desenvolupant lentament (o precipitadament).

La casa rural cerdana no deixa de ser un model (mig inventat fa relativament poc) per aprofitar tot el que aquella encontrada produeix dins de la geografia i el paisatge cultural. El pagès ha construït pensant també en l'aprofitament de l'herba, del bosc, del cereal, de l'aigua, etc. com també de les hores de sol de la situació nord-sud i del resguard dels vents. Per exemple, durant mil anys a la pagesia no se li va ocórrer construir masos o cases rurals en llocs adequats per fer-hi conreus de cereals o en indrets no protegits del vent, sinó a prop dels camins i de les fonts d'energia. Per això, es pot comprovar com la pagesia construeix les seves cases rurals o masos fets de pedra amb petites finestres, però amb grans pallisses on guardar l'herba –doncs el tradicional paller no es fa servir en climes com el cerdà–, alhora que els corrals són font de calor situats a la planta baixa. Afegim-hi teulades de licorella i una configuració tancada en si mateixa per resguardar-se

del fred vent i rebre les màximes hores de sol. És clar que a Cerdanya la casa rural no sol estar aïllada, sinó integrada en blocs de cases rurals, dins d'un poble o zones d'influència urbana. Els balcons, primitivament de fusta poc treballada, en alguns casos ja foren fets amb ferro forjat (des del segle XVIII); tot era adequat per recollir l'herba, les vaques, els cavalls i les eugues, algun ramat d'ovelles i més endavant (fora de la casa) els corrals de porcí.

En aquest Dossier que la QUEROL 21 aporta, hem demanat una anàlisi d'aquesta "casa rural cerdana" a especialistes de l'arquitectura, per tal que ens mostressin algunes de les característiques d'aquestes construccions, que avui potser no tenen pas més de tres-cents anys les més antigues que ens han pervingut, i que també ens donin un sentit crític als problemes derivats de les urbanitzacions col·lectives que en pocs anys han proliferat a la Cerdanya, sempre, això sí, amb el distintiu de què es construïa amb la denominació genèrica de "casa cerdana", com a argument de pes i de veracitat envers la tradició rural d'aquest tram del Pirineu. Us apropem doncs a aquest examen amb els articles pensats i estudiats per arquitectes que en són especialistes per llur dedicació a aquests temes, com Ricard Lobo, Santi Llagostera, Antoni Pol i Bernat Bastardas. I una nota cultural, patrimonial i antropològica sobre els nuclis rurals cerdans i els canvis produïts a través dels temps de Joaquim Nadal. Esperem que sigui del vostre interès.

Famosa barraca dels Esparvers a Cerdanya. Fotografia: Miquel Perez Rius

L'arquitectura rural de Cerdanya. Urbanisme tradicional i arquitectura pagesa

SANTI LLAGOSTERA I GÜELL

Rumiar sobre l'ocupació i el desenvolupament d'un territori i acabar els resultats amb les etapes de la seva arquitectura sol ser una feina polièdrica, que no s'atura mai. Arribar a saber agrupar, però, les directrius bàsiques que l'han anat conformant, fixant-se alhora en les lleis de la propietat i el parcel·lari, resulta obligat per a projectar noves intervencions urbanístiques en el territori. Es tracta d'una feina necessària si volem seguir considerant l'harmonia futura d'un paisatge, com és el cas del cerdà. Caldrà afegir-hi estudis —tan precisos i ben classificats com es pugui— de les dimensions i composicions dels edificis, dels seus materials, de les proporcions i mides dels detalls constructius, dels canvis funcionals, i dels afegits d'estil de les noves modes i tendències... Ras i curt, dels trets arquitectònics tradicionals bàsics —que són els que donen la personalitat particular a la major part d'un territori— i també dels nous, que en molts casos ens poden fins i tot arribar a sorprendre. Són uns coneixements, però, que, a més a més, cal saber mantenir, protegir i mostrar de manera prou flexible en aquells conjunts rurals que ja tenen de fa temps altres funcions a més de la pagesa.

L'etnògraf Ramon Violant i Simorra, en el seu llibre *L'art popular a Catalunya*, ens parla de l'arquitectura rural i, en concret, en l'apartat de la casa i l'art de construir, fa una classificació que potser hauríem de fer-nos nostra, tot hi que cau un xic en la seducció romàntica. Violant i Simorra divideix el país de Catalunya en quatre parts: 1.- *La casa pirinenca*, 2.- *La casa de la zona meridional del Pirineu i de la pre-pirinenca*, 3.- *La casa de la zona central i meridional*, i 4.- *La casa del litoral o marinera*. Ja dins de l'apartat 1, dedicat a la casa pirinenca, en precisa l'àmbit territorial dient: «A l'alta zona, d'ambient alpí, del nostre Pirineu, compreses l'alta vall de Boí, l'Alt Urgellet, amb Andorra i la Cerdanya...».

Una altra divisió més moderna seria la que proposa l'Observatori del Paisatge de Catalunya quan divi-

deix el país en unitats de paisatge. En aquesta classificació —que podria servir per començar a definir les lleis catalanes d'urbanisme del segle XXI—, hi tenim una oportunitat rellevant: omplir-la amb continguts i enllaços de treballs relacionats amb la ubicació i la manera o, dit altrament, amb on són i com són les volumetries tradicionals, i quins són i com s'apliquen els seus materials locals. Caldrà no oblidar, tampoc, les franges de frontissa, aquells paisatges veïns barrejats —com és el cas de Cerdanya—, que picotegen de dues bandes constructives i que solen tenir un clima, una biologia, una història i una construcció semblants. Es tracta d'uns espais per a l'estudi dels quals, com els primers, cal recórrer alhora a coneixements de disciplines diferents, com ara la geologia, la geografia, la climatologia i la història.

L'ANÀLISI PAISATGÍSTICA DEL TERRITORI

Conèixer l'arquitectura d'un país pressuposa saber com és la seva geografia, com s'hi han assentat les construccions i quines característiques plàstiques i compositives han assolit els edificis. El territori cerdà era fins fa poc —fins ben bé la meitat del segle XX— d'una clara vocació pagesa. Els seus habitants vivien de la terra, fet que implica pocs canvis físics, i encara lents. La col·locació i extensió dels pobles rurals ens ha explicat els seus patrons constructius i, per contrast, les dimensions i la diversitat dels indrets agrícoles oberts, els llocs i espais on es treballava. I ens ha ensenyat també les fites simbòliques i representatives que hi sobresortien, com ara les esglésies i els castells.

La col·locació constructiva comença, indistintament, de dues maneres: arran dels encreuaments dels camins fressats i en els llocs defensius encimbellats en penyals i quers. Però la manera més clàssica, estable i definitiva que ha perdurat —també a Cerdanya, on és ben visible— és amb la regularització dels setials o solars en el peu de mont, que és la franja de terreny

més pedregosa o dura, situada en el canvi de pendent geogràfic entre la plana i la muntanya. Allà s'hi recullen tot d'una les virtuts de dos espais ben diferents: el del bosc, a la part alta i normalment inclinada, que servirà de pastura, de magatzem viu de futures bigues i de llenya per al foc, i que resultarà més protegit de la petjada humana; i l'altre, el dels camps i prats més planers, que crearà a vegades feixes i marges, i que servirà per a les collites i la pastura. D'aquest tipus d'ocupació poblacional en sortirà a Cerdanya una figura urbanística abstracta en forma de vuit, amb el nus principal al puig Cerdà i amb dues serpentine penjades d'aquest llaç: la que s'estira cap amunt a la Tor de Querol i Porta, i la que, com el riu Segre, rellisca avall, a ponent, cap a Bellver de Cerdanya i Martinet.

faunístics i dels cursos d'aigua; i de l'agrícola, amb la protecció dels camps de terra més bona i productiva i, hi afegim nosaltres, dels punts i recorreguts lineals dels seus panorames de gran visual paisatgística. Només molt recentment hem començat a reflexionar sobre per què i com s'ha de protegir la capa agrícola, que de moment és el lloc on —amb coneixement o sense—, hi seguim ficant a la babalà les construccions noves, les urbanitzacions de cap de setmana i les noves instal·lacions tècniques. Fet i fet, també constatem com la ingent i ràpida creació de noves funcions ens ha dut a altres ocupacions del paisatge, amb paràmetres urbanístics i normatives diferents, i sovint amb volums i materials ben diversos. L'actual és, doncs, un repte potent que ha de fer repensar amb urgència, fermesa

Quan els pobles de Cerdanya, com en altres àrees del país, se situen a les comes, fondalades i depressions, com a Naüja, Er, Sallagosa o Llo, i a recer dels vents dominants de cara al migdia i abrigats del fred del nord com Ger, Gréixer, Saga, Bolvir, Guils de Cerdanya, Enveig, Ur, Dorres... ens fan palesa ja una altra dada significativa que cal retenir. També ho faran quan es col·locaran prop d'espais on hi ha fonts, rieres o rius i prudentment separats de les bones terres i camps de conreu, espais, aquests, lliures, perquè són la fàbrica agrícola de la comunitat.

Aquestes explicacions ens recorden les virtuts del que deia l'arquitecte escocès Ian McHarg, un dels pares de l'urbanisme modern, quan l'any 1968 ja parlava de protegir per llei les diferents «capes» de la naturalesa: la geològica, amb la protecció dels llocs d'esfondraments, esllavissades, formacions singulars i pintoresques; la biològica, amb la protecció de les àrees de flora amenaçada, escassa i singular, dels corredors

i delicadesa aquestes qüestions, ja que és causa principal del desgavell estètic existent, motivat per la manca d'un estudi rigorós d'aquestes capes i de la seva consegüent protecció.

Hi ha qüestions transversals que creiem decisives. Observem, per exemple, que encara no fem pas una bona tria dels arbres que han d'acompanyar les noves construccions —fins ara fruiters, del rodal i de fulla caduca— ni ens fixem tampoc en com han estat fins ara els tancaments de les antigues propietats rurals. Dos descuits que segueixen desendregant el paisatge a gran escala.

Els carrers, si n'hi ha, sorgeixen en escampar cases a l'indret de terra compacta del peu de mont, on creen espais irregulars i fins recargolats, amb construccions de diferents alçades i amplades, i que generen, a la fi, figures orgàniques poètiques. Els trobarem també en àrees d'amplada més ufanosa, penjats dels camins lleugerament sinuosos situats als caps de camp. Aquí,

el llogarret esdevindrà un escampall d'edificis que, si s'agrumolla, conformarà barris i veïnats estirats, amb construccions que miren al sud, plenes d'eres, horts i espais grans ben oberts.

L'ANÀLISI DE LES CONSTRUCCIONS PAGESES

Podem dir que les construccions són com la gent: tenen un cos o dimensió, una pelladura o textura, i un relleu, perfil o fesomia; i qualsevol malformació d'aquestes constants pervertirà la bellesa del resultat. La història ha dividit les construccions en les dues o tres funcions que comporta el viure pagès. Amb les seves variacions particulars i barreges inevitables hi trobarem la casa per viure, l'espai per guardar les eines i el volum o volums, sempre de més dimensió i amb grans obertures sense tancament, que anomenem herberes, pallisses i corrals, i que serviran per als animals i per assecar-hi les plantes recollides.

Serveix aquí parlar de Rolph Blakstad, arquitecte canadenc que va viure molts anys a Eivissa i en va estudiar l'arquitectura popular, com també la de tot el Mediterrani. Blakstad ens explica l'origen de la teulada a la casa catalana, i ens diu que es remunta als grecs, en concret als jònics, que són els que van posar un barret a la capsula plana que era la casa fins llavors, pel fet que en el seu territori hi plovia molt sovint. Aquesta teulada és la que ha arribat fins ara, igual, fent a sota la funció de pallissa i de golfes i, per tant, sense tancar. La tècnica de construir teulades a llata per canal o a salt de garsa fa que, pel seu gruix, els dos plans de la teulada siguin primets, àgils i elegants, perquè són molt transpirables, lleugers i visualment fràgils. Veurem que aquesta va començar a ser la nostra casa rural pagesa que perviu de fa segles i segles...

Si parlem primer de la fesomia, direm que si una casa té dos vessants de coberta, no pot tenir quatre

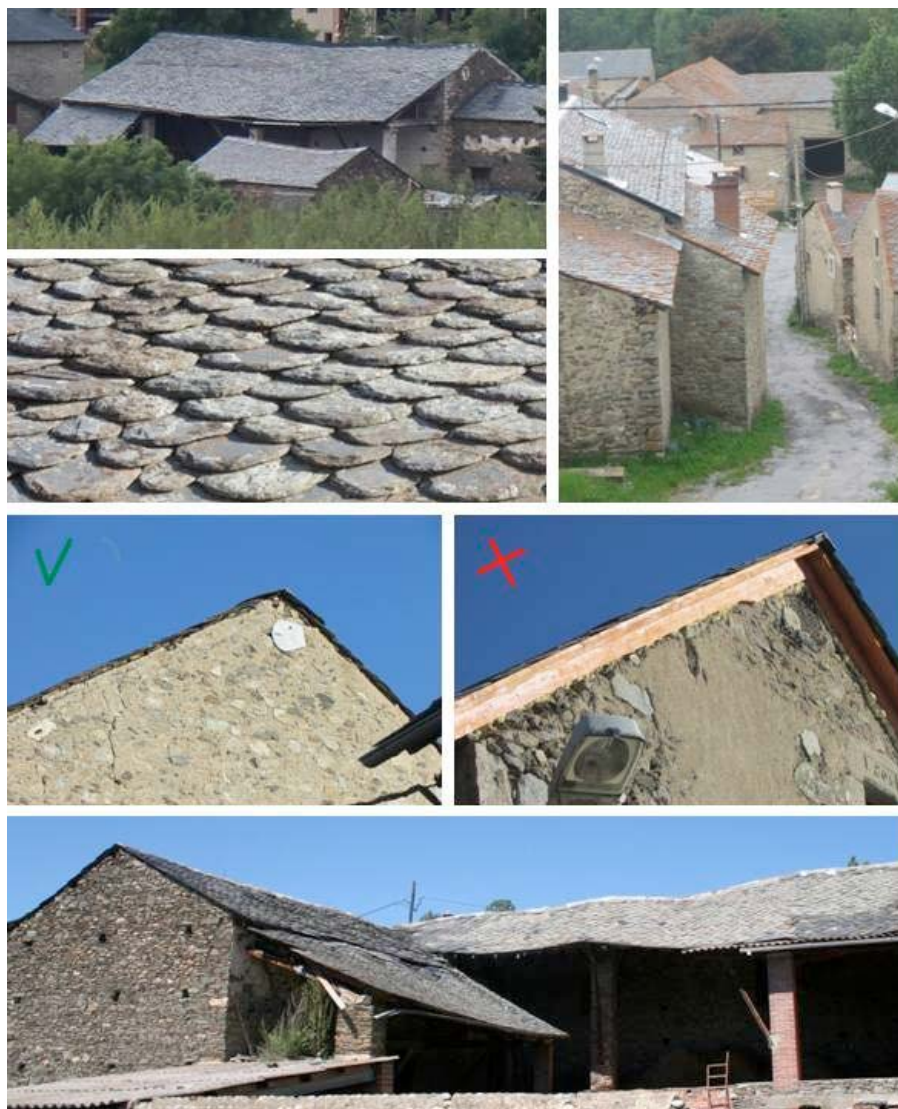
Als segles XVI i XVII és quan es consolida la tipologia clàssica de la casa pagesa

ràfecs o barbicanes, ja que les bigues lineals només surten per dos costats de les parets. La racionalitat en el perfil d'una casa és, doncs, fonamental a l'hora de fer-ne l'avaluació.

L'altre element que identifica la personalitat de la casa és la pell dels paraments, la qual, juntament amb la fesomia del perfil, ens defineix ja amb tota claredat la personalitat d'un volum i, per tant, d'un conjunt de volums que fan un poble. El material d'agafada dels murs ha estat la terra, la calç i el guix, que han proporcionat a les cases la textura clara, l'aïllament i la protecció. Recordem que les pallisses, herberes i cabanes no han estat tan ben vestides, sobretot perquè eren per al bestiar i els productes agrícoles. El nou moviment romàntic —de tendència exageradament expressionista— que comença a ocupar el país a partir dels anys seixanta del segle xx, agafarà la idea de la cova rústica primitiva com a lloc de lleure i descans, per contraposició amb el tràfec modern de les ciutats, i ho farà amb el domini absolut de la mítica pedra vista —forana o no—, de la pissarra blava, sobretot gallega, i de la fusta europea. I tot plegat, malauradament, com a únic model cridaner i extremat de construcció.

Com a bon exemple, i més cap aquí, tenim el llibre de l'arquitecte del patrimoni Bruno Morin i l'equip del Parc Regional dels Pirineus Catalans, a la Catalunya del Nord, que publicat no fa gaire (el 2014), *L'habitat traditionnel des Pyrénées Catalanes*, en què expliquen acuradament les principals qüestions que planen sobre l'arquitectura rural del parc, un territori que s'estén des de la part alta del Conflent i tot el Capcir fins a la Cerdanya de llevant. L'autor desenvolupa un estudi amb gran profusió de mapes, fotografies, dibuixos i textos. De cada racó se n'estudia la geologia, la geografia, els materials, volums i detalls arquitectònics i l'evolució històrica per arribar a extreure, ben classificades, les característiques arquitectòniques de cada zona geogràfica. Una feina valuosa i envejable que s'haurà de tenir present si arriba el moment que pugui servir-nos de model, i per lligar-la amb una nova normativa urbanística territorial.

L'extensió del nostre escrit sobre arquitectura rural cerdana no permet concretar el que hauríem de solucionar amb bons i sistemàtics estudis, lleis i reglaments. Si posem el cas d'algunes normatives existents, com per exemple la del Catàleg de Masies, veiem que esdevenen més una eina per establir les condicions d'aprofitament urbanístic que no pas de preservació. I en cas que ho facin, no tenen en compte la recuperació de les tècniques i materials tradicionals, ja que sovint —ho veiem de manera continuada— hom cau en el massa pintoresc i en la falsedat històrica. Ens falten, doncs, els estudis concrets i l'enamorament i moda associada per tirar-ho endavant. Per acabar, exposarem algunes idees mare per si es dona l'ocasió de fer-les servir o de reflexionar-hi.

Textura grisa al material de la coberta o llosat. Gairebé absència de barbacana, o ben prima de guix. Volums semblants i paraments de façana plans. Molt més morter de calç i sorra a les cases, molt menys a les pallisses, badius i cabanes.

Urbanisme rural

- Els pobles són al rost, pedreguer i peu de mont i en indrets no aptes per a pasturar o sembrar, com comes i conques. Els llocs més productius —els camps de terra més bona, més gran i planera— no són ocupats. Això conforma una composició volumètrica ben particular en un gran paisatge.

- Els pobles, paradoxalment, i contra el que s'ha dit, no són tan compactes, ja que els edificis no són gaire alts, tenen l'era o l'hort al davant i s'adapten sempre a la geografia. Molt sovint acaben formant veïnats orgànics espargits a poca distància els uns dels altres.

- Els pobles tenen fonts, rieres o rius ben a prop, o bé pous d'aigua actius, ja que l'aigua és un element fonamental en la vida pagesa. Es protegeixen dels vents principals i del fred del nord. Es col·loquen al solell i, si poden, s'adapten a la vista de més amplada i visibilitat. En estar adaptats al terreny, creen espais d'amplades variades amb places, carrers i camins, de traçats i pendents diferents.

- A vegades només són edificis isolats escampats al territori, gairebé sempre sense tanques i encara, si n'hi ha, amb un paper discret que ajuda a relligar la transparència contínua del paisatge. Només hi ha hagut dos tipus de tancaments a les cases de pagès: la tanca d'obra ben alta amb un gran portal d'entrada de llates amples que clou el barri, espai format per un conjunt de construccions ajuntades, i el seient de l'era, de pedra, mig obert en semicercle, i que mai no és més alt de 45-50 cm.

- Hi ha construccions en territoris de frontissa, enmig de dos estils arquitectònics distints, que beuen de les dues diferents característiques estètiques, compostives i, sobretot, de materials. I hi ha també territoris singulars, de dimensió reduïda, que presenten construccions estètiques particulars existents només en aquests llocs especials.

Arquitectura pagesa

Els edificis més menuts tenen només un pendent o vessant de coberta —ja sigui teulada o bé llosat—. A mesura que creixen en amplada en guanyen un, i els més lluïts i senyorials en tenen quatre. La llargada de les crugies de la casa és la de la fusta dels boscos propers, i no excedeixen de cinc metres. En els edificis agraris a dues aigües —si en tenen— hi sol haver dues barbacanes o ràfecs, mai quatre.

- A vegades, segons els territoris, la casa de la gent, la dels animals, la dels productes i la de les eines és un sol volum compacte que té, per norma, dos pisos d'alçada. A la planta baixa, els animals; al mig, la gent; i a les golfes, els productes del camp. I a vegades hi ha dos usos principals que es tradueixen en el volum per viure-hi la gent, i un altre, que són les construccions per a encabir-hi eines, productes del camp i animals.

- Les façanes de la casa on viu la gent són, de ben antic, arrebossades i llises en un percentatge apreciable. Els materials i proporcions que s'utilitzen són, segons els territoris, el fang, el guix i la calç, que permeten la transpiració de les parets. De manera general, aquests morters, fets amb les terres dels voltants, són clars o càlids. En canvi, els paraments de les construccions per a animals i eines solen ser més grollers i estar poc acabats. Se'ls sol veure més la pedra enmig del morter, tot i que, segons els territoris, en una proporció variada aproximada d'un 70% de morter per un 30% de pedra a la vista.

- La pedra necessita protecció; si no, també s'esclafolla i es desfà a poc a poc. La protecció es fa amb morters de diferents barreges (calç i fang, fang i guix, calç i guix, calç i fang i guix...) i amb pintures a la calç. Tots aquests materials la deixen respirar.

- La barbacana sol ser feta a salt de garsa o a llata per canal. És prima i, fins ara, no ha tingut aïllaments a la planta de les golfes, ja que aquest era un espai obert per assecar-hi els productes agraris. La barbacana serà, doncs, primeta i fina, i normalment també curta de volada, ja que, per protecció, no li solen sortir les bigues a fora.

- Les xemeneies són de base quadrada i de cofa o barret curt que no vola del plom de la capsà que crea la xemeneia, i van arrebossades. No tenen teula al damunt, sinó més aviat una xapa de ferro o una pedra plana.

- Les obertures de les cases són verticals i menudes, excepte al sotateulada, on tenen diferents formes, ja que a vegades fan d'assecador o pallissa. A les pallisses, en canvi, hi ha grans obertures de treball i magatzem que faran que la barbacana, en aquest cas sí, surti fins i tot de manera exagerada pel cantó de migdia.

- A les cases dels territoris rurals no hi ha arribat encara, a finals del segle xx, la fusteria clara de llates estretes, els porticons a l'exterior i les persianes enrotllables. (En el cas de Cerdanya hi ha una clara diferenciació dels porticons entre l'alta i la baixa Cerdanya, la

primera amb porticons exteriors i l'altra sense).

- No hi ha hagut tampoc, fins fa poc, el parament de façana de pedra vista contínua rejuntada de color gris de ciment tipus pòrtland, que pot produir greus problemes de transpiracions i humitats i que dóna una mala imatge de foscor i tristesa evident als paraments.

Evolució dels revestiments en els paraments de façana

Urbanisme i arquitectura al segle XX-XXI

- Les noves cases adossades, aparellades, ajuntades o unifamiliars representen una mida d'ocupació del territori fins ara mai vista. Produeixen una escala de dimensió i col·locació de volums que excedeix i trenca les formes i volumetries individuals dels conjunts pagesos tradicionals, que són més variades, separades, no paral·leles i sempre orgàniques.

- Amb les seves partions de noves propietats fetes amb criteris només racionals, sense comptar amb el terreny preexistent, alteren el relleu primigeni i creen, a més a més, una diversitat excessiva de tanques caricaturesques i arbrats forasters. Amb les noves formes, perfils, pendents i textures dels seus nous volums desdrecen clarament el territori, ja que no presenten cap continuïtat històrica, ans al contrari, suposen un trencament caòtic difícil d'absorbir.

- Presenten un urbanisme de tendència neoromànica, no dialèctica sinó fixa, en què el model simbòlic és tot allò de referència i representativitat alpina. No existeix la continuïtat compositiva lligada a l'orgull i als coneixements compositius de la mateixa terra.

- En l'arquitectura pagesa el procés de construcció de l'habitatge és simultani amb el de la trama agríco-

la, la parcel·laria i la dels camins, lligada amb els sistemes de drenatge que alhora determinen l'arbrat. L'ordenació urbanística hauria de respondre a aquesta lògica: ser més conservadora en el parcel·lari, en les estructures existents i en els teixits agrícoles, i deixar més llibertat als edificis, a l'arquitectura, que podria

créixer per adicions successives a prop dels camins, controlant-ne l'índex d'edificabilitat, els materials, el cromatisme i certs perfils de fesomia.

Fet aquest petit esquema, proposaríem, doncs, que sorgeixi un sistema de fer arquitectura, o unes maneres

de planejament, que no siguin calcs barroers d'altres territoris, sinó destil·lació sensible —i moderna, fins i tot— dels propis, amb inclusió d'allò de predomini comarcal i local. Una arquitectura sense trets massa expressionistes o desproporcionats perquè sí, que el tornen un conte de fades alpí. Necessitem unes lleis compostives més senzilles, neutres, pràctiques, planeres, discretes i invisibles, que afermin un respecte pel sentit comú tradicional i la mateixa història constructiva pagesa, i també estudis que burxin en els símbols i en l'imaginari cerdà més consolidat i estimat, extret dels models populars i rurals que encara tenim.

Calen recerques històriques incentivades per la gran responsabilitat que tenen les institucions, les universitats, les associacions i les fundacions privades, i que es facin treballant de bracet amb oficis i disciplines diferents. Destinar camí, il·lusió i pressupost a la interpretació de les línies paisatgístiques d'un territori, i aprofundir seriosament en els materials i models volumètrics i compositius rurals farà que no seguim en la indefinició cognitiva, i la legislació sabrà precisar-ne llavors els punts importants, perquè tindrem a l'abast una sòlida informació contrastada.

*Santi Llagostera i Güell /arquitecte

Grup de Recuperació i Estudi de la Tradició Arquitectònica

/ GRETA · Cerdanya / Juny 2017

La pallissa cerdana: *del paisatge productiu a la casa*

BERNAT BASTARDAS LLABOT

Identifiquem el paisatge cerdà amb les muntanyes que veiem des de la vall. Tanmateix està fortament antropitzat, encara que com a la resta del nostre territori n'estem perdent les infraestructures que el fan, o el feien, productiu. El cas de les pallisses il·lustra molt bé el desús d'una tipologia que, escampada entre els camps i llogarets de la Cerdanya, recollia una sèrie d'activitats lligades a la vida rural abans que arribéssim els esquiadors i els excursionistes que moltes vegades no tenien altre lloc per dormir que a les pallisses, on la temperatura i l'aixopluc eren essencials de cara al mal temps.

Nascuda de la necessitat d'apartar la palla de la humitat la pallissa, també coneguda com a pallera, es caracteritza per una planta rectangular, paraments de tàpia, sòcol de pedra i sobretot pel gran pòrtic, que cobreix la palla i deixa passar l'aire. Aquí és on separada del terra, gràcies a un forjat a mitja alçada d'aquest pòrtic, on a sota hom podia tenir bestiar o guardar eines del camp, on s'emmagatzema la palla seca. La palla es transportava mitjançant carros i, posteriorment, tractors que l'abocaven a la pallissa. La palla, emprada

per l'alimentació de la ramaderia o en l'establació, s'extreia sempre en petites quantitats. És a dir a mesura que es necessitava i mai superant els dos sacs. La pallissa servia com a magatzem o rebost per tot l'any, per tal que no es mullés ni s'humitegés i tampoc hi poguessin accedir fàcilment els rosegadors.

No és menys important, l'era, l'espai adjacent o propera a la pallissa, on s'estenia el cereal esmicolant-lo fins que, acumulada certa quantitat, es garbellava per separar el gra de la palla que es portarà a la pallissa, si no era empacada. Per facilitar el procés aquestes sempre es situaven prop de les carreteres o accessos al poble constituent, doncs, un arquetip vinculat a la vida diària del camp.

"El procés determina la forma i la tècnica ha de respondre a les necessitats"

És en l'arquetip on rau l'interès de la pallissa. Un element en què el procés determina la forma i la tècnica ha de respondre a les necessitats d'un dels pro-

cessos més comuns en el camp: l'emmagatzematge i processament de matèries primeres. No és estrany doncs que poguem parlar d'un enfilall de tipologies que responen a necessitats semblants amb formes no gens distants de les nostres pallisses. Parlo dels "hórreos", els graners gallecs i asturians que separen el gra del terra i permeten la seva ventilació, o els "raccards" alpins que també allunyen l'aliment del sòl i, per tant, dels rosegadors. I, allunyant-nos dels paisatges muntanyosos, trobem els "secaderos" de tabac del sud de la Península, on una porxada feta dels materials propers i barats permet penjar les fulles de tabac pel seu assecatge i futur processat. Analitzant i comparant aquests arquetips podem observar una resposta al lloc, clima i materials, que els diferencia entre ells, però la resposta és la mateixa: separar-se del sòl i ventilar.

És rellevant, com en el cas dels "hórreos", l'alliberació del mur de tàpia per les columnes o pilars. Aquesta evolució tècnica és la que dona la imatge més característica a la pallissa. És una forma objectiva que possibilita la perfecta utilització de l'edifici i que renuncia a formalismes innecessaris, tal com és característic en tota l'arquitectura tradicional. Només els factors d'ús, clima i materials propers en determinen la solució de l'edifici. Així doncs es dona resposta, en el cas de les pallisses amb la porxada que atorga un caràcter rotund, quasi d'ordre clàssic, que els arquitectes moderns han llegit i reinterpretat.

Aquest és el cas de Xavier Cosp, que en habitatges i alguna nau reivindica aquesta imatge tan lligada al paisatge cerdà. Un dels casos més clars és una casa a Mosoll en què la façana sud es compon d'un sòcol de pedra sobre el qual s'aixeca una gran porxada, com a les palisses tradicionals sense caure en manierismes innecessaris.

caràcter intrínsec de l'element i a ser possible sense perdre la vinculació al territori. És en aquesta última qüestió on es podria posar més en dubte els criteris utilitzats en aquests tipus d'operacions de restauració o rehabilitació doncs, normalment, se sol concentrar l'esforç en l'edifici com a objecte aïllat i gran part de l'interès de les pallisses és la capacitat d'estructurar el paisatge, entès com a territori productiu. És per tot això que m'agradaria, també, reivindicar les eres, els camins, els camps, les eines i tots aquells oficis lligats entorn d'una tipologia fàcilment identificable però que, històricament, significa un espai més del dia a dia.

És d'especial interès, també, entendre com s'inter-
vé en el patrimoni preexistent. Com fer de les pallisses
en desús espais dedicats a nous usos sense perdre el

De la ruralitat a la naturalitat

ANTONI POL I SOLÉ, ARQUITECTE

L'ús de les contraposicions dels conceptes natural-humà, salvatge-civilitzat, camp-ciutat, rural-urbà... que al llarg de la història s'han utilitzat per a explicar, justificar i entendre o conceptualitzar el territori o l'entorn físic i mental que ha acompanyat i referenciat a escala dimensional l'ésser humà, han perdut avui la força i el sentit que podien haver tingut. El significat d'aquestes paraules ja no és representatiu ni serveix per entendre i classificar el territori o el marc vital en el qual ens desenvolupem els humans. I, per tant, si no són capaces d'explicar el que passa o es produeix al lloc o llocs en què vivim, cercar en elles la solució dels problemes que ens afecten avui, en relació al que hi passa, ens conduirà necessàriament a errar en la seva diagnosi.

El concepte de rural, ruralisme o ruralitat no és capaç ja de reflectir les qualitats del territori identificat tradicionalment com del camp, en contraposició a la ciutat o les zones urbanes, que també han perdut el sentit referencial d'una situació definida, inequívoca, clara i precisa. La contraposició avui dominant i que ha pres el relleu per a definir i representar, de manera binària, el nostre entorn vital és la dels conceptes real-virtual. Les dues dimensions o espais de referència de les noves generacions són, sense cap mena de dubte,

la realitat del món físic o real i l'altra, l'e.realitat, la del món virtual o digital que es produeix a les xarxes via internet. El món físic i real, conegut fins avui pels humans, sigui natural, humanitzat, rural, urbà, industrial... ja només expressa una sola categoria presencial perquè des de qualsevol d'aquestes zones, hom pot accedir a l'altra categoria, contraposada a aquesta primera, la irreal o virtual. Sí, es tracta de la e.realitat, és a dir la "irrealitat". La sèrie de conceptes en contraposició utilitzats fins avui, han anat evolucionant fent un zoom d'aproximació al més concret i més abastable, passant del genèric al particular. La nova contraposició però torna a posar el zoom al nivell més ampli

conegut i, per tant, és un indicador de canvi de paradigma absolut i prou important per afirmar que ens trobem a l'inici d'una nova sèrie, que es concretarà en altres parelles contraposades més precises i abastables. La qual cosa ens permet concloure que ens trobem a l'inici d'una nova era.

El rural o la ruralitat s'ha definit tradicionalment com la vida feta o organitzada al camp, mentre que l'urbà correspon a la vida a la ciutat. Des de sempre, però, la vida a la ciutat i al camp han estat lligades

per unes relacions de poder i unes estructures administratives de dependència del camp respecte a la

ciutat. I així la seva contraposició ha estat més aparent i en les formes, que no en el fons per aquesta interdependència. La ciutat, en reunir moltes més funcions i cobrir més proteccions, per efecte d'una concentració i densificació de la propietat en poc espai, s'ha convertit en el lloc dominant sobre el camp, i el mateix ha succeït amb els termes urbà i rural. No ha estat només una qüestió de cultura, en ser la ciutat la matriu on aquesta es crea i evoluciona per transformació o substitució, mentre que al camp només

es produeix una perpetuació d'una imposició cultural inicial i que evoluciona per adaptació. Amb l'economia de lliure mercat, la mobilitat, les comunicacions i la globalització aquesta relació entre les dues parts, malgrat tot distingibles físicament, ha explotat i la interdependència s'ha convertit en suburbialització. Avui tot el territori "rural" s'ha convertit en perifèria suburbial dels territoris "urbans". Però el repte del territori o món físic avui ja no és la contraposició interna entre urbà i rural, sinó una d'externa, la que el contraposa amb la irrealitat o virtualitat del món digital. Aquest canvi i el seu reconeixement explica, de fet i ipso facto, que el món real hagi perdut un 50% del seu valor o interès. Una pèrdua de valor de la realitat física o material que ha passat a ser assumida pel món inexistent físicament i creat artificialment d'allò que és virtual. Potser en lloc de la contraposició realitat-virtualitat, hem de parlar de la contraposició natural-artificial, perquè està en joc la pèrdua de valor de la natura (que inclou l'home) i la mida en la contraposició ja no és amb l'home, sinó amb una nova dimensió que no és cap de les quatre conegudes fins ara (les tres de l'espai més el temps). La transformació de futur de la ruralitat, si no volem que quedi encara més relegada per aquesta pèrdua de valor de la realitat física, passa doncs per la incorporació conscient de la "naturalitat" en els màxims graus possibles, i si vol continuar existint. És a dir, la reivindicació de la qualitat del medi físic natural per sobre del productiu, de l'afectiu tradicional i fins i tot de l'estructural de relacions passades amb els territoris urbans. La memòria del territori ja no és una qualitat suficient davant l'acceleració dels processos d'ocupació i desocupació, utilització i abandó, globalització i deslocalització, d'especulació

econòmica amb el guany i benefici particular com a objectiu per sobre de la construcció o implantació d'un sistema coherent, sostenible i durable al servei de l'interès general. El camp avui ja no pot competir, per continuar amb la seva interdependència amb la ciutat, en l'àmbit productiu agrícola o ramader, en un món deslocalitzat, industrialitzat i mundialitzat. Però si que ho pot fer com a aportador i gestor del medi natural del qual l'home n'és part intrínseca i per tant depenent en la seva supervivència, encara que no se'n senti vinculat i per tant actuï nèciament en relació a aquest. I l'home urbà necessita i valora la relació amb el món natural, encara que sigui mínima i des de la comoditat de no sentir-se'n hi lligat ni responsable. La construcció i difusió d'un relat nou és obligada, en relació al tema i com es tracta culturalment des de la ciutat. Als territoris pirinencs hem de saber incorporar aquest nou concepte de naturalitat futura per a substituir la ruralitat i crear la nova estructura de relació amb el món urbà global i dispers imperant per a forjar una nova i conjunta REALITAT enfront de la IRREALITAT del món virtual que avança. El repte futur primer és passar d'una RURALITAT obsoleta i per tant en vies d'extinció, o abandonada i inexistent, cap a una NATURALITAT on s'integrin totalment i no es contraposin una gestió del territori vist com a conjunt de ciutat i camp, per a la preservació del món real o natural, enfront del món irreal o virtual. La ruralitat ha de dotar-se de noves "funcions" i aportar noves "proteccions" que siguin valorades i considerades necessàries per a la urbanitat. I aquestes, aquí, només poden venir per la via de la "naturalitat". I el segon repte serà que aquesta irrealitat sigui la dependent de la realitat i no a l'inrevés.

Valors de l'arquitectura de muntanya

RICARD LOBO I SASTRE*

Parlar d'arquitectura de muntanya, en el context social contemporani, vol dir molt més que l'estricta desenvolupament d'un projecte arquitectònic per resoldre unes necessitats concretes, definides en un programa predeterminat, sota l'embolcall d'una filosofia que fa de fil conductor del mateix projecte, i l'aplicació d'una sèrie de materials per tal d'arribar al final desitjat.

De sempre, l'objecte arquitectònic ha estat condicionat per una sèrie de paràmetres, tant culturals i antropològics com conceptuals, socioeconòmics, tecnològics i físics.

Avui dia, a tots ells cal afegir-hi noves situacions i conceptes, com són els canvis radicals que ha patit recentment, i pateix encara, el món rural, i específicament el de muntanya, recollits essencialment en el despoblament i en la transformació dels usos del propi territori: la desaparició de l'habitatge en tant que primera, i generalment única residència, com a conseqüència de la desaparició dels principals sistemes de producció i sosteniment de la societat rural com

l'agricultura, la ramaderia i l'aprofitament forestal, i amb un creixement desmesurat de l'habitatge destinat a residència temporal i secundària, lligat a la utilització del territori com a espai d'oci i lleure.

Aquests canvis, han portat a unes necessitats arquitectòniques molt diferents, no solament en l'edifici nuclear de l'habitatge, sinó també en els edificis d'equipaments i serveis, i alhora, a una reutilització de l'anomenada arquitectura del patrimoni cultural, en el sentit més ampli i global de la paraula.

Com a conseqüència d'aquests canvis d'ús, s'han vist afectats altres aspectes que conformen, al meu entendre, la columna vertebral del nou disseny del planejament del territori de muntanya: la interconnexió dels nous creixements urbans, amb el territori rural existent, i el dimensionat de la xarxa d'infraestructures, tant de mobilitat com de serveis.

És per totes aquestes anàlisis i consideracions, que el disseny de l'arquitectura de muntanya ha d'estar íntimament lligat, sobretot, a un planejament que equi-

libri tots aquests factors, preservant l'essència dels recursos que ens proporciona la muntanya, i permeten a la vegada la coexistència dels sistemes de producció rurals, desgraciadament ja marginals, amb els nous usos que la societat contemporània l'hi exigeix.

Entenc que solament aquest objectiu serà assumible, si tenim el convenciment que el treball a desenvolupar ha de ser d'una manera col·legiada amb totes les altres disciplines que intervenen en el planejament i desenvolupament del territori.

La ferma voluntat de prioritzar, per sobre de qualsevol altra consideració, la sostenibilitat, en el sentit més estricte del mot, és l'únic camí per aplicar els models arquitectònics adequats a les noves necessitats, deixant enrere els que, buscant altres interessos aliens, han desvirtuat i falsejat els veritables valors de

l'arquitectura de muntanya sinèrgicament lligats a la seva funció i a l'ús del territori.

Ricard Lobo i Sastre, arquitecte

Delegat al Pirineu del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya

Cerdanya: cases i pletes

JOAQUIM NADAL I FARRERAS*

Pau Vila va publicar l'any 1926 a l'Enciclopèdia Catalana de l'editorial Barcino la seva monografia sobre *La Cerdanya*. La pròpia col·lecció havia arrencat amb la voluntat clara de presentar un conjunt d'estudis de mirada oberta, de metodologia nova, de comprensió integral de fets històrics o de realitats socials. Història, paisatge, territori, societat, ciutats, tradicions trobarien en aquesta col·lecció un marc adequat per a desplegar un nou coneixement molt modern pel context de l'època. Novetat dins de la novetat, Pau Vila encetava amb la seva monografia la sèrie de monografies comarcals que ell mateix havia concebut com el guió de la secció de geografia que dirigia.

El capítol VII de *La Cerdanya* es dedica a Les cases i llurs agrupaments i és un prodigi de llenguatge i d'observació amb anàlisi de la tipologia dels pobles i de les cases i una exploració dels materials i de la configuració de la casa cerdana.

Una primera afirmació ens orienta: "Hem dit que en general no hi ha a Cerdanya cases de pagès aïllades, i en general podem dir també que tot poble cerdà està constituït per un aplegament de cases pageses".

Però ara prop de cent anys més tard d'aquella monografia una visió a vol d'ocell ens assabenta que els vells agrupaments de cases pageses han quedat parcialment ocults per noves construccions en els pobles i ja no senyoregen l'horitzó del paisatge a mitja pendent dels prats de dall perquè ací i allà han sorgit nous nuclis d'habitació, tots de la mateixa tipologia, i tots orientats a un mercat de segones residències que sovint esdevenen nuclis sense ànima en els dies entre setmana o fora de les temporades d'estiueig o dels esports d'hivern.

Pau Vila el 1926 havia advertit d'una nova tendència que es començava a insinuar i que venia preferentment del costat francès i que ara en una clara inversió de la tendència domina en el costat espanyol. Deia Pau Vila: "No parlem, està clar, de la casa bastida expressament per a l'estiueig, la qual o bé és una "torre de senyors" a l'estil barceloní (Puigcerdà, Osseja, Caixans, Das), o bé és d'aquesta mena de xalets, d'apariència pretensiosa o amb reminiscències més o menys suïsses, que hom troba un xic pertot a la Cerdanya francesa i amb abundor a Font-Romeu i a Superbolquera".

La proliferació de les pletes seria la continuació d'una nova arquitectura mimètica alpina orientada als estiuejants i destinada més a visitants que a residents que Pau Vila havia intuït. No es podia però imaginar que el domini de les pletes en el paisatge esdevindria un miratge enganyós que escombraria d'una primera mirada les cases pageses que ell havia descrit amb tant de detall i tanta cura.

Només una aproximació del focus, una mirada més atenta, ens permet de retrobar en el nucli dels pobles i en algunes raconades de les valls aquestes edificacions amb un gran tancat que envolta una gran superfície amb una era, i la disposició d'estables, pallers, graners, coronats per porxades de grans dimensions i la part destinada a habitació. Cases pensades i construïdes per defensar-se del llarg hivern amb amuntegaments de llenya per escalfar i d'herba per al bestiar.

Pau Vila fa esment dels materials que dominen: la fusta dels boscos cerdans, de caràcter comunitari, el granit que tant es fa servir per als tancats de les pastures com per a les grans portalades i les llindes de les cases, les pissarres silúriques, els còdols del Segre, o els enllosats de les eres. Els grans masos ramaders es van anar adaptant al predomini del bestiar gros en substitució del bestiar de llana i la dimensió i disposició de les edificacions variava i varia en funció de l'altitud i del pendent del terreny fins a reduir-ne la dimensió del conjunt i àdhuc a pràcticament fer desaparèixer les eres.

Hi ha dues observacions més de Pau Vila que han estat desbordades pels canvis recents, la terciarització de l'economia i la irrupció d'una actitud obertament especulativa. Avui ja no es pot generalitzar com ho

feia Pau Vila quan deia que “les cases s’esgraonen sobre el declivi natural per tal de rebre bé el sol i no prendre’l al veí que té al darrera”. L’aprofitament dels pendents avui té una altra lògica que la més simple i planera de permetre l’assolellament de les habitacions. Per altra banda la irrupció amb força de les segones residències a la Cerdanya espanyola trenca la lògica de la comparació que duia Pau Vila a considerar “una certa diversitat en l’agencament de les habitacions, que en la Cerdanya francesa es manifesta per un cert confort, per unes cortines a les finestres i per uns geranis o clavellines que a l’estiu ofereixen la nota alegre de llurs flors; tals manifestacions de bon gust no es veuen gaire en la part espanyola”. Ara a la part francesa tots és vell i a la part espanyola tot és nou. La solera del que és vell és indiscutible i com passa també en la gastronomia hi ha una tradició de fons a França que té un pes enorme, que no pot amagar un cert aire decadent que s’escampa per una geografia de velles cases tancades i en venda. Però la irrupció de les pletes al costat espanyol ha generalitzat un confort estàndard que seguint el raonament de Pau Vila és efectivament confortable tot i que és més discutible que es pugui catalogar de bon gust. En tot cas és el gust dels de fora que no sempre comparteixen i potser no poden gaudir els habitants de la comarca.

Si la gran casa pagesa cerdana ha esdevingut fins a un cert punt invisible tapada o eclipsada per les pletes, l’agricultura i la ramaderia que la justificaven també ha quedat en part oculta per una forta terciarització de l’economia que ha arraconat la visibilitat de les activitats que havien marcat la comarca durant segles.

Hem de dir però que l’agricultura i la ramaderia de muntanya ha mostrat una capacitat d’adaptació i canvi que ha esdevingut la defensa d’un model basat

en el sector primari i que ha assegurat d’una banda el manteniment de l’economia pagesa, adaptat als nous temps, i de l’altra ha garantit un cert equilibri entre sectors gràcies principalment a l’adaptabilitat de les explotacions a les noves característiques del mercat. Així ja fa uns anys, una tesi de 1981, publicada el 1993, d’Antoni F. Tulla i Pujol sobre el *Procés de transformació agrària en àrees de muntanya* ha pogut sostenir que “la producció de llet, com especialització de les àrees de muntanya, ha permès un creixement equilibrat de l’estructura productiva en base a les (explotacions agràries) petites productores de mercaderies”.

L’adaptació de les explotacions ha assegurat el manteniment dels masos de Cerdanya i la continuïtat en els pobles d’una base comunitària que trobarà en el segle XXI nous camins en el valor afegit de nous productes i de nous transformats associats fortament al sector primari.

Això no impedeix que la vella arquitectura rural de Cerdanya, tant singular d’estructura i de dimensió, es vagi residualitzant per la mateixa mecanització de les explotacions i per una necessitat menor de superfície construïda en l’actualitat. En el futur, com ja ho han començat a fer, els estables acabaran sortint del tot de les cases i els vells estables es dedicaran a nous usos. Assumit el canvi el que pertoca és preservar el valor patrimonial de les velles edificacions en tota la seva singularitat funcional i les seves característiques constructives adaptades a un model econòmic determinat. La unitat ha de prevaldre per damunt de la fragmentació i el conjunt ha d’esdevenir la millor explicació sobre el terreny d’un model econòmic i d’un model de vida. Ara tot ha canviat molt però l’única manera d’entendre d’on venim és no esborrar, més del que ja s’ha fet, el rastre i la petjada humana amb les successives capes que ha deixat físicament en el territori.

La desvirtuament híbrid ens condemna a perdre unes arrels a les quals no podem renunciar de cap de les maneres. La conservació en els nuclis dels pobles de la seva essència arquitectònica i econòmica com a agrupament de cases pageses és des del punt de vista del patrimoni un imperatiu moral necessari.

Joaquim Nadal i Farreras
*Institut Català de Recerca en el Patrimoni
 Cultural i Universitat de Girona.*

 Querol _REVISTA
CULTURAL
DE Cerdanya
NÚM. 21
TARDOR 2017

Grup de Recerca
de Cerdanya